



**LA CHILD**   
Enhancing legal aid for children in conflict with the law

---

## **RECHTSBIJSTAND VOOR KINDEREN IN STRAFZAKEN:**

### **VERSLAG OVER DE HUIDIGE EUROPESE NATIONALE KADERS**



Het project wordt gefinancierd door het  
Justitieprogramma van de Europese Unie  
(2014-2020)



Dit onderzoeksverslag is geschreven in het kader van het project "Legal aid for children in criminal proceedings: developing and sharing best practices (LA CHILD)", gefinancierd door het Justitieprogramma van de Europese Commissie. De inhoud van dit verslag geeft niet noodzakelijkerwijs het standpunt van de Europese Commissie weer en impliceert derhalve geenszins haar goedkeuring van de in dit verslag naar voren gebrachte standpunten. Eventuele onnauwkeurigheden of fouten in dit document kunnen alleen aan de auteurs van dit verslag worden toegeschreven.

© 2020-2021, "LA CHILD"-project

## AUTEURS EN DANKWOORD

Dit verslag is opgesteld door dr. Agne Limante (projectleider, LIL), dr. Simonas Nikartas (LIL), dr. Ruta Vaiciuniene (LIL), mevr. Eva Gangneux (DCI - België), mevr. Blandine Lens (DCI - België), dhr. Klodian Gega (CILSP), mevr. Holta Zacaj (CILSP), mevr. Rezarta Abdiu (CILSP).

Het projectteam is de professionals van de kinderrechtspraak die hebben meegewerkt aan dit onderzoek in Litouwen, België en Albanië zeer dankbaar voor hun medewerking aan de interviews.

Het team wil ook graag DLA Piper bedanken, dat het literatuuronderzoek in 11 Europese landen pro deo heeft uitgevoerd en zo een belangrijke bijdrage aan dit verslag heeft geleverd.

# INHOUDSTAFEL

BELANGRIJKE DEFINITIES EN ACRONIEMEN .....	4
INLEIDING TOT HET LA CHILD-PROJECT .....	6
1.1 PROJECTPARTNERS EN ONDERSTEUNENDE ORGANISATIES/INSTELLINGEN .....	6
1.2 PROJECTACTIVITEITEN .....	8
METHODOLOGIE .....	9
1.1 ANALYSE VAN RELEVANTE INSTRUMENTEN VAN DE EU, RVÉ EN INTERNATIONALE INSTRUMENTEN.....	9
1.2 LITERATUURONDERZOEK.....	10
1.3 SEMIGESTRUCTUREERDE INTERVIEWS.....	11
SYSTEMEN VOOR RECHTSBIJSTAND IN EUROPESE RECHTSGEBIEDEN.....	13
2.1 ALGEMEEN RECHT OP RECHTSBIJSTAND.....	13
2.2.    PRIMAIRE EN SECUNDAIRE RECHTSBIJSTAND.....	16
2.3.    ORGANISATIE VAN RECHTSBIJSTAND: INSTITUTIONEEL KADER EN FINANCIERING.....	18
Institutioneel kader.....	18
Model van "instelling voor rechtsbijstand".....	18
Gerechtigd model.....	21
Instellingen die zich in het bijzonder bezighouden met rechtsbijstand voor kinderen.....	22
Financiering van rechtsbijstand.....	24
Verschillen tussen de vergoedingen betaald aan advocaten die rechtsbijstand verlenen aan kinderen in vergelijking met rechtsbijstand voor volwassenen.....	24
2.4.    STATISTISCHE GEGEVENS.....	25
RECHTSBIJSTAND IN STRAFZAKEN IN EUROPA.....	28
3.1.    DE VOORNAAMSTE WETTEKSTEN DIE HET RECHT OP RECHTSBIJSTAND IN STRAFZAKEN REGELEN.....	28
Rechtsbijstand in grondwettelijke besluiten .....	29
Recht op rechtsbijstand in wetboeken van strafvordering en gerechtelijke wetboeken.....	30
Rechtshandelingen die specifiek betrekking hebben op rechtsbijstand.....	30
Regeringsbesluiten en ministeriële besluiten .....	31
3.2 SPECIFIEKE VOORSCHRIFTEN VOOR HET VERLENEN VAN RECHTSBIJSTAND AAN MINDERJARIGE VERDACHTEN .....	32
Instrumenten die speciaal zijn ontworpen voor de kinderrechtspraak.....	33
Algemene instrumenten die rechtsbijstand aan kinderen in hun bepalingen opnemen .....	34
3.3 VOORWAARDEN VOOR HET VERKRIJGEN VAN RECHTSBIJSTAND, DRAAGKRACHT- EN GEGRONDHEIDSTOETSEN .....	35
3.4 RECHTSBIJSTAND AAN KINDEREN DIE HET SLACHTOFFER ZIJN VAN EEN MISDRIJF.....	37
VEREISTEN VOOR VERLENERS VAN RECHTSBIJSTAND .....	39
4.1.    PROFESSIONALS DIE BEVOEGD ZIJN OM RECHTSBIJSTAND TE VERLENEN AAN MINDERJARIGE VERDACHTEN .....	39

4.2.	VEREISTEN VOOR VERLENERS VAN RECHTSBIJSTAND .....	41
	Algemene vereisten voor verleners van rechtsbijstand .....	41
	Specifieke vereisten voor verleners van rechtsbijstand die rechtsbijstand verlenen aan kinderen .....	42
	Voortdurende opleiding van verleners van rechtsbijstand die rechtsbijstand verlenen aan minderjarige verdachten .....	47
4.3.	FUNCTIE EN ROL VAN EEN ADVOCaat DIE RECHTSBIJSTAND VERLEENT AAN KINDEREN.....	49
4.4.	HANDLEIDINGEN OVER DE ROL EN OPDRACHT VAN ADVOCATEN DIE KINDEREN VERTEGENWOORDIGEN IN STRAFZAKEN.....	51
RECHT OP RECHTSBIJSTAND VAN MINDERJARIGE VERDACHTEN .....		53
5.1.	OMSTANDIGHEDEN WAARBIJ EEN MINDERJARIGE VERDACHTE RECHT HEEFT OP RECHTSBIJSTAND.....	53
5.2.	TOEGANG TOT INFORMATIE OVER RECHTSBIJSTAND .....	58
	Brede voorlichting van kinderen en de bevolking over rechtsbijstand .....	59
	Instellingen en organisaties die informatie verstrekken over rechtsbijstand .....	59
	Verplichting om een kind dat wordt verdacht, beschuldigd of veroordeeld te informeren .....	61
	Informatie op een kindvriendelijke manier presenteren .....	63
5.3.	HET KIEZEN EN VERANDEREN VAN DE ADVOCaat.....	64
	Beginsel van de vrije keuze van een advocaat voor minderjarige verdachten die in aanmerking komen voor rechtsbijstand .....	65
	De rol van ouders of voogden bij de keuze van een advocaat.....	66
	De mogelijkheid om de advocaat te veranderen .....	67
5.4.	VERTOLKING EN VERTALING BIJ DE INTERACTIE TUSSEN KIND EN ADVOCaat .....	69
BESCHERMING VAN DE BELANGEN VAN DE MINDERJARIGE VERDACHTE .....		71
6.1.	BESCHERMING VAN DE BELANGEN VAN HET KIND IN GEVAL VAN BELANGENCONFLICT .....	72
6.2.	HET VERLENEN VAN PSYCHOLOGISCHE BIJSTAND EN HET BETREKKEN VAN INSTELLINGEN VOOR KINDERBESCHERMING BIJ STRAFRECHTELIJKE PROCEDURES.....	74
6.3.	ANDERE ENTITEITEN DIE (RECHTS)BIJSTAND VERLENEN AAN KINDEREN DIE IN EEN STRAFPROCEDURE VERWIKKELD ZIJN.....	78
BEOORDELING VAN DE KWALITEIT VAN DE RECHTSBIJSTAND .....		80
AFSLUITENDE OPMERKINGEN: WAT IS KINDVRIENDELIJKE RECHTSBIJSTAND?.....		84
	Toegankelijke rechtsbijstand .....	84
	Rechtsbijstand door advocaten die gespecialiseerd zijn op het gebied van kinderrechtspraak .....	85
	Aan de leeftijd aangepaste rechtsbijstand .....	86
	Multidisciplinaire aanpak .....	87
	Rechtsbijstand aangepast aan kinderen met specifieke behoeften.....	87
	Kwaliteitsbeoordeling.....	87

## BELANGRIJKE DEFINITIES EN ACRONIEMEN

Kind	Een mens onder de leeftijd van 18 jaar.
Minderjarige verdachte	Een persoon die de leeftijd heeft bereikt waarop hij strafrechtelijk aansprakelijk is, maar niet de leeftijd van meerderjarigheid (jonger dan 18 jaar), en die ervan wordt verdacht of beschuldigd een strafbaar feit te hebben gepleegd krachtens zijn of haar nationale strafrecht. (CRC/C/GC/10, Inleiding, §1) De leeftijd die in aanmerking moet worden genomen om te bepalen of een kind een minderjarige verdachte is, is niet later dan de leeftijd op het ogenblik dat het strafbare feit wordt gepleegd.
Kinderrechtspraak	De wetgeving, normen en standaarden, procedures, mechanismen en bepalingen die specifiek van toepassing zijn op, en de instellingen en organen die zijn opgericht om te gaan met, kinderen die als delinquent worden beschouwd. (CRC/C/GC24, III. Terminologie, §8)
HJEU	Hof van Justitie van de Europese Unie
RvE	Raad van Europa
KRV	VN-verdrag inzake de rechten van het kind
EVRM	Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (algemeen bekend als het Europees mensenrechtenverdrag)
EHRM	Europees Hof voor de Rechten van de Mens
EBG	Europees Bureau voor de grondrechten
IVBPR	Internationaal verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten

Rechtsbijstand	Het verstrekken van juridisch advies, juridische bijstand en vertegenwoordiging op kosten van de staat, onder de voorwaarden en volgens de procedures van de nationale wetgeving, aan gedetineerden, gearresteerden of gevangenen, aan personen die verdacht of beschuldigd worden van, belast zijn met of veroordeeld zijn voor een strafbaar feit, en aan slachtoffers en getuigen in de strafrechtspleging. Rechtsbijstand omvat juridisch onderricht, toegang tot juridische informatie en andere diensten die via alternatieve mechanismen voor geschillenbeslechting en herstelrechtprocessen worden verleend. <sup>1</sup>
Instantie voor rechtsbijstand	De instantie die krachtens de nationale wetgeving is opgericht om het verstrekken van rechtsbijstand te beheren, te coördineren en te controleren. <sup>2</sup>
Verlener van rechtsbijstand	Ieder persoon die rechtsbijstand verleent overeenkomstig het nationale recht.
UNICEF	Kinderfonds van de Verenigde Naties
UNODC	VN-bureau voor drugs- en misdaadbestrijding

<sup>1</sup> Modelwet inzake rechtsbijstand in strafrechtssystemen. Verenigde Naties. Wenen, 2017.: [www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/LegalAid/Model\\_Law\\_on\\_Legal\\_Aid.pdf](http://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/LegalAid/Model_Law_on_Legal_Aid.pdf)

<sup>2</sup> *Ibid.*

## INLEIDING TOT HET LA CHILD-PROJECT

Het door de EU medegefinancierde project *Legal aid for children in criminal proceedings: developing and sharing best practices (LA CHILD)* wordt uitgevoerd door een consortium bestaande uit het *Law Institute of the Lithuanian Centre for Social Sciences* (LIL, leidende partner), *Defence for Children International* (DCI - België) en het *Center of Integrated Legal Services and Practices* (CILSP, Albanië). Het project is in februari 2020 van start gegaan en zal in december 2021 aflopen.

Het idee voor het Project is ingegeven door de veronderstelling dat de kwetsbaarheid van minderjarige verdachten als gevolg van hun leeftijd of hun lichamelijke, geestelijke of sociale onrijpheid, de noodzaak definieert om specifieke aandacht te besteden aan hun status in strafprocedures. Dit leidt tot voortdurende inspanningen om hun rechten en belangen te beschermen, overeenkomstig het VN-Verdrag inzake de rechten van het kind en andere internationale normen. Elk kind dat als verdachte of beklaagde met justitie wordt geconfronteerd, moet toegankelijke, passende en kwalitatief hoogstaande rechtsbijstand kunnen krijgen, aangezien de eerbiediging van zijn of haar rechten sterk zal afhangen van de bijstand die hij of zij in dit verband krijgt.

De algemene doelstelling van het Project is bij te dragen tot een betere bescherming van de procedurele rechten van minderjarige verdachten en een coherente tenuitvoerlegging te bevorderen van Richtlijn 2016/800 betreffende procedurele waarborgen voor kinderen die verdacht of beschuldigd worden in een strafprocedure<sup>3</sup> in de EU-lidstaten wat betreft rechtsbijstand aan kinderen. Daartoe zullen in het kader van het Project gemeenschappelijke normen worden ontwikkeld, beste praktijken en innovatieve benaderingen onder de aandacht worden gebracht die in de hele EU kunnen worden overgenomen, en activiteiten voor capaciteitsopbouw worden georganiseerd.

### 1.1 Projectpartners en ondersteunende organisaties/instellingen

Een paar woorden over de uitvoerende partnerorganisaties bij dit Project, de contractuele onderzoekers en de ondersteunende organisaties/instellingen.

**Law Institute of the Lithuanian Centre for Social Sciences** (LIL), de leidende partner in het project, heeft uitgebreide ervaring met toegepast onderzoek en advies op het gebied van kinderrechten, kinderrechtspraak, strafrecht en rechtsbijstand, alsmede EU-recht. Op het gebied van rechtsbijstand en kinderrechtspraak was het LIL onlangs betrokken bij het door de EU medegefinancierde project *Enhancing the Quality of Legal Aid: General Standards for Different Countries* (QUAL-AID)<sup>4</sup> en leidt momenteel het project

---

<sup>3</sup> Richtlijn (EU) 2016/800 van het Europees Parlement en de Raad van 11 mei 2016 betreffende procedurele waarborgen voor kinderen die verdachte of beklaagde zijn in een strafprocedure. PB L 132 van 21.5.2016, blz. 1-20.

<sup>4</sup> Zie <http://teise.org/en/lti-veikla/projektines-veiklos/teisines-pagalbos-kokybes-didinimas-bendrieji-standartai-rokken-salims/>



*Procedural safeguards of accused or suspected children: improving the implementation of the right to individual assessment (IA Child)*<sup>5</sup>.

**Defence for Children International-Belgium** (DCI - Belgium) is de Belgische afdeling van de wereldwijde beweging Defence for Children International (DCI), die als doel heeft de rechten van het kind te bevorderen en te beschermen op lokaal, regionaal en mondiaal niveau. DCI-Belgium is al vele jaren actief op het gebied van gerechtigheid voor kinderen en streeft naar meer respect voor de kinderrechten in het rechtsstelsel. Het DCI was de leidende partner van het door de EU medegefinancierde project *My Lawyer, My Rights*,<sup>6</sup> dat tot doel had de rechten van kinderen die als verdachten of beklaagden in strafprocedures zijn betrokken, beter te beschermen.

Het **Center of Integrated Legal Services and Practices** (CILSP) is een Albanese non-profitorganisatie met ruime ervaring op het gebied van kinderrechtspraak en de rechten van het kind. Haar activiteit is gericht op het verlenen van juridische en psychologische hulp aan minderjarige verdachten of aan kinderen die slachtoffer zijn. Gedurende meer dan een decennium heeft CILSP een groot aantal kinderen bijgestaan in alle stappen van de gerechtelijke procedures. De organisatie heeft ook belangrijke onderzoekstudies verricht naar de Albanese wetgeving en de rechten van het kind in Albanië.

De belangrijkste onderzoekers van het Project zijn dr. Agne Limante (projectleider, LIL), dr. Simonas Nikartas (LIL), dr. Ruta Vaiciuniene (LIL), mevr. Eva Gangneux (DCI - België), mevr. Blandine Lens (DCI - België), dhr. Klodian Gega (CILSP), mevr. Holta Zacaj (CILSP), mevr. Rezarta Abdiu (CILSP). Zij hebben allemaal deelgenomen aan de opstelling van dit Verslag.

Het Project wordt ondersteund door een aantal relevante instellingen uit partnerlanden voor het Project: Het Ministerie van Justitie van de Republiek Litouwen, de State Guaranteed Legal Aid Service van Litouwen, de Litouwse orde van Advocaten, Belgische Orde van advocaten, Albanese kamer van advocaten.

Daarnaast heeft DLA Piper, een wereldwijd bedrijfsadvocatenkantoor met advocaten in meer dan 30 landen, het project ondersteund door in 11 Europese landen pro deo nationale juridische literatuuronderzoeken uit te voeren. Het projectteam is zeer dankbaar voor hun gedetailleerde en nauwgezette werk.

---

<sup>5</sup> Zie: <https://teise.org/en/lti-veikla/projektines-veiklos/ia-child/>

<sup>6</sup> Voor meer informatie en het materiaal, zie [www.mylawyermyrights.eu](http://www.mylawyermyrights.eu)

## 1.2 Projectactiviteiten

Het Project bestaat uit de volgende groepen van activiteiten:

- **Analyse van de huidige Europese nationale kaders inzake rechtsbijstand aan minderjarige verdachten.** De projectactiviteiten gingen van start met de analyse van de regelgeving en praktijken in Europese staten bij het verlenen van rechtsbijstand aan minderjarige verdachten. Daartoe werd in 14 landen literatuuronderzoek verricht naar rechtsbijstand voor minderjarige verdachten, en werden in 3 landen semigestructureerde interviews afgenomen met professionals. Daarnaast is een analyse gemaakt van de regelgeving van de EU en RvE, en de internationale regelgeving op dit gebied. In dit Verslag worden de resultaten van dit onderzoek samengevat.
- **Ontwikkeling van Richtsnoeren voor het verlenen van rechtsbijstand aan minderjarige verdachten en van een "kindvriendelijke" versie daarvan.** De Richtsnoeren zullen worden gebaseerd op de goede praktijken die in dit verslag worden vastgesteld en op overleg met deskundigen.
- **Een internationale conferentie** waar deskundigen uit verschillende landen hun kennis en inzichten zullen delen. Verwacht wordt dat deze kennisuitwisseling verdere ideeën zal opleveren voor de ontwikkeling van de Richtsnoeren.
- **Praktijkgerichte opleiding op maat voor advocaten, rechters, leden van de raad voor rechtsbijstand en maatschappelijk werkers.** Deze activiteiten voor capaciteitsopbouw zullen plaatsvinden in Litouwen, België en Albanië.
- **Dialog over het beleid en rondetafelgesprek.** De belangrijkste Projectresultaten en beste praktijken zullen tijdens deze evenementen worden voorgesteld en besproken.
- **Promotie van de ontwikkelde Richtsnoeren en ruime verspreiding van de Projectresultaten.**

Voor nadere informatie, zie:

<https://lchild.eu/>

<https://www.facebook.com/LAChildEU>

Opnames van de bovengenoemde internationale conferentie zijn hier beschikbaar:

<https://childhub.org/en/child-protection-multimedia-resources/legal-aid-children-criminal-proceedings-child-friendly-legal>

## METHODOLOGIE

Countries where the research was conducted

- Desk research and interviews
- Desk research



Het Verslag biedt een overzicht van de regelgeving en praktijken in Europese staten bij het verlenen van rechtsbijstand aan minderjarige verdachten. Het is gebaseerd op de analyse van relevante regelgeving van de EU, de RvE, en internationale regelgeving, nationaal literatuuronderzoek en semigestructureerde interviews met juridische professionals. Elk van deze componenten van het onderzoek wordt hieronder toegelicht.

### 1.1 Analyse van de relevante instrumenten van de EU, de Raad van Europa en internationale instrumenten

Het Projectonderzoek is begonnen met een analyse van de relevante regelgeving van de EU, de RvE, en de internationale regelgeving. De onderzoekers hebben de belangrijkste internationale instrumenten, de instrumenten van de Raad van Europa en van de EU, geïdentificeerd en een overzicht gemaakt van de kwesties in verband met rechtsbijstand voor minderjarige verdachten.

Het verslag "***Legal Aid for Children in Conflict with the Law in International and European Instruments***" is beschikbaar op de website van het project:

<https://lachild.eu/wp-content/uploads/2020/12/INTERNA-AND-EU-INSTRUMENT-FINAL.pdf>

## 1.2 Literatuuronderzoek

**Het literatuuronderzoek** had tot doel de nationale regelgeving en praktijken in verband met rechtsbijstand voor minderjarige verdachten in een aantal Europese staten te evalueren. Daartoe heeft het Projectteam een vragenlijst ontwikkeld aan de hand waarvan inzicht kon worden verkregen in de verschillende modellen van rechtsbijstand aan minderjarige verdachten, en de belangrijkste uitdagingen konden worden geïdentificeerd die zich in de verschillende rechtsgebieden voordoen, alsmede de beste aanpak om te komen tot doeltreffende en efficiënte rechtsbijstand voor kinderen.

In 14 Europese landen, die werden geselecteerd op basis van hun verschillende rechtstradities, geografische ligging en verschillende aanpak van de regulering van rechtsbijstand, werd een literatuuronderzoek uitgevoerd. De wettelijke voorschriften en praktijk werden geanalyseerd in de volgende landen:

1. Albanië
2. Oostenrijk
3. België
4. Tsjechische Republiek
5. Finland
6. Frankrijk
7. Duitsland
8. Hongarije
9. Ierland
10. Italië
11. Litouwen
12. Polen
13. Spanje
14. Zweden

In de landen waar de uitvoerende partners van het Project gevestigd zijn, werd de analyse verricht door het Projectteam. In andere rechtsgebieden is het onderzoek uitgevoerd dankzij de genereuze bijdrage van DLA Piper. DLA Piper heeft het Project ondersteund door in 11 Europese landen pro deo nationale juridische literatuuronderzoeken uit te voeren.

De 14 **Nationale verslagen** zijn beschikbaar op de website van het project:

<https://lachild.eu/the-projects/la-child/national-reports/>

### 1.3 Semigestructureerde interviews

Naast literatuuronderzoek werden semigestructureerde **interviews met juridische professionals** afgenomen in landen waar het Project uitgevoerd is (Albanië, België, Litouwen). De semigestructureerde interviews werden georganiseerd op basis van de richtlijnen voor interviews die door het Projectteam waren ontwikkeld. De Projectpartners pasten de interviewrichtlijnen aan de nationale context van hun land aan. In elk van de drie landen werden 10-15 professionals (advocaten, rechters, vertegenwoordigers van raden voor rechtsbijstand, NGO's) geïnterviewd, zowel om te begrijpen hoe de wettelijke voorschriften in de praktijk worden nageleefd als om de toegankelijkheid en de werking van het systeem voor rechtsbijstand te beoordelen.

In **België** werden 15 professionals uit de jeugdrechtspleging geïnterviewd, 14 respondenten werden ondervraagd en één persoon beantwoordde de vragenlijst schriftelijk. 11 respondenten waren jeugdadvocaten, 4 beheerden een bureau voor rechtsbijstand of hadden een functie in hun bureau voor rechtsbijstand, en 2 waren maatschappelijk werkers die werkten met minderjarige verdachten. De interviews werden afgenomen tussen juli en september 2020. In het licht van de veiligheidsmaatregelen in verband met de coronapandemie werden 11 professionals via teleconferentiesoftware en 3 professionals persoonlijk geïnterviewd.

Rekening houdend met het feit dat de rechtsbijstand voor minderjarige verdachten en het jeugdrecht in België varieert, en om te komen tot een representatieve geografische dekking, namen professionals van 11 van de 20 in België bestaande balies deel aan de interviews. Om de linguïstische representativiteit te waarborgen, werden leden van de drie taalgemeenschappen (Vlaams, Frans en Duits) bij het onderzoek betrokken.

Om aan het onderzoek te kunnen deelnemen, ondertekende elke geïnterviewde persoon een toestemmingsformulier dat de volgende informatie bevatte:

- Opzet van het project en gebruik van de tijdens het interview verzamelde informatie;
- Waarborgen van anonimiteit;
- Het vrijwillige karakter van de deelname aan het onderzoek.

In **Litouwen** werden 10 interviews afgenomen, waarvan 8 met advocaten die door de staat gegarandeerde rechtsbijstand verlenen aan verdachte of beklaagde kinderen, en 2 met openbare aanklagers die gespecialiseerd zijn op het gebied van jeugdstrafrecht. Bij de uitvoering van het onderzoek werd contact opgenomen met de State-Guaranteed Legal Aid Service (dienst voor door de staat gegarandeerde rechtsbijstand), die een lijst heeft verstrekt van advocaten die gewoonlijk kinderen vertegenwoordigen die van een strafbaar feit worden verdacht of beschuldigd.

Het onderzoek bleef niet beperkt tot de grote steden, maar omvatte ook advocaten die in kleinere regio's werken. In strafzaken waarin een verplichte verdediging wordt toegekend aan kinderen die van een strafbaar feit worden verdacht of beschuldigd, wordt de secundaire rechtsbijstand verstrekt door hetzij vaste advocaten (die uitsluitend voor de State-Guaranteed Legal Aid Service werken en particuliere juridische diensten verlenen), hetzij advocaten op oproepbasis (die een privépraktijk hebben en met wie de State-Guaranteed Legal Aid Service in geval van nood contact kan opnemen). Bijgevolg werd voor het onderzoek hetzelfde aantal advocaten in vaste dienst en advocaten op oproepbasis geselecteerd.

Voordat de semigestructureerde interviews werden afgenomen, werden de deelnemers op de hoogte gebracht van het doel en de procedure van het onderzoek, waarbij hun anonimiteit werd gewaarborgd. De interviews werden afgenomen tussen augustus 2020 en oktober 2020.

In **Albanië** werden 15 semigestructureerde interviews afgenomen bij juridische professionals. De interviews werden afgenomen bij 12 advocaten, 2 rechters en 1 openbare aanklager. Elk interview duurde 60 tot 80 minuten. Aan het begin van het gesprek werd elke geïnterviewde ingelicht over het doel van het project en van het interview, en werd hij/zij tevens ingelicht over de wijze waarop de uit het interview verkregen informatie zou worden gebruikt en over de toepassing van de norm inzake vertrouwelijkheid. Aangezien Tirana de stad met de grootste bevolking is, werkten 9 van de geselecteerde advocaten ten tijde van het interview in Tirana, terwijl 3 anderen hun beroep uitoefenden in minder bevolkte steden.

Opgemerkt moet worden dat alle geselecteerde deelnemers tijdens hun professionele loopbaan zowel met volwassenen als met kinderen hebben gewerkt, hetzij in strafzaken, hetzij in burgerlijke zaken. Zij hebben verschillende soorten juridische diensten verleend, waaronder juridisch advies voor kinderen of hun familieleden, deelname aan het verhoor op het politiebureau, bij het openbaar ministerie of in de rechtszaal, en vertegenwoordiging in alle stappen van de gerechtelijke procedures. De interviews werden afgenomen in de maanden augustus en september 2020.

In dit Verslag worden de resultaten van dit gedetailleerd onderzoek samengevat en geanalyseerd.

# SYSTEMEN VOOR RECHTSBIJSTAND IN EUROPESE RECHTSGEBIEDEN

## 2.1 Algemeen recht op rechtsbijstand

In de internationale gemeenschap wordt algemeen erkend dat rechtsbijstand een essentieel onderdeel is van een werkend strafrechtstelsel dat gebaseerd is op de rechtsstaat. Dit werd onlangs bevestigd in de beginselen en richtsnoeren van de Verenigde Naties inzake toegang tot rechtsbijstand in rechtssystemen van 2012 (VN-beginselen en -richtsnoeren 2012).

Rechtsbijstand is een essentieel onderdeel van een rechtvaardig, humaan en efficiënt strafrechtstelsel dat gebaseerd is op de rechtsstaat. Rechtsbijstand is een basis voor het genot van andere rechten, waaronder het recht op een eerlijk proces, zoals omschreven in artikel 11, lid 1, van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, een voorwaarde voor de uitoefening van die rechten en een belangrijke waarborg die de fundamentele redelijkheid en het publiek vertrouwen in de strafrechtspleging waarborgt.

***2012 United Nations Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems***

Ook in andere opzichten speelt rechtsbijstand een belangrijke rol. Zoals gesteld in de VN-beginselen en -richtsnoeren 2012 is rechtsbijstand van fundamenteel belang voor het vergemakkelijken van de afleiding en het gebruik van op de gemeenschap gebaseerde sancties en maatregelen, waaronder niet tot vrijheidsbeneming strekkende maatregelen, het bevorderen van een grotere betrokkenheid van de gemeenschap bij het strafrechtstelsel, het verminderen van het onnodige gebruik van detentie en opsluiting, het rationaliseren van het strafrechtbeleid en het zorgen voor een efficiënt gebruik van overheidsmiddelen.

Op internationaal niveau is het recht op kosteloze rechtsbijstand voor eenieder tegen wie een vervolging is ingesteld, in 1966 voor het eerst vastgelegd in het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten. Artikel 14 van het Verdrag bepaalt met name dat eenieder tegen wie een vervolging is ingesteld, het recht heeft in zijn tegenwoordigheid te worden berecht, zichzelf te verdedigen of de bijstand te hebben van een raadsman naar eigen keuze of rechtsbijstand toegewezen te krijgen, indien de belangen van een behoorlijke rechtspleging dit eisen, door een bevoegde, onafhankelijke en onpartijdige rechtbank die bij de wet is ingesteld. Sindsdien zijn er vele internationale en regionale instrumenten aangenomen om overal ter wereld systemen voor rechtsbijstand op te zetten en te versterken.

In Europa kunnen we nu gerust stellen dat het recht op kosteloze rechtsbijstand, in gevallen waarin iemand niet over voldoende middelen beschikt om die bijstand te betalen (financiële toets) en wanneer de belangen van een behoorlijke rechtspleging dit eisen (gegrondheidstoets), volledig vaststaat. Het wordt ook beschermd door artikel 6 (3)(c) van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens (EVRM). In alle lidstaten van de Europese Unie (EU) bestaan systemen voor rechtsbijstand voor zowel burger- als strafrechtelijke procedures. Bovendien geldt het recht

op toegang tot een advocaat in strafprocedures in de EU-lidstaten gedurende de gehele procedure, vanaf het verhoor door de politie (of door een andere wetshandhavingsautoriteit of door een rechterlijke instantie) tot en met het hoger beroep.

Het EU-recht voorziet in Artikel 47 van het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie in het recht op rechtsbijstand. EU-richtlijn 2016/1919 betreffende rechtsbijstand voor verdachten en beklaagden in strafprocedures en voor gezochte personen in procedures ter uitvoering van een Europees aanhoudingsbevel regelt het recht op rechtsbijstand en stelt de kwaliteitsnormen ervan vast. Het bepaalt dat de lidstaten ervoor zorgen dat verdachten en beklaagden die onvoldoende middelen hebben om voor de bijstand van een advocaat te betalen, het recht op rechtsbijstand kunnen uitoefenen wanneer de belangen van een behoorlijke rechtspleging dit eisen.<sup>7</sup>

In de EU-instrumenten wordt het proces van het verlenen van rechtsbijstand echter niet in detail geregeld. Dit wordt overgelaten aan de bevoegdheid van de staten, en alle EU-lidstaten hebben hun eigen wetgeving waarin wordt geregeld op welke wijze en in welke gevallen rechtsbijstand moet worden verleend in strafprocedures binnen hun rechtsgebied.

In het algemeen is het recht op rechtsbijstand in strafzaken in Europese landen afhankelijk van een financiële draagkrachttoets en/of gegrondheidstoetsen. Dit is in overeenstemming met EU-richtlijn 2016/1919, waarin staat dat de lidstaten een draagkrachttoets, een gegrondheidstoets of beide kunnen toepassen om te bepalen of rechtsbijstand moet worden verleend.

**Richtlijn (EU) 2016/1919 betreffende rechtsbijstand voor verdachten en beklaagden in strafprocedures**

*Artikel 4. Rechtsbijstand in strafprocedures*

1. De lidstaten zorgen ervoor dat verdachten en beklaagden die onvoldoende middelen hebben om voor de bijstand van een advocaat te betalen, het recht op rechtsbijstand kunnen uitoefenen wanneer de belangen van een behoorlijke rechtspleging dit eisen.
2. De lidstaten kunnen een draagkrachttoets, een gegrondheidstoets of beide toepassen om te bepalen of rechtsbijstand moet worden verleend overeenkomstig lid 1.
3. Wanneer een lidstaat een draagkrachttoets toepast, houdt hij rekening met alle relevante en objectieve factoren, waaronder inkomen, vermogen en gezinssituatie van de betrokkene, alsook de kosten van de bijstand van een advocaat en de levensstandaard in die lidstaat, om overeenkomstig de in die lidstaat toepasselijke criteria te bepalen of een verdachte of een beklaagde onvoldoende middelen heeft om voor de bijstand van een advocaat te betalen.

---

<sup>7</sup>Voor de consistente analyse van internationale en Europese instrumenten wordt verwezen naar het "Verslag "Legal Aid for Children in Conflict with the Law in International and European Instruments" dat beschikbaar is op de website van het project: <https://lachild.eu/wp-content/uploads/2020/12/INTERNA-AND-EU-INSTRUMENT-FINAL.pdf>.



4. Wanneer een lidstaat een gegrondheidstoets toepast, houdt hij rekening met de ernst van het strafbaar feit, de complexiteit van de zaak en de ernst van de sanctie die op het spel staat, om te bepalen of de belangen van een behoorlijke rechtspleging eisen dat rechtsbijstand wordt verleend. In elk geval wordt er in de volgende situaties van uitgegaan dat is voldaan aan de gegrondheidstoets:

(a) wanneer een verdachte of een beklaagde voor een bevoegde rechtbank of rechter verschijnt met het oog op een beslissing over detentie in elk stadium van de procedures die onder het toepassingsgebied van deze richtlijn vallen, en

(b) tijdens detentie.

De *draagkrachttoets* beoordeelt de financiële draagkracht van een persoon om de kosten van rechtsbijstand te dekken. Indien een persoon niet over voldoende financiële middelen beschikt, kan hij of zij in aanmerking komen voor rechtsbijstand.<sup>8</sup> Op grond van EU-richtlijn 2016/1919 houdt een lidstaat, wanneer hij een draagkrachttoets toepast, rekening met alle relevante en objectieve factoren, waaronder inkomen, vermogen en gezinssituatie van de betrokkene, alsook de kosten van de bijstand van een advocaat en de levensstandaard in die lidstaat, om overeenkomstig de in die lidstaat toepasselijke criteria te bepalen of een verdachte of een beklaagde onvoldoende middelen heeft om voor de bijstand van een advocaat te betalen. Om de draagkrachttoets te verduidelijken, worden het bruto jaarinkomen en het eigendomsniveau doorgaans door de staten vastgesteld.

Dit is echter niet altijd het geval. In Ierland bijvoorbeeld moeten aanvragers van rechtsbijstand ten genoegen van de rechter aantonen dat hun middelen ontoereikend zijn om zelf rechtsbijstand te kunnen betalen. Dit is een zuiver discretionaire aangelegenheid voor elke rechtbank en wordt niet geregeld door richtlijnen inzake financiële subsidiabiliteit.<sup>9</sup>

De *gegrondheidstoets* wordt vaak samen met de draagkrachttoets gebruikt; in bepaalde gevallen echter alleen de gegrondheidstoets worden toegepast. Volgens de rechtspraak van het EHRM moet, om te bepalen of de "belangen van rechtspleging" (de "gegrondheid") het verlenen van rechtsbijstand vereisen, rekening worden gehouden met drie factoren, namelijk: (i) de ernst van het strafbaar feit en de ernst van de sanctie die op het spel staat; (ii) de complexiteit van de zaak; (iii) de sociale en persoonlijke situatie van de verdachte.<sup>10</sup> Alle drie factoren moeten in aanmerking worden genomen, en elk van de drie kan de verlening van rechtsbijstand rechtvaardigen.<sup>11</sup> In gevallen waarin een persoon wordt beschuldigd van een handeling die strafbaar kan worden

---

<sup>8</sup> Wat de draagkrachttoets betreft, zie de volgende zaken van het EHRM: EHRM, *Croissant v. Germany*, Nr. 13611/88, 25 september 1992; EHRM, *Pakelli v. Germany*, Nr. 8398/78, 25 april 1983; EHRM, *R. D. v. Poland*, Nrs. 29692/96 en 34612/97, 18 december 2001; EHRM, *Tsonyo Tsonev v. Bulgaria* (No. 2), No. 2376/03, 14 januari 2010

<sup>9</sup> (Ierland) Zie de artikelen 2 - 6 van de Criminal Justice (Legal Aid) Act 1962.

<sup>10</sup> EHRM, *Quaranta v. Switzerland*, Nr. 12744/87, 24 mei 1991. Zie ook EHRM, *Artico v. Italy*, Nr. 6694/74, 13 mei 1980; EHRM, *Pham Hoang v. France*, Nr. 13191/87, 25 september 1992; EHRM, *Zdravko Stanev v. Bulgaria*, Nr. 32238/04, 6 november 2012; EHRM, *Benham v. the United Kingdom*, Nr. 19380/92, 10 juni 1996.

<sup>11</sup> EHRM, *Zdravko Stanev v. Bulgaria*, Nr. 32238/04, 6 november 2012.

gesteld met een gevangenisstraf (of een vrijheidsstraf<sup>12</sup>), vereisen de belangen van een behoorlijke rechtspleging in beginsel wettelijke vertegenwoordiging.

Deze redenering is ook terug te vinden in de wetteksten van de EU. Volgens EU-richtlijn 2016/1919, wanneer een lidstaat een gegrondheidstoets toepast, houdt zij rekening met de ernst van het strafbaar feit, de complexiteit van de zaak en de ernst van de sanctie die op het spel staat, om te bepalen of de belangen van een behoorlijke rechtspleging eisen dat rechtsbijstand wordt verleend. In elk geval wordt er in de volgende situaties van uitgegaan dat is voldaan aan de gegrondheidstoets: (i) wanneer een verdachte of een beklaagde voor een bevoegde rechtbank of rechter verschijnt met het oog op een beslissing over detentie in elk stadium van de procedures die onder het toepassingsgebied van deze richtlijn vallen, en (ii) tijdens detentie.

## 2.2. Primaire en secundaire rechtsbijstand

In veel Europese landen is de rechtsbijstand op verschillende niveaus georganiseerd. De twee belangrijkste niveaus zijn primaire en secundaire rechtsbijstand. De primaire (eerstelijns) rechtsbijstand omvat consultaties en juridisch advies over juridische aangelegenheden, terwijl de secundaire (tweedelijns) rechtsbijstand bedoeld is om bijstand te verlenen bij rechtszaken.

In sommige landen is ook *voorafgaande rechtsbijstand* beschikbaar - deze bestaat meestal uit een onlineplatform dat helpt bij het vinden van relevante informatie. Een voorbeeld van een dergelijk systeem is **Nederland**. Het Nederlandse systeem voor rechtsbijstand is in wezen een driedelig model, in die zin dat het drie "lijnen" omvat die rechtsbijstand verlenen: (i) een openbare voorafgaande voorziening, (ii) openbare eerstelijns rechtsbijstand - Juridische loketten en (iii) particuliere tweedelijns hulp - een particuliere advocaat of een bemiddelaar. Het voorafgaande niveau van rechtsbijstand in het Nederlandse systeem wordt geboden door *Rechtwijzer*, een online juridisch informatieportaal voor zelfhulp dat advies geeft over mogelijke oplossingen voor de meest voorkomende juridische problemen, zoals echtscheiding.<sup>13</sup>

Het **Litouwse** systeem voor rechtsbijstand voorziet in rechtsbijstand op twee niveaus - primaire en secundaire rechtsbijstand. Primaire rechtsbijstand (eerstelijns rechtsbijstand) omvat juridisch advies en het opstellen van de documenten die bij de staats- en gemeentelijke instellingen moeten worden ingediend, met uitzondering van processtukken. Het wordt gratis verstrekt in de gemeentelijke instellingen (er zijn 60 gemeenten in Litouwen) door gemeentepersoneel en wordt toegekend ongeacht iemands financiële situatie. De aanvragers worden persoonlijk geraadpleegd bij hun aankomst bij de gemeente. In bepaalde gevallen geven gemeenten er echter de voorkeur aan overeenkomsten voor het verlenen van primaire rechtsbijstand te sluiten met advocaten (in 2019 werd voor deze optie gekozen door 2 van de 60 gemeenten). Bovendien hebben overheidsinstellingen die overeenkomsten hebben gesloten inzake het verlenen van primaire

---

<sup>12</sup> EHRM, *Quaranta v. Switzerland*, Nr. 12744/87, 24 mei 1991, para. 33; EHRM, *Perks and others v. the United Kingdom*, nrs. 25277/94, 25279/94, 25280/94, 25282/94, 25285/94, 28048/95, 28192/95 en 28456/95, 12 oktober 1999.

<sup>13</sup> Verslag van werkgroep 1. Door de EU medegefinancierd project " *Enhancing the Quality of Legal Aid: General Standards for Different Countries*" (QUAL-AID) (JUST/2015/JACC/AG/PROC/8632). Beschikbaar op: <http://qualaid.vgtp.lt/sites/default/files/0916902001555398891.pdf>

rechtsbijstand met een gemeentelijke instelling of de door de staat gegarandeerde dienst voor rechtsbijstand (*Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba*) het recht primaire rechtsbijstand te verlenen (alleen de Vilnius University Legal Aid Clinics, die een overeenkomst met de stad Vilnius hebben gesloten, hebben deze status).

De secundaire rechtsbijstand wordt verleend door juristen (advocaten, in bepaalde gevallen door medewerkers) en wordt gefinancierd door de staat. Het dekt juridische diensten in verband met vertegenwoordiging in rechtbanken (waaronder het opstellen van documenten, verweer en vertegenwoordiging in rechte), met inbegrip van tenuitvoerleggingsprocedures. Secundaire rechtsbijstand is gebaseerd op draagkracht- en gegrondheidstoetsen. In sommige gevallen wordt alleen een gegrondheidstoets uitgevoerd, in andere gevallen moet aan beide criteria worden voldaan. Secundaire rechtsbijstand kan kosteloos of gedeeltelijk kosteloos zijn.

In **België** verwijst de term rechtsbijstand ook naar zowel juridische eertelijns- als tweedelijnsbijstand. Juridische eerstelijnsbijstand wordt bij wet gedefinieerd als "de juridische bijstand die verleend wordt in de vorm van praktische inlichtingen, juridische informatie, een eerste juridisch advies of de verwijzing naar een gespecialiseerde instantie of organisatie".<sup>14</sup> Dit valt onder de bevoegdheid van de gemeenschappen. Concreet bestaat het uit een persoonlijke consultatie in een dienstkantoor of op afspraak of een telefonisch consult. Deze raadpleging is van korte duur (de decreten betreffende de juridische eerstelijnsbijstand bepalen dat elk uur drie raadplegingen moeten worden gehouden) en wordt verricht door advocaten of organisaties voor rechtsbijstand. De organisatie van de juridische eerstelijnsbijstand door advocaten wordt uitgevoerd door de commissies voor juridische bijstand (*Frans: Commission d'aide juridique of CAJ*); er is één zo'n commissie in elk gerechtelijk arrondissement en twee in Brussel. Advocaten die betrokken zijn bij juridische eerstelijnsbijstand worden door de balies jaarlijks op een lijst geplaatst. De juridische eerstelijnsbijstand is gratis.

Onder juridische tweedelijnsbijstand wordt verstaan "de juridische bijstand die wordt verleend aan een natuurlijke persoon in de vorm van een omstandig juridisch advies, bijstand al dan niet in het kader van een procedure of bijstand bij een geding met inbegrip van de vertegenwoordiging".<sup>15</sup> Dit valt onder de bevoegdheid van de federale staat. Ze wordt ook uitgevoerd door advocaten en georganiseerd door Bureaus juridische bijstand (*Frans: BAJ, Bureau d'aide juridique*). De advocaten die door de Bureaus voor Juridische Bijstand worden aangewezen om op te treden in het kader van de juridische tweedelijnsbijstand zijn die welke zijn ingeschreven op de lijst die jaarlijks door de balies wordt opgesteld. Juridische tweedelijnsbijstand kan kosteloos of gedeeltelijk kosteloos zijn.

In **Albanië** voorziet de onlangs goedgekeurde wet in twee soorten rechtsbijstand, namelijk primaire en secundaire rechtsbijstand, die worden gedefinieerd aan de hand van het soort diensten waarom door de begunstigen wordt verzocht en door de instantie die de dienst verleent. <sup>16</sup> Primaire rechtsbijstand is een van de volgende diensten: (i) het verstrekken van

---

<sup>14</sup> (België) Artikel 508/1, §1 van het Gerechtelijk Wetboek. / <sup>15</sup> (België) Artikel 508/1, §2 van het Gerechtelijk Wetboek.

<sup>16</sup> (Albanië) Artikel 5 (a) en (b) Wet nr. 111/2017 inzake door de staat gewaarborgde rechtsbijstand.

informatie over het rechtssysteem van de Republiek Albanië, de normatieve besluiten die van kracht zijn, de rechten en verplichtingen van de rechtsonderhorigen, alsmede de wijze waarop deze rechten in gerechtelijke en buitengerechtelijke procedures kunnen worden afgedwongen en uitgeoefend; (ii) adviesverlening; (iii) adviesverlening over de procedures voor bemiddeling en alternatieve wijzen van geschillenbeslechting; (iv) bijstand bij het opstellen van documenten om de overheidsadministratie in te schakelen of om secundaire rechtsbijstand aan te vragen; (v) vertegenwoordiging voor overheidsinstanties, en (vi) alle andere vormen van noodzakelijke rechtshulp die geen secundaire rechtsbijstand vormen. Onder secundaire rechtsbijstand wordt in Albanië verstaan een juridische dienst die wordt aangeboden voor het opstellen van de nodige juridische documenten om de rechtbank in te schakelen, het verstrekken van advies, vertegenwoordiging en verdediging voor de rechtbank in administratieve en burgerlijke zaken, en in strafzaken waarvoor de verplichte verdediging overeenkomstig de wetgeving inzake strafvordering niet wordt toegepast.

De primaire rechtsbijstand wordt georganiseerd, gecoördineerd en verleend door de instellingen die zijn opgericht en erkend op basis van de wet inzake rechtsbijstand. Dit omvat opgeleide ambtenaren die deel uitmaken van het stelsel van kosteloze rechtsbijstand dat door de staat wordt betaald, of NGO's die door hetzelfde stelsel worden erkend, gesponsord en gecontroleerd, en juridische loketten (Legal Clinics) op universiteitsniveau. Secundaire rechtsbijstand wordt uitsluitend geboden door advocaten die zijn opgenomen in de specifieke lijst van de nationale kamer van advocaten. Derhalve houdt secundaire rechtsbijstand natuurlijkerwijze verband met diensten die worden verleend door erkende advocaten, zoals de voorbereiding van moties in gerechtelijke procedures en vertegenwoordiging in rechte.

**In het kader van dit onderzoek wordt de term "rechtsbijstand", tenzij anders vermeld, gebruikt om te verwijzen naar secundaire rechtsbijstand.**

## 2.3. Organisatie van rechtsbijstand: institutioneel kader en financiering

### *Institutioneel kader*

Er zijn verschillende modellen van georganiseerde rechtsbijstand. In Europa richten de staten gewoonlijk instellingen op die verantwoordelijk zijn voor het verlenen van de rechtsbijstand (zij worden "raad voor rechtsbijstand", "dienst voor rechtsbijstand", "bureau voor rechtsbijstand" genoemd), of laten de rechtsbijstand verlenen door de rechtbanken. Beide modellen hebben hun voordelen en beide worden doeltreffend geacht om het recht op rechtsbijstand te waarborgen.

### *Model van "instelling voor rechtsbijstand"*

Verscheidene landen in Europa hebben ervoor gekozen een instelling voor rechtsbijstand op te richten voor het besturen en beheren van het systeem voor rechtsbijstand. Hier zijn verschillende voorbeelden van.

In **Litouwen** is het systeem voor rechtsbijstand nationaal georganiseerd. De belangrijkste regels zijn

vastgelegd in de wet inzake door de staat gegarandeerde rechtsbijstand van de Republiek Litouwen. In overeenstemming met deze wet, zijn instellingen die door de staat gegarandeerde rechtsbijstand beheren: (i) de regering van de Republiek Litouwen; (ii) het ministerie van Justitie van de Republiek Litouwen; (iii) gemeentelijke instellingen; (iv) de State-guaranteed Legal Aid Service (SGLAS); (v) de Litouwse balie.

De regering stelt het niveau van eigendom en inkomen vast dat niet mag worden overschreden om in aanmerking te komen voor secundaire rechtsbijstand. De regering stelt ook de vergoedingen vast die moeten worden betaald voor secundaire rechtsbijstand en bemiddeling, alsmede de regels voor de betaling ervan. De regering vervult ook andere bij wet bepaalde functies.

Het ministerie van Justitie neemt deel aan de voorbereiding van de betreffende wetgeving - het dient bij de regering wetsontwerpen in met betrekking tot door de staat gegarandeerde rechtsbijstand. Tot de taken van het ministerie behoren de controle op de tenuitvoerlegging van wetsbesluiten; de organisatie van en het toezicht op de verlening van door de staat gegarandeerde rechtsbijstand. Het ministerie doet ook aanbevelingen met het oog op de gelijke toepassing van de wet; het stelt de ingezetenen in kennis van de mogelijkheid om door de staat gegarandeerde rechtsbijstand te verkrijgen en van de voorwaarden voor de verlening van die bijstand; en het vervult andere bij rechtshandelingen vastgestelde functies.

De Litouwse balie is een publieke rechtspersoon en kan juridisch worden aangemerkt als een vereniging waartoe alle Litouwse advocaten behoren (verplicht lidmaatschap). De balie vervult bepaalde functies in verband met de coördinatie van en het toezicht op advocaten en hun activiteiten.

Terwijl de regering en het ministerie van Justitie de algemene regelgevende, toezichthoudende en coördinerende functies vervullen, is de belangrijkste instelling die het systeem voor rechtsbijstand beheert de door de staat gegarandeerde dienst voor rechtsbijstand (*Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba*, SGLAS), een begrotingsinstelling die is opgericht en wordt gefinancierd door het ministerie van Justitie en handelt onder de coördinatie ervan. SGLAS is belast met alle aangelegenheden betreffende de administratie, het toezicht en de uitgaven, alsmede met de daadwerkelijke uitvoering van het systeem voor rechtsbijstand in Litouwen. Deze instelling heeft 5 territoriale afdelingen en coördineert de verlening van primaire en secundaire rechtsbijstand. Ze controleert onder meer de verlening van secundaire rechtsbijstand op basis van de met de advocaten gesloten overeenkomsten. De SGLAS benoemt een advocaat uit lijsten van advocaten waarmee zij overeenkomsten heeft gesloten over de verlening van secundaire rechtsbijstand, betaalt de honoraria aan de rechtsbijstandsadvocaten, ontvangt klachten over de diensten voor rechtsbijstand, enz. De instelling brengt verslag uit aan het ministerie van Justitie.

In **Albanië** zijn het ministerie van Justitie, de Albanese kamer van advocaten (AKA; *Dhoma Kombetare e Avokatise*) en het directoraat voor gratis rechtsbijstand (FLAD; *Drejtoria e Ndihtmes Juridike Falas*) de drie belangrijkste organen die betrokken zijn bij de organisatie van de verlening van rechtsbijstand. Het ministerie van Justitie houdt toezicht op de algemene werking van het systeem voor rechtsbijstand, hetzij rechtstreeks, hetzij via het directoraat voor kosteloze

rechtsbijstand, dat de aangewezen instelling is voor kosteloze rechtsbijstand onder het gezag van de minister. De minister van Justitie ontwikkelt het overheidsbeleid op het gebied van rechtsbijstand; hij stelt aan het ministerie van Financiën de jaarlijkse ontwerpbegroting voor rechtsbijstand voor, overeenkomstig de voorschriften van de wetgeving inzake het beheer van het begrotingssysteem; hij keurt de rechtshandelingen goed die onder zijn bevoegdheid vallen en vervult de daarmee verband houdende taken. Intussen speelt de Albanese Kamer van Advocaten een belangrijke rol bij de coördinatie van en het toezicht op de juridische diensten die worden verleend door de advocaten die bij het systeem voor rechtsbijstand betrokken zijn.

De kern van het Albanese systeem voor rechtsbijstand wordt gevormd door het FLAD, dat als afzonderlijke entiteit ondergeschikt is aan de minister van Justitie. Het FLAD is een administratief orgaan dat is opgezet als het kernmechanisme van het systeem voor rechtsbijstand, dat van vitaal belang is voor zowel de primaire als de secundaire rechtsbijstand. De advocaten die zich bezighouden met secundaire rechtsbijstand moeten worden gecontracteerd en gecontroleerd door het FLAD, hoewel zij tijdens hun dienstverlening kunnen worden betaald door de rechtbank, het openbaar ministerie of zelfs de politiedienst.

In **België** blijft de organisatie van juridische tweedelijnsbijstand een federale bevoegdheid. Juridische tweedelijnsbijstand wordt georganiseerd door de BJB, Bureaus voor Juridische Bijstand (Frans: *BAJ, Bureau d'aide juridique*). In elke balie wordt door de Orde van Advocaten een Bureau voor Juridische Bijstand opgericht.<sup>17</sup>

Hun "algemene opdracht is de rechtzoekende in staat te stellen om, wanneer hij dat kan, een beroep te doen op een advocaat voor rechtsbijstand"<sup>18</sup>. De Bureaus voor Juridische Bijstand organiseren met name wekelijkse zittingen tijdens dewelke personen, met of zonder afspraak, naar het bureau kunnen gaan en kunnen vragen om een advocaat voor rechtsbijstand (sommige van de bureaus die zijn aangesloten bij de Commissies voor juridische bijstand organiseren ook consultaties voor juridische eerstelijnsbijstand). Indien een rechtzoekende de procestaal niet spreekt, dienen de Bureaus voor Juridische Bijstand een advocaat ter beschikking te stellen die dezelfde taal spreekt als hij of zij, of, bij gebreke daarvan, een tolk.

Zij zorgen ook voor de opvolging en de controle van de eindverslagen: de jaarverslagen die advocaten opstellen om betaald te worden voor hun tussenkomsten in het kader van de rechtsbijstand. De bureaus voor juridische bijstand zijn namelijk verantwoordelijk voor de toewijzing van punten aan advocaten en voor de jaarlijkse mededeling van het totale aantal toegekende punten met het oog op de opstelling van een globale en nationale boekhouding.

Afhankelijk van de omvang van het ledenbestand van de balie waartoe zij behoren, hebben de bureaus voor juridische bijstand een verschillende structuur en omvang. Sommige doen

---

<sup>17</sup> (België) Art. 508/7 van het Gerechtelijk Wetboek.

<sup>18</sup> Uittreksel uit een in België afgenomen interview.

uitsluitend een beroep op advocaten die hun beroep parallel met andere beroepsactiviteiten blijven uitoefenen, andere hebben ook werknemers in dienst die honorair advocaat of jurist kunnen zijn of een andere achtergrond hebben. Bovendien stelt de Orde van advocaten de lijst op van advocaten die in het kader van de rechtsbijstand werkzaam zijn, werkt deze lijst bij en vermeldt hun specialisatie.

In **Nederland** is de voorziening van rechtsbijstand centraal georganiseerd. De Raad voor Rechtsbijstand (RRB) is een onafhankelijk bestuursorgaan en is belast met alle aangelegenheden inzake administratie, toezicht en uitgaven, alsmede met de daadwerkelijke implementatie van het systeem van rechtsbijstand. Het valt onder de bevoegdheid van het ministerie van Justitie en Veiligheid. De functies van de RRB omvatten het afstemmen van de beschikbaarheid van juridische deskundigen op de vraag naar rechtsbijstand, alsmede het toezicht op en de kwaliteitscontrole van de feitelijk verleende diensten.

Het systeem voor rechtsbijstand in **Zweden** is op nationaal niveau georganiseerd via de Zweedse Autoriteit voor Rechtsbijstand. De Autoriteit wordt gezamenlijk beheerd door het gerechtshof in Sundsvall en de huurrechtbank in Sundsvall. De hoofdrechtster van het gerechtshof te Sundsvall is tevens het hoofd van de Zweedse autoriteit voor rechtsbijstand.

### *Gerechtigd model*

In sommige van de aan dit onderzoek deelnemende landen is gekozen voor een totaal ander model voor rechtsbijstand dan de hierboven besproken modellen, en wordt de hoofdrol bij het verlenen van rechtsbijstand aan de rechtbanken toebedeeld.

Het **Duitse** systeem voor rechtsbijstand is, vanuit een vergelijkend perspectief, om een aantal redenen uniek. De rechtsbedeling valt in beginsel onder de bevoegdheid van de 16 deelstaten en niet onder die van de federale regering. Het verlenen van de rechtsbijstand is toevertrouwd aan de rechtsstelsels van de staten. Bijgevolg bestaat er geen gecentraliseerd systeem voor rechtsbijstand en wordt de werking ervan gecontroleerd door een zuiver rechterlijk model zonder gecentraliseerde structuur. De diensten worden bijna uitsluitend verleend door advocaten in privépraktijken, waarbij de rol van de overheid beperkt blijft tot die van financier. De rechtsbijstand in Duitsland ontbeert dus een echte, op de middelen gebaseerde regeling voor strafrechtsbijstand. In plaats daarvan kent Duitsland een systeem van vertegenwoordiging op bevel van de rechter in bepaalde strafprocedures.

Een uitzondering op het rechterlijke model vindt men in de twee kleinste federale staten, Hamburg en Bremen. Er werd betoogd dat aan de behoeften van de bevolking in deze stadsstaten ook zou kunnen worden voldaan door de oprichting van centra voor juridisch advies op centrale locaties waar juristen juridisch advies geven. In alle andere federale staten werd dit bedelingsmodel onpraktisch geacht vanwege de kosten voor het opzetten van een netwerk van adviescentra.<sup>19</sup>

---

<sup>19</sup> Matthias Kilian "Legal Aid in Germany", blz. 8.

Een soortgelijke aanpak lijkt ook te worden gevolgd in Oostenrijk, Tsjechië, Polen en Ierland. In **Oostenrijk** wordt de rechtsbijstand, zodra deze door de rechter is toegekend, regionaal georganiseerd door de Oostenrijkse orde van advocaten. Er is geen officiële instelling voor rechtsbijstand. In **Polen** wordt rechtsbijstand in strafzaken toegekend door een rechtbank en vervolgens wordt door de rechtbank een advocaat aangewezen uit een lijst van strafpleiters/advocaten. Evenzo zijn in **Ierland** de rechtbanken, via justitie, verantwoordelijk voor het verlenen van rechtsbijstand.

In **Tsjechië** is het ook de verantwoordelijkheid van de betrokken rechter (of rechterlijke senaat) om te beslissen of de beklaagde recht heeft op vergoeding van de kosten van het verweer. Er zijn twee soorten situaties - ofwel wordt een raadsman (advocaat) rechtstreeks door de beschuldigde gekozen, ofwel vraagt de beschuldigde de rechtbank een advocaat toe te wijzen uit de lijst die door de Tsjechische orde van advocaten wordt bijgehouden. In het laatste geval wordt de keuze gemaakt door de kamer op basis van de wachtlijst (elke rechtbank heeft haar eigen wachtlijst), maar de officiële aanstelling geschiedt vervolgens door de rechtbank. Vergoeding van de onkosten is in beide situaties mogelijk.

In **Frankrijk** is het systeem van rechtsbijstand gedecentraliseerd en georganiseerd via rechtbanken. Op lokaal niveau bepalen de commissies voor rechtsbijstand (*les bureaux d'aide juridictionnelle*) binnen de 164 burgerlijke rechtbanken van eerste aanleg (*Tribunaux judiciaires*) of iemand in aanmerking komt voor rechtsbijstand. Zij bestaan uit een magistraat, een lid van het publiek, een lid van de plaatselijke balie, en andere vertegenwoordigers. Zodra een persoon die voor rechtsbijstand in aanmerking komt, is goedgekeurd, wijst de voorzitter van de plaatselijke balie een advocaat aan. Men kan ook om een specifieke advocaat vragen, en de orde van advocaten zal proberen de advocaat te vragen, afhankelijk van de beschikbaarheid. In de praktijk houden de balies, alvorens een advocaat te benoemen, ook rekening met zijn of haar professionele achtergrond. Zo zouden bijvoorbeeld alleen advocaten met ervaring in het strafrecht mogen worden aangesteld als verdediging van een beschuldigd persoon. Evenzo moeten advocaten met ervaring in het werken met kinderen worden aangesteld voor kinderkzaken.

De nationale raad voor rechtsbijstand (*Conseil National de l'Aide Juridique*) is een adviesorgaan dat hoofdzakelijk is belast met het verzamelen van alle kwantitatieve en kwalitatieve informatie over de werking van de rechtsbijstand, het voorstellen aan de overheid van alle maatregelen die de rechtsbijstand kunnen verbeteren, en het opstellen van een jaarverslag over de activiteit op het vlak van rechtsbijstand. De raad wordt voorgezeten door een adviseur van de Raad van State of van het Hof van Cassatie en ten minste de helft van de leden moet bestaan uit vertegenwoordigers van de juridische en gerechtelijke beroepen. Deze functies bestrijken echter slechts een deel van de functies van de instellingen voor rechtsbijstand die in het vorige punt zijn besproken.

### *Instellingen die zich in het bijzonder bezighouden met rechtsbijstand voor kinderen*

Slechts enkele van de rechtsgebieden die aan dit onderzoek deelnamen, beschikten over instellingen die zich specifiek bezighielden met rechtsbijstand voor kinderen. In de meeste landen



werd het algemene systeem gebruikt om het recht van kinderen op rechtsbijstand te waarborgen.

**België** is een van de landen die tot op zekere hoogte de specifieke kenmerken van rechtsbijstand aan kinderen in een institutioneel perspectief weerspiegelen. In de Franstalige Gemeenschap zijn de diensten voor jeugdrecht (*Services Droit des Jeunes*) verenigingen die gespecialiseerd zijn in het verlenen van juridische eerstelijnsbijstand aan kinderen. Ze voeren twee soorten acties uit:

- Acties in het kader van de individuele bijstand. In dit kader bieden de diensten voor jeugdrecht sociaaljuridische consultaties aan en kunnen, op verzoek van het kind, ook individuele bijstand op lange termijn verlenen;
- Acties met een meer collectieve dimensie; deze zijn gericht op het verstrekken van sociale en juridische informatie op grotere schaal en kunnen de vorm aannemen van interpellaties, animaties, collectieve acties, enz.

Wat de juridische eerstelijnsbijstand betreft die door de rechtbanken wordt georganiseerd (en dus door advocaten wordt verleend), worden in sommige arrondissementen één of meerdere keren per maand specifieke tijdvensters voor juridische eerstelijnsbijstand aan kinderen georganiseerd. Sommige van deze diensten worden zelfs binnen de jeugd detentiecentra georganiseerd.

Wat de juridische tweedelijnsbijstand betreft, moeten de advocaten die door de bureaus voor juridische bijstand aan kinderen worden toegewezen, gespecialiseerde advocaten zijn die zijn ingeschreven op de lijst van jeugdadvocaten van hun balie.

In **Frankrijk** zijn er in het kader van de eerstelijns rechtsbijstand, die van toepassing is op juridisch advies en bijstand tijdens buitengerechtelijke procedures (*l'aide à l'accès au droit*), lokale initiatieven met betrekking tot kinderen. Zo houdt *l'Antenne des Mineurs* (de kinderafdeling) van de balie van Parijs, die in 1991 is opgericht, zich bezig met de belangen van jongeren, of zij nu slachtoffer of beklagde zijn, of wanneer er een ouderlijk conflict is en het kind door een rechter wenst te worden gehoord. Advocaten staan ook jongeren bij die het voorwerp zijn van een opvoedkundige hulpmaatregel. Dergelijke kosteloze consultaties worden verricht door advocaten die gespecialiseerd zijn in juridische kwesties die verband houden met kinderen. Meestal wordt echter hetzelfde systeem voor rechtsbijstand gebruikt voor kinderen en volwassenen.

In **Litouwen** is er geen instelling die zich uitsluitend bezighoudt met rechtsbijstand voor kinderen, en binnen de belangrijkste instelling voor rechtsbijstand bestaat er geen afdeling (divisie) die gespecialiseerd is in rechtsbijstand voor kinderen. De territoriale afdeling van de door de staat gegarandeerde dienst voor rechtsbijstand in Kaunas beschikt echter over een specialist die zich met name bezighoudt met rechtsbijstand in grensoverschrijdende zaken betreffende alimentatie voor kinderen en ontvoering van kinderen (Verdrag van Den Haag van 1980). Er is geen specialist die uitsluitend werkt met rechtsbijstand aan minderjarige verdachten.

Evenzo bestaat er in **Albanië** geen afzonderlijk systeem van rechtsbijstand voor kinderen voorzien door de wet. Door de Albanese orde van advocaten echter te verplichten specialisatie en opleiding

te voorzien<sup>20</sup>, scheidt de wet de voorwaarden om gespecialiseerde advocaten te hebben voor minderjarige verdachten en kinderen die het slachtoffer zijn van misdrijven.

### *Financiering van rechtsbijstand*

In alle Europese landen die aan het Project deelnemen, wordt rechtsbijstand uit de staatsbegroting gefinancierd. In federale staten wordt dit gewoonlijk gedekt door de federale begroting.

Zo wordt bijvoorbeeld de juridische tweedelijnsbijstand in **België** gefinancierd uit de federale staatsbegroting. Elk jaar betaalt de FOD Justitie een toelage voor juridische tweedelijnsbijstand aan de Franstalige en Duitstalige balies van België en aan de Vlaamse balie, die op hun beurt de toelage verdelen. Dit omvat een vergoeding voor advocaten, alsook de kosten in verband met de organisatie van de Bureaus voor Juridische Bijstand.<sup>21</sup> In 2017 is een begrotingsfonds voor juridische tweedelijnsbijstand opgericht dat tot doel heeft juridische tweedelijnsbijstand te financieren en wordt ondersteund door bijdragen van de rechtzoekenden.

De rechtsbijstand wordt ook gefinancierd vanuit de staatsbegroting in landen die hebben gekozen voor een door de rechtbank beheerd systeem voor rechtsbijstand. In **Oostenrijk** bijvoorbeeld draagt in de eerste plaats de federale staat de kosten van de rechtsbijstand. De federale staat Oostenrijk betaalt de Oostenrijkse orde van advocaten een passende forfaitaire vergoeding voor de door advocaten verleende diensten inzake rechtsbijstand.

### *Verschillen tussen de vergoedingen betaald aan advocaten die rechtsbijstand verlenen aan kinderen in vergelijking met rechtsbijstand voor volwassenen*

Wat betreft de vergoedingen die door de staat aan advocaten voor rechtsbijstand worden betaald voor hun diensten, bestonden er ten tijde van het onderzoek in Litouwen, België, Oostenrijk, Finland, Frankrijk, Duitsland, Hongarije, Ierland, Italië en Spanje geen verschillen tussen de vergoedingen voor rechtsbijstand aan kinderen en die voor rechtsbijstand aan volwassenen.

Dezelfde tarieven worden ook toegepast wanneer de advocaat wordt opgeroepen om rechtsbijstand te verlenen in gespecialiseerde jeugdrechtbanken. In **Frankrijk** bijvoorbeeld ontvangen advocaten in het kader van de rechtsbijstand dezelfde vergoedingen voor de bijstand van een beklaagde voor het Hof van Assisen, het Hof van Assisen voor Kinderen of de jeugdrechtbank in strafzaken.

---

<sup>20</sup> (Albanië) Artikel 9 (d) - Wet Nr. 111/2017 inzake door de staat gewaarborgde rechtsbijstand.

<sup>21</sup> (België) Gerechtelijk Wetboek, art. 508/19 en 508/19 bis.

## 2.4. Statistieken

De statistische gegevens die zijn verzameld bij de landen die aan de enquête hebben deelgenomen, zijn opgenomen in Tabel nr. 1.<sup>22</sup> Tijdens de enquête zijn statistieken voor 2019 verzameld (behalve voor Finland en Spanje, waarvoor de statistieken voor 2018 gelden, en Ierland, waarvoor de statistieken voor 2017 gelden).

Zoals uit de tabel blijkt, waren voor veel landen de meeste statistieken over rechtsbijstand voor kinderen niet beschikbaar. In sommige landen ondervonden de onderzoeksteams moeilijkheden bij de toegang tot de gegevens en in andere werden de statistieken niet nauwkeurig genoeg bevonden om aan de eisen van dit onderzoek te voldoen. Door het gebrek aan statistieken is het moeilijk om geaggregeerde en representatieve gegevens te verstrekken over de situatie van de rechtsbijstand voor kinderen in verschillende landen. Aangezien de statistische gegevens echter een belangrijk instrument zijn om een algemeen beeld te krijgen van de rechtsbijstand voor kinderen in een bepaalde periode, zijn de verkregen waardevolle gegevens in dit verslag opgenomen.

Statistieken zijn ook moeilijk samen te vatten als gevolg van de verschillende definities en praktijken. In sommige landen kunnen verleners van rechtsbijstand bijvoorbeeld alleen advocaten zijn die op de lijst van verleners voor rechtsbijstand staan. In andere landen bestaan dergelijke lijsten niet, zodat alle praktiserende advocaten formeel verleners van rechtsbijstand zijn. Zelfs de weinige verzamelde statistieken zijn opgenomen in Tabel 1.

De meeste gegevens hebben betrekking op het algemene aantal begunstigden en verleners van rechtsbijstand. Zoals blijkt, variëren het aantal begunstigden en verstrekkers van rechtsbijstand, maar zijn zij ook afhankelijk van de omvang van de bevolking in specifieke staten. Er zijn zeer weinig statistieken beschikbaar over rechtsbijstand voor kinderen. In de vragenlijsten van slechts 4 landen werden cijfers verstrekt over de begunstigden van rechtsbijstand voor kinderen (Albanië, Litouwen, Frankrijk en Spanje). We merken echter ook aanzienlijke verschillen tussen deze landen. In Frankrijk en Albanië waren respectievelijk 20% en 16% van alle begunstigden van rechtsbijstand kinderen, terwijl in Litouwen en Spanje de aantallen veel lager liggen, respectievelijk 6% en 2%. Het is echter belangrijk te benadrukken dat deze cijfers met de nodige voorzichtigheid moeten worden gehanteerd, aangezien de methoden voor het verzamelen van gegevens, de definities van de begunstigden van rechtsbijstand, enz. kunnen verschillen.

**Tabel nr. 1. Landenstatistieken over rechtsbijstand.**

	Albanië	Oostenrijk	Tsjechische Republiek	Finland*	Frankrijk	Hongarije	Ierland	Italië	Litouwen	Spanje*	Zweden
--	---------	------------	-----------------------	----------	-----------	-----------	---------	--------	----------	---------	--------

<sup>22</sup> Alleen de landen waarvoor tijdens de enquête statistieken werden verstrekt, zijn in de tabel opgenomen.

Begunsti gden van rechtsbij stand	3460	NB	NB	50 00 0**	990 436	NB	64 181***	NB	49 694	686 340	6 845
Begunsti gden van rechtsbij stand in strafzake n		NB	NB	NB	396 822	NB	NB	171 314	NB	NB	684**
Kinderen die begunsti gden zijn van rechtsbij stand	553	NB	NB	NB	196 472	NB	NB	NB	2799	13 862	NB
Begunsti gde kinderen in strafzake n		NB	NB	NB	124,7 32	NB	NB	NB	NB	NB	NB
Verleners van rechtsbijs tand	110	20 556	NB	220**	26 808	NB	NB	NB	554*** *	46 130	NB
Verleners van rechtsbijs tand in strafzake n		14 420	NB	NB	NB	1778	NB	NB	NB	NB	NB

Verleners van rechtsbijstand die rechtsbijstand verlenen aan kinderen		NB	NB	NB	NB	NB	NB	NB	NB	NB	NB	NB
Klachten (in het algemeen)		NB	NB	NB	NB	NB	NB	NB	NB	395	5 733	NB
Klachten waarbij de begunstigde een kind is		NB	NB	NB	NB	NB	NB	NB	NB	NB	NB	NB

\* Gegevens voor 2018

\*\* Aantallen bij benadering.

\*\*\* Gegevens voor 2017

\*\*\*\* 53 advocaten werkten regelmatig om secundaire rechtsbijstand te verlenen, terwijl 501 advocaten op basis van contracten met de Litouwse door de staat gegarandeerde dienst voor rechtsbijstand werkten en waar nodig secundaire rechtsbijstand verleenden.

## RECHTSBIJSTAND IN STRAFZAKEN IN EUROPA

### 3.1. De voornaamste wetteksten die het recht op rechtsbijstand in strafzaken regelen

Overeenkomstig Beginsel 1 (Recht op rechtsbijstand) van de 2012 United Nations Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems, moeten staten het recht op rechtsbijstand in hun nationale rechtsstelsels op het hoogst mogelijke niveau waarborgen, onder meer, in voorkomend geval, in de grondwet. Dit beginsel wordt in alle onderzochte Europese rechtsgebieden toegepast.

In veel Europese landen is het recht op rechtsbijstand vastgelegd in documenten op grondwettelijk niveau en vervolgens uitgewerkt in wetboeken van burgerlijke rechtsvordering en strafvordering of gerechtelijke wetboeken. Vaak hebben de staten ook een afzonderlijke wet die volledig gewijd is aan rechtsbijstand en verschillende (ministeriële) wetten van lager niveau waarin specifieke aspecten van de rechtsbijstand worden geregeld.

**Litouwen** is een van de typische voorbeelden. In de grondwet van de Republiek Litouwen is bepaald dat elke persoon die verdacht of beschuldigd wordt van het plegen van een strafbaar feit, vanaf het moment van zijn of haar aanhouding of eerste verhoor het recht op verdediging en het recht op een advocaat wordt gewaarborgd.<sup>23</sup> Het recht op rechtsbijstand is geregeld in het wetboek van strafvordering van de Republiek Litouwen, de wet inzake door de staat gewaarborgde rechtsbijstand van de Republiek Litouwen (de wet die geheel gewijd is aan rechtsbijstand), alsmede in andere wetten, regerings- en ministeriële besluiten.

Soortgelijke situaties bestaan in verschillende andere landen. Het **Italiaanse** rechtskader dat het systeem van rechtsbijstand regelt, bestaat bijvoorbeeld hoofdzakelijk uit de volgende bepalingen: Artikel 24 van de Italiaanse grondwet; verschillende artikelen van het Italiaanse wetboek van strafvordering; en relevante presidentiële decreten (in het bijzonder presidentieel decreet nr. 115/2002 en presidentieel decreet nr. 448/1988). Ook in **Duitsland** is de rechtsbijstand in verschillende wetten geregeld, namelijk in het Duitse wetboek van strafvordering, de Duitse wet op de jeugdrechtbanken, de wet op raadgevende bijstand en de wet op de juridische dienstverlening.

---

<sup>23</sup> (Litouwen) Artikel 31(6) van de Grondwet van de Republiek Litouwen. Beschikbaar op: <https://www.lrkt.lt/en/about-the-court/legal-information/the-constitution/192>

## Rechtsbijstand in grondwettelijke besluiten

In veel landen is het recht op rechtsbijstand gewaarborgd op grondwettelijk niveau. Artikel 23 van de **Belgische** Grondwet bepaalt bijvoorbeeld:

### Artikel 23

*Ieder heeft het recht een menswaardig leven te leiden. Daartoe waarborgen de wet, het decreet of de in artikel 134 bedoelde regel, rekening houdend met de overeenkomstige plichten, de economische, sociale en culturele rechten, waarvan ze de voorwaarden voor de uitoefening bepalen. Die rechten omvatten inzonderheid: (...) het recht op sociale zekerheid, bescherming van de gezondheid en sociale, geneeskundige en **juridische bijstand**.*

Effectieve gerechtelijke bescherming en rechtsbijstand behoren tot de rechten die door de **Spaanse** grondwet worden beschermd en worden derhalve als grondwettelijke rechten beschouwd. Artikel 24 van de Spaanse grondwet bepaalt onder meer dat eenieder recht heeft op effectieve bescherming door de rechter en op de verdediging en bijstand van een raadsman:

### "Artikel 24.

1. *Eenieder heeft recht op effectieve bescherming door rechters en rechterlijke instanties bij de uitoefening van zijn rechten en wettige belangen, zonder de mogelijkheid van weerloosheid.*
2. *Voorts heeft eenieder recht op een gewone, bij de wet bepaalde rechter, op verdediging en bijstand van een raadsman, op informatie over de tegen hem ingebrachte beschuldigingen, op een openbare terechtzitting zonder onnodige vertraging en met alle waarborgen, op het gebruik van bewijsmiddelen die voor zijn verdediging van belang zijn, op het niet getuigen tegen zichzelf, op het niet bekennen van schuld en op het recht om voor onschuldig te worden gehouden.*

*De wet regelt de gevallen waarin om redenen van verwantschap of beroepsgeheim niet behoeft te worden getuigd over vermeende strafbare feiten."*

Evenzo bepaalt artikel 119 van de Spaanse grondwet dat de rechtspleging gratis zal zijn wanneer de wet daarin voorziet en, in ieder geval, voor degenen die aantonen over onvoldoende middelen te beschikken voor de procesvoering.

In artikel XXVIII, lid 3, van de grondwet van **Hongarije** is bepaald: "*Eenieder die in staat van beschuldiging is gesteld in een strafprocedure, heeft recht op verdediging in alle fasen van die procedure.*"

Door het recht op rechtsbijstand op grondwettelijk niveau vast te leggen, wordt dit recht zichtbaarheid verleend en wordt het belang ervan onderstreept.

### *Recht op rechtsbijstand in wetboeken van strafvordering en gerechtelijke wetboeken*

In de meeste Europese landen die aan het project deelnemen, zijn het recht op rechtsbijstand en specifieke aspecten daarvan uitgewerkt in wetboeken van strafvordering en soortgelijke instrumenten. Hier zullen slechts twee voorbeelden worden genoemd, aangezien de regels in de wetboeken in de verschillende landen vaak vergelijkbaar zijn.

In het wetboek van strafvordering van de Republiek **Litouwen** zijn de belangrijkste beginselen van rechtsbijstand in strafzaken vastgelegd. Het waarborgt dat eenieder die van een strafbaar feit wordt verdacht of beschuldigd, het recht heeft zich persoonlijk of via een advocaat te verdedigen. Wie niet over voldoende middelen beschikt om de kosten van de advocaat te dragen, heeft recht op kosteloze rechtsbijstand overeenkomstig de wet inzake procedures voor door de staat gegarandeerde rechtsbijstand (art. 44).

Het wetboek stelt de rechten en plichten van de advocaat vast (art. 48). Het bepaalt dat de aangehouden verdachte vanaf het tijdstip van aanhouding of vóór het eerste verhoor in de gelegenheid moet worden gesteld te overleggen met een advocaat (art. 50). Het wetboek noemt de gevallen waarin de tussenkomst van een advocaat verplicht is (art. 51). Het verplicht de betrokken overheden er ook toe te zorgen voor de aanwezigheid van de advocaat in gevallen waarin de aanwezigheid van de advocaat verplicht is, of te wijzen op de mogelijkheid van kosteloze rechtsbijstand in gevallen waarin de situatie niet de aanwezigheid van een advocaat vereist (art. 50).

In **Polen** worden belangrijke kwesties in verband met rechtsbijstand ook geregeld in het wetboek van strafvordering. Overeenkomstig artikel 78(1) van het wetboek van strafvordering kunnen beschuldigen die geen raadsman van hun keuze hebben, eisen dat hun een openbare raadsman wordt toegewezen, op voorwaarde dat de beschuldigde naar behoren kan aantonen dat hij niet in staat is de kosten van de verdediging te dragen zonder dat dit gevolgen heeft voor zijn vermogen om zichzelf en zijn gezin te onderhouden. Het wetboek van strafvordering regelt wanneer de wettelijke vertegenwoordiging van de verdachte verplicht is. Bovendien bepaalt het wetboek dat een beschuldigde die het Pools niet voldoende beheerst, recht heeft op kosteloze bijstand van een vertaler.

### *Wetteksten die specifiek betrekking hebben op rechtsbijstand*

Veel van de aan het onderzoek deelnemende landen hebben een speciale wet uitgevaardigd om de rechtsbijstand te regelen. Dergelijke wetten codificeren de relevante normen en stellen de belangrijkste regels vast voor het beheer en de verstrekking van rechtsbijstand.



De wet inzake door de staat gewaarborgde rechtsbijstand van de Republiek **Litouwen**<sup>24</sup> is specifiek gewijd aan rechtsbijstand. In de verordening worden de beginselen van de rechtsbijstand en de plichten van de aanvragers uiteengezet, wordt het beheer van de rechtsbijstand geregeld (instellingen en hun taken), worden de voorwaarden voor de verlening van rechtsbijstand vastgesteld (in aanmerking komende personen en vereiste documenten, dekking van de kosten), en wordt voorzien in primaire en secundaire rechtsbijstand. Wat de secundaire rechtsbijstand betreft, worden in de wet de procedure voor de selectie van een advocaat en de vergoedingen van de advocaten die rechtsbijstand verlenen, de procedure voor het verlenen van rechtsbijstand, de bijzonderheden van het verlenen van rechtsbijstand in strafzaken en de bepalingen inzake rechtsbijstand in zaken met een grensoverschrijdend element vastgesteld.

In **Albanië** is wet nr. 111/2017 een soortgelijke specifieke wet. De wet heeft tot doel een systeem op te zetten voor de organisatie en verstrekking van kosteloze rechtsbijstand op een doeltreffende en gelijke manier voor alle personen die dit nodig hebben, zodat zij toegang hebben tot de rechtspleging, door te zorgen voor een adequate organisatie, administratie en werking van de betrokken overheidsinstellingen en door professionele, kwalitatieve, efficiënte en doeltreffende diensten voor rechtsbijstand te waarborgen.

In **Spanje** is de belangrijkste wet die de rechtsbijstand regelt de wet op de rechtsbijstand, maar het koninklijk besluit 996/2003 van 25 juli 2003 keurt ook de regelgeving inzake kosteloze rechtsbijstand goed. De wet bepaalt de inhoud van dit recht, de werkingssfeer ervan, de procedure die moet worden gevolgd voor de erkenning en de toepassing ervan, en de organen die verantwoordelijk zijn voor het beheer ervan, terwijl het koninklijk besluit een aantal van de in de wet op de rechtsbijstand vastgestelde concepten verder uitwerkt.

In **Hongarije** waarborgt wet LXXX van 2003 inzake rechtsbijstand de toegang tot de rechtspleging van sociaal kwetsbaren, zodat zij professioneel juridisch advies en vertegenwoordiging in rechte kunnen krijgen bij het opkomen voor hun rechten en het oplossen van juridische geschillen.

### *Regeringsbesluiten en ministeriële besluiten*

In veel landen is het recht op rechtsbijstand, en de uitvoering daarvan in de praktijk, ontwikkeld door de goedkeuring van diverse wetten door de regering of ministeries, of door besluiten van specifieke organen.

In **Litouwen** zijn er verschillende regeringsresoluties waarin de verlening van rechtsbijstand wordt geregeld, die onder meer vaststellen hoe de vergoeding voor advocaten voor rechtsbijstand wordt berekend en betaald, of de inkomens- en vermogensniveaus vaststellen aan de hand waarvan wordt bepaald of iemand in aanmerking komt voor door de staat gegarandeerde rechtsbijstand. Daarnaast heeft de minister van Justitie een aantal besluiten genomen op het

---

<sup>24</sup> Een eerdere versie van de wet (zonder de meest recente wijzigingen) is beschikbaar op <https://vgtp.t.lrv.lt/en/legal-information/legislation>

gebied van rechtsbijstand. Zo regelen zij bijvoorbeeld de regels om advocaat voor rechtsbijstand te worden, stellen zij modelformulieren voor contracten met advocaten voor rechtsbijstand, stellen de aanbevolen procedure vast voor de selectie van een advocaat die secundaire rechtsbijstand verleent wanneer verplichte vertegenwoordiging door een advocaat is voorzien, enz.

In **Albanië** zijn op ministerieel niveau wetteksten aangenomen inzake de regels en procedures voor het verrichten van betalingen voor gerechtskosten (instructie nr. 6, datum 20.8.2019), inzake de goedkeuring van de regels voor het waarborgen van de verplichte verdediging en de benoeming van de raadsman op basis van een roulatiesysteem, van de lijst van advocaten die secundaire rechtsbijstand verlenen in het strafproces (besluit nr. 231, datum 12.11.2019 van de Hoge Raad voor Rechtsvervolging), over de goedkeuring van de criteria en methodologie voor de evaluatie van de kwaliteit van de verlening van rechtsbijstandsdiensten en de controleprocedures door het directoraat voor gratis rechtsbijstand (besluit nr. 531, datum 25.11.2019).

In **Hongarije** bevat regeringsdecreet 421/2017. (XII. 19.) inzake de goedkeuring, verstrekking en terugbetaling van diensten die in het kader van de rechtsbijstand worden verleend, de nadere regels voor de uitvoering van de bepalingen van de wet op de rechtsbijstand.

### 3.2 Specifieke voorschriften voor het verlenen van rechtsbijstand aan minderjarige verdachten

#### ***VN-beginselen en richtsnoeren 2012***

*Principe 11.* Rechtsbijstand in het belang van het kind

58. De staten dienen passende maatregelen te nemen om kindvriendelijke en kindgevoelige systemen voor rechtsbijstand in te stellen, rekening houdend met de evoluerende capaciteiten van kinderen en de noodzaak om het juiste evenwicht te vinden tussen de belangen van het kind en het recht van kinderen om te worden gehoord in gerechtelijke procedures, waaronder:

(b) *Goedkeuring van wetgeving, beleid en regelgeving inzake rechtsbijstand waarin uitdrukkelijk rekening wordt gehouden met de rechten van het kind en specifieke ontwikkelingsbehoeften, met inbegrip van het recht op juridische of andere passende bijstand bij de voorbereiding en presentatie van zijn of haar verdediging; het recht om te worden gehoord in alle gerechtelijke procedures die op hem of haar betrekking hebben; standaardprocedures voor het bepalen van de beste belangen; de persoonlijke levenssfeer en de bescherming van persoonsgegevens; en het recht om in aanmerking te komen voor uitstel;*

Rechtsbijstand voor minderjarige verdachten verdient doorgaans bijzondere aandacht in de nationale wetgevingen inzake strafprocedures en aanverwante instrumenten. Vanwege de kwetsbaarheid van minderjarige verdachten voeren staten bijvoorbeeld heel vaak verplichte verdediging voor kinderen in en passen zij geen draagkrachttoets toe.

Sommige van de onderzochte rechtsgebieden hebben een speciale wet inzake kinderrechtspraak, veel jurisdicties nemen in de algemene wet specifieke bepalingen op betreffende minderjarige verdachten. In geen van de onderzochte staten hebben wij echter een wet of ander instrument gevonden dat de rechtsbijstand specifiek voor kinderen regelt.

### *Instrumenten die speciaal zijn ontworpen voor de kinderrechtspraak*

Verscheidene van de onderzochte Europese staten hebben wetten inzake kinderrechtspraak uitgevaardigd.

In **Tsjechië** implementeert de wet inzake jeugdrecht de richtlijn 2016/800 en regelt de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van kinderen, de maatregelen die worden opgelegd als gevolg van crimineel gedrag en de procedure en besluitvorming in respectieve aangelegenheden. De wet inzake jeugdrecht kan worden beschouwd als een volledige regeling van de rechtsbijstand voor kinderen, zowel tijdens als na de strafprocedure.

Evenzo regelt de Duitse wet op de jeugdrechtbanken (*Jugendgerichtsgesetz*) het grootste deel van het formele strafrecht voor kinderen in **Duitsland**. Het is van toepassing op alle strafprocedures tegen kinderen en kan door de rechter worden toegepast op personen tot de leeftijd van 21 jaar, afhankelijk van de mentale rijpheid van de jongere. Wat de rechtsbijstand in strafzaken betreft, regelt de Duitse wet op de jeugdrechtbanken de gevallen van verplichte verdediging.

In **Polen** regelt de wet inzake procedures in jeugdzaken de procedures in geval van strafbare feiten in verband met kinderen. Het voorziet in procedurele waarborgen voor beschuldigde kinderen. De wet bepaalt onder meer dat een kind recht heeft op verdediging, met inbegrip van het recht gebruik te maken van de bijstand van een advocaat en het recht te weigeren vragen te beantwoorden of te antwoorden op individuele vragen. Hij of zij moet van deze rechten op de hoogte worden gesteld voordat een hoorzitting plaatsvindt.

In **Zweden** is er ook een wet met speciale regels voor kinderen en jongeren (tot 21 jaar) die in aanraking komen met de wet, de wet houdende bijzondere bepalingen betreffende jeugdige delinquenten. Deze wet bepaalt dat een openbare verdediger moet worden aangesteld voor een verdachte die de leeftijd van 18 jaar nog niet heeft bereikt, tenzij het duidelijk is dat hij of zij geen behoefte heeft aan een verdediger. De wet bepaalt dat als hoofdbeginsel voor kinderen in een vroeg stadium van hun verdenking van een misdrijf een openbare verdediger moet worden aangesteld. Een openbare verdediger wordt betaald door de staat en zijn of haar diensten maken dus deel uit van het systeem voor rechtsbijstand. Alleen wanneer blijkt dat het kind geen behoefte heeft aan een openbare verdediger, hoeft deze niet te worden aangesteld. In dat geval zou een kind

rechtsbijstand kunnen aanvragen door beroep te doen op het algemene recht - de wet op de rechtsbijstand.

In **Albanië** is in 2017 het wetboek van strafrecht voor kinderen aangenomen. Met dit instrument wordt beoogd het strafrechtstelsel aan te passen aan de behoeften van het kind. Het heeft betrekking op toegang tot de rechtspleging en rechtsmiddelen, en de bescherming, opvoeding en rehabilitatie van degenen die met de wet in aanraking komen. Rechtsbijstand voor minderjarige verdachten is niet afhankelijk van enige economische of financiële status, en verplichte verdediging is bepaald. Alle diensten waarin het wetboek van strafrecht voor kinderen voorziet voor minderjarige verdachten, kinderen die slachtoffer zijn en getuigen, met inbegrip van juridische diensten, psychologische bijstand en kosten voor tolkdiensten, worden gegarandeerd en volledig betaald door de staat. Het wetboek erkent ook het recht van de wettelijke vertegenwoordiger (ouder/voogd) van de minderjarige verdachte om onafhankelijk een advocaat voor het kind te kiezen en aan te wijzen, rekening houdend met het belang van het kind.

### *Algemene instrumenten die rechtsbijstand aan kinderen in hun bepalingen opnemen*

In veel van de deelnemende landen wordt de rechtsbijstand voor kinderen geregeld door dezelfde instrumenten als die voor rechtsbijstand voor volwassenen. Niettemin bevatten dergelijke instrumenten vaak bepalingen die betrekking hebben op de bijzondere kenmerken van rechtsbijstand voor kinderen.

In **Litouwen** zijn er geen wetten of beleidsdocumenten die specifiek betrekking hebben op rechtsbijstand voor kinderen. Tot op zekere hoogte verwijzen de algemene instrumenten echter naar rechtsbijstand voor kinderen. Het wetboek van strafvordering voorziet in de verplichte inschakeling van een advocaat bij het onderzoek van zaken waarin de verdachte of beklaagde een kind is. De afstand van een advocaat is beperkt voor kinderen: de officier van het gerechtelijk vooronderzoek, de openbare aanklager en de rechter zijn niet verplicht de afstand van de advocaat door een kind te aanvaarden. Indien een verdachte, beklaagde, veroordeelde of slachtoffer een kind is, mogen zijn of haar wettelijke vertegenwoordigers deelnemen aan de procedure en de belangen van het kind verdedigen, tenzij dit in strijd zou zijn met zijn of haar belangen. Het wetboek vermeldt ook de rechten en plichten van de wettelijke vertegenwoordiger van het kind. De wet inzake door de staat gewaarborgde rechtsbijstand van de Republiek Litouwen bepaalt dat minderjarige verdachten recht hebben op secundaire rechtsbijstand, ongeacht hun eigendomsniveau en inkomen.

In **België** wordt in verschillende documenten specifiek verwezen naar rechtsbijstand voor kinderen. Het koninklijk besluit tot vaststelling van de voorwaarden van de volledige of gedeeltelijke kosteloosheid van de juridische tweedelijnsbijstand en de rechtsbijstand bepaalt dat een kind recht heeft op volledig kosteloze rechtsbijstand. De deontologische code van de Franstalige en Duitstalige balies van België bevat verwijzingen naar rechtsbijstand voor kinderen in de artikelen die handelen over de volgende aangelegenheden: rol en positie van de jeugdadvocaat, de keuze of verandering van advocaat en de onafhankelijkheid van de advocaat ten opzichte van de wettelijke

vertegenwoordigers, belangenconflicten en de vertegenwoordiging van het kind alsook van zijn of haar wettelijke vertegenwoordigers, het beroepsgeheim. Het bevat ook regels betreffende advocaten van dienst bij politieverhoren. Bovendien wordt in de deontologische code specifiek ingegaan op de organisatie van de rechtsbijstand aan kinderen, waarbij wordt verwezen naar de jeugdafdelingen binnen de balies, de opleiding en de voorwaarden voor een advocaat om lid te worden van de jeugdafdeling en wordt bepaald dat de advocaat die voor een kind wordt aangesteld, als prioriteit lid moet zijn van de jeugdafdeling. Specifieke aspecten van rechtsbijstand aan kinderen komen ook aan bod in het Compendium over juridische tweedelijnsbijstand.

Een soortgelijke situatie doet zich voor in **Frankrijk**, waar geen speciale instrumenten bestaan, maar waar kinderen worden behandeld als een specifieke groep die vaak gunstiger voorwaarden vereist. Rechtsbijstand aan kinderen wordt bijvoorbeeld verleend zonder voorwaarden inzake verblijfplaats of de middelen van zijn of haar huishouden.

### 3.3 Voorwaarden voor het verkrijgen van rechtsbijstand, draagkracht- en gegrondheidstoetsen

Het recht op rechtsbijstand is een grondwettelijk recht en een logisch uitvloeisel van de rechtsstaat. Elk Europees land is wettelijk verplicht secundaire rechtsbijstand te verlenen aan een persoon die voldoet aan de in de nationale wetgeving gestelde eisen.

In **Litouwen** hebben alle burgers van Litouwen en andere EU-lidstaten, alsmede andere natuurlijke personen die legaal in Litouwen en andere EU-lidstaten verblijven, zoals vermeld in artikel 12 van de wet op de door de staat gegarandeerde rechtsbijstand, recht op secundaire rechtsbijstand, op basis van een draagkracht- en gegrondheidstoets. In sommige gevallen wordt alleen een gegrondheidstoets uitgevoerd, terwijl in andere gevallen moet aan de vereisten van beide moet worden voldaan. In artikel 12 worden de personen opgesomd aan wie secundaire rechtsbijstand moet worden verleend zonder evaluatie van hun financiële situatie, bijvoorbeeld: verdachte of beschuldigde kinderen, personen aan wie een sociale uitkering is toegekend, personen die in een instelling voor sociale zorg verblijven, personen bij wie een ernstige handicap is vastgesteld, enz. In alle andere omstandigheden wordt een draagkrachttoets toegepast. In 2020 werd kosteloze vertegenwoordiging toegekend aan Litouwse burgers met een jaarinkomen van maximaal 4710,32 euro (of 392,53 euro per maand). Als het jaarinkomen tussen 4710,32 en 7065,48 euro lag, moest een persoon 50% van de kosten van rechtsbijstand dragen.

In veel van de Europese landen die aan het onderzoek deelnemen (b.v. **Oostenrijk, Finland, België, Spanje**) is het model vergelijkbaar, hoewel de toepassing van de draagkrachttoets natuurlijk varieert naar gelang van de financiële normen die worden gehanteerd. De lijsten van personen die uitsluitend op basis van een draagkrachttoets recht hebben op rechtsbijstand, zijn eveneens vergelijkbaar. De toegang tot rechtsbijstand is niet afhankelijk van nationaliteit of verblijfsstatus. Dit betekent dat rechtsbijstand gewoonlijk wordt gewaarborgd aan burgers; buitenlandse burgers of staatlozen die tijdelijk in een bepaald land verblijven; personen die hun woonplaats of hun gewone verblijfplaats in een andere lidstaat van de Europese Unie hebben; personen die op grond van

internationale overeenkomsten recht hebben op rechtsbijstand.

Wat de *draagkrachttoets* betreft, wordt in de deelnemende Europese landen op kosten van de staat rechtsbijstand verleend aan personen die deskundige bijstand in een juridische aangelegenheid nodig hebben en die wegens hun economische situatie niet in staat zijn de proceskosten te dragen. De nationale wetgevingen bevatten doorgaans specifieke regels voor de beoordeling van iemands financiële situatie en specifieke drempels.

In **België** bijvoorbeeld moet een persoon bewijzen dat zijn of haar netto maandinkomen minder dan EUR 1226 bedraagt. Personen met personen ten laste of die in een huishouden wonen, moeten bewijzen dat het netto maandinkomen van het huishouden minder dan EUR 1517 bedraagt. In **Finland** wordt rekening gehouden met het inkomen, de uitgaven en de onderhoudsplicht van de aanvrager, die zijn of haar beschikbare middelen vormen (d.w.z. de middelen waarover hij of zij per maand beschikt). Bij de vaststelling van de beschikbare middelen wordt een bedrag (van EUR 300) afgetrokken voor elk minderjarig kind dat deel uitmaakt van het huishouden van de aanvrager. Het inkomen van de echtgenoot, de levenspartner of de geregistreerde partner van de aanvrager wordt bij de berekening in aanmerking genomen, hoewel dit niet geldt in gevallen waarin de echtgenoten tegenpartij van elkaar zijn of permanent van elkaar zijn gescheiden wegens vervreemding. Voor een alleenstaande met beschikbare middelen tot EUR 600 is rechtsbijstand volledig kosteloos. Voor een alleenstaande met beschikbare middelen van meer dan EUR 1300 is geen kosteloze rechtsbijstand beschikbaar.

In **Hongarije** betaalt de staat de rechtsbijstand indien het netto maandinkomen van een persoon niet hoger is dan het huidige bedrag van de volledige ouderdomspensioenuitkering (HUF 28500 HUF, ongeveer EUR 81) en de persoon geen eigendom heeft. In **Frankrijk** wordt bij de beoordeling van de middelen ook rekening gehouden met de middelen van de echtgenoot van degene die om rechtsbijstand verzoekt en van de personen die gewoonlijk in het huishouden van de verzoeker wonen, tenzij het een procedure tussen echtgenoten betreft of tussen personen die gewoonlijk in hetzelfde huishouden wonen. De inkomensplafonds worden jaarlijks herzien op basis van het indexcijfer van de consumptieprijzen, exclusief tabak. Voor het jaar 2020 moest een alleenstaande zonder kinderen minder dan € 1043 per maand ontvangen voor volledig kosteloze rechtsbijstand en minder dan € 1564 per maand voor gedeeltelijk kosteloze rechtsbijstand.

Er zij op gewezen dat sommige landen ook regels vaststellen voor de terugvordering van kosten voor rechtsbijstand indien de financiële situatie van de begunstigde verandert of indien de begunstigde van de rechtsbijstand later wordt veroordeeld. In **Oostenrijk** bijvoorbeeld kan, indien binnen een termijn van drie jaar na de beëindiging van het geschil de financiële situatie in het voordeel van de eisende partij wijzigt, de rechtsbijstand moeten worden terugbetaald.

Wat de *gegrondheidscriteria* ("indien het belang van de rechtspleging dit vereist") betreft, wordt de toegang tot rechtsbijstand in de gevallen waarin deze wordt toegepast, gekoppeld aan de status en de kenmerken van de persoon die om rechtsbijstand verzoekt of aan de ernst van het strafbare feit. Indien de wet personen opsomt ten aanzien van wie de gegrondheidstoets geacht wordt

automatisch te zijn vervuld, staan minderjarige verdachten vaak op de lijst.

In **Albanië** bijvoorbeeld voorziet de wet in verschillende groepen die speciale categorieën vormen die in aanmerking komen voor rechtsbijstand op basis van hun status, zoals leeftijd of toestand, waaronder het slachtoffer zijn van misdrijven, een geestesziekte, een handicap, beperkte handelingsbekwaamheid, enz. In **België** hebben kinderen recht op gratis rechtsbijstand op vertoon van een identiteitskaart of een ander document waaruit zijn of haar status blijkt; voor hen geldt een onweerlegbaar vermoeden van behoeftigheid. Indien een persoon die met de wet in aanraking komt de leeftijd van 18 jaar heeft bereikt, maar ten tijde van het strafbare feit nog een kind was, geniet hij of zij bovendien nog steeds kosteloze rechtsbijstand onder dezelfde voorwaarden als ieder ander kind.

In **Duitsland** worden de gevallen van verplichte verdediging opgesomd in het Duitse wetboek van strafvordering (*Strafprozessordnung*). Het wetboek bepaalt dat de deelname van een raadsman verplicht is wanneer bijvoorbeeld de beschuldigde van een ernstig strafbaar feit wordt beschuldigd, een procedure voor voorlopige hechtenis wordt gevoerd, de hoofdzinging in eerste aanleg bij de hogere regionale rechtbank of bij de regionale rechtbank plaatsvindt, enz. In **Hongarije** worden sommige personen op grond van de wet inzake rechtsbijstand automatisch als behoeftig beschouwd (bijvoorbeeld kinderen; daklozen; vluchtelingen) en hoeven zij niet aan te tonen dat hun financiële situatie onder de in de wet inzake rechtsbijstand vastgestelde grens ligt. Ook in **Polen** hebben kinderen in het algemeen recht op rechtsbijstand, omdat hun verdediging door een advocaat in strafprocedures verplicht is.

### 3.4 Rechtsbijstand aan kinderen die het slachtoffer zijn van een misdrijf

Aangezien de rechtsbijstand aan minderjarige verdachten in de volgende hoofdstukken zal worden geanalyseerd, zullen wij hier alleen kort ingaan op het recht op rechtsbijstand aan kinderen die het slachtoffer zijn van een misdrijf.

Overeenkomstig de richtlijn inzake slachtoffers van misdrijven zorgen de lidstaten ervoor dat slachtoffers toegang hebben tot rechtsbijstand wanneer zij de status van partij in de strafprocedure hebben. De voorwaarden of procedureregels volgens welke slachtoffers toegang hebben tot rechtsbijstand, worden bij nationaal recht vastgesteld (artikel 13).<sup>25</sup> In alle onderzochte rechtsgebieden is het recht op rechtsbijstand voor kinderen die het slachtoffer zijn van een misdrijf, gewaarborgd.

---

<sup>25</sup> Richtlijn 2012/29/EU van het Europees Parlement en de Raad van 25 oktober 2012 tot vaststelling van minimumnormen voor de rechten, de ondersteuning en de bescherming van slachtoffers van strafbare feiten, en ter vervanging van Kaderbesluit 2001/220/JBZ van de Raad. PB L 315 van 14.11.2012, blz. 57-73.

In **Litouwen** hebben slachtoffers van misdrijven recht op rechtsbijstand, die in bepaalde gevallen verplichte vertegenwoordiging wordt. Kinderen worden verplicht vertegenwoordigd door een advocaat en hebben recht op secundaire rechtsbijstand, ongeacht hun vermogen en inkomen, wanneer zij het slachtoffer zijn geworden van strafbare feiten tegen de menselijke gezondheid, vrijheid, seksuele vrijheid, strafbare feiten tegen kind en gezin, of tegen de goede zeden, en ook in andere strafzaken wanneer een officier van het gerechtelijk vooronderzoek, een officier van justitie (bij gemotiveerd vonnis) of een rechtbank (bij beschikking) heeft erkend dat de deelneming van een wettelijke vertegenwoordiger verplicht is.

In **België** geldt voor kinderen die het slachtoffer zijn van een misdrijf ook de regel inzake het onweerlegbaar vermoeden van behoefte. Deze regel geeft hun recht op volledig kosteloze tweedelijnsrechtsbijstand en justitiële bijstand, omdat er geen onderscheid wordt gemaakt naar de status van het kind in de procedure. In de jeugdrechtbank is de vertegenwoordiging van alle kinderen verplicht, of zij nu beschuldigd worden van een strafbaar feit of kinderen in gevaar zijn. Kinderen die het slachtoffer zijn van een misdrijf moeten daarom worden bijgestaan door een advocaat. In **Albanië** heeft een minderjarig slachtoffer het recht gedurende de gehele gerechtelijke procedure te worden verdedigd door een advocaat die wordt gekozen uit de desbetreffende lijst die is opgesteld door de nationale kamer van advocaten. Minderjarige slachtoffers worden ook andere kosteloze diensten verleend, waaronder psychosociale bijstand, medische hulp en tolkdiensten.

Er zij echter op gewezen dat in sommige gevallen voor een enigszins ander model wordt gekozen, en dat er ook verschillen zijn over wanneer in verplichte vertegenwoordiging wordt voorzien. In **Ierland**, bijvoorbeeld, worden slachtoffers niet vertegenwoordigd in gerechtelijke procedures en worden vervolgingen ingesteld door de openbare aanklager in plaats van door het slachtoffer. In **Italië** hebben kinderen die het slachtoffer zijn van bepaalde misdrijven (bv. slachtoffers van huiselijk geweld of kinderprostitutie) recht op rechtsbijstand, ook als zij niet aan de inkomensvereisten voldoen. Aangezien de positie van kinderen die het slachtoffer zijn van een misdrijf, wordt vertegenwoordigd door de openbare aanklager, is de deelname van een advocaat niet verplicht. Als het slachtoffer besluit een schadevergoeding te eisen voor de als gevolg van het misdrijf geleden schade, dan wordt ook een individuele advocaat aangesteld (maar dit is niet verplicht).



## VEREISTEN VOOR VERLENERS VAN RECHTSBIJSTAND

De staten hanteren verschillende modellen voor het verlenen van rechtsbijstand. Het kan gaan om openbare verdedigers, particuliere advocaten, contractuele advocaten, pro deo-regelingen, balies, juridische medewerkers en anderen.

Het VN-Comité inzake de rechten van het kind heeft in zijn **Algemene Opmerking nr. 24** de rechten van kinderen in de kinderrechtspraak behandeld. Het is interessant te vermelden dat in dit commentaar wordt erkend dat volgens het VN-verdrag inzake de rechten van het kind "passende bijstand" niet beperkt is tot beoefenaars van juridische beroepen. Rechtsbijstand kan ook worden verleend door maatschappelijk werkers, juridische medewerkers of anderen, maar zij "moeten voldoende kennis hebben van en inzicht in de verschillende juridische aspecten van de jeugdrechtprocedure en moeten zijn opgeleid om te werken met minderjarige verdachten".

### 4.1. Professionals die bevoegd zijn om rechtsbijstand te verlenen aan minderjarige verdachten

In dit onderzoek werd vastgesteld dat in strafzaken secundaire rechtsbijstand in Europese landen alleen door advocaten mag worden verleend (behalve wanneer het model van de openbare verdediger wordt gevolgd). In de 14 deelnemende landen is een advocaat een persoon die een degelijke juridische opleiding heeft genoten, met een masterdiploma in de rechten van een erkende universiteit. Om advocaat te kunnen worden, moet men ook een verplichte stageperiode met succes doorlopen, slagen voor een staatsexamen en ingeschreven zijn bij een orde van advocaten.

In Europa wordt rechtsbijstand meestal verleend via regelingen met particuliere advocaten. In een aantal EU-landen wordt rechtsbijstand verleend door erkende praktiserende advocaten die deelnemen aan de verlening van door de staat gefinancierde rechtsbijstand. Dit is bijvoorbeeld het geval in België, Litouwen, Nederland, Duitsland, Italië en Hongarije. Afhankelijk van de nationale regelgeving verlenen advocaten rechtsbijstand per geval of hebben zij langere contracten voor het verlenen van rechtsbijstand.

In landen waar een instantie voor rechtsbijstand bestaat die de rechtsbijstand beheert, sluiten advocaten die rechtsbijstand verlenen doorgaans contracten met de instantie voor rechtsbijstand. In andere gevallen, wanneer rechtbanken de verlening van rechtsbijstand beheren, worden advocaten aangesteld door een rechtbank of door een openbare aanklager (bv. Duitsland, Polen).

In sommige landen wordt rechtsbijstand verleend door openbare verdedigers. In deze gevallen wordt juridisch advies, bijstand en vertegenwoordiging verstrekt door advocaten die in loondienst zijn of een maandelijks vaste vergoeding ontvangen, en die in gespecialiseerde bureaus werken die direct of indirect door nationale of federale regeringen worden gefinancierd. In zeldzame gevallen kan ook financiering worden verstrekt door maatschappelijke organisaties of NGO's.<sup>26</sup> Het

model van de openbare verdediger is zeer gebruikelijk op het Amerikaanse continent (b.v. Argentinië en Brazilië), en kan worden aangetroffen in andere regio's (b.v. Liberia, Israël), maar ook tot op zekere hoogte in Europa. De instelling van de openbare verdediger is een instelling die uitsluitend tot doel heeft te voorzien in de juridische behoeften van personen die in aanmerking komen voor rechtsbijstand, door middel van de diensten van bezoldigde openbare verdedigers, of anderen die door hen worden aangesteld en gecontroleerd. Instellingen van openbare verdedigers kunnen op nationaal, regionaal of stedelijk niveau worden georganiseerd, en kunnen rechtsbijstand verlenen in verschillende rechtsgebieden. <sup>27</sup>

Het **Finse** systeem voor rechtsbijstand staat internationaal bekend als een gemengd model voor rechtsbijstand. In Finland bestaat een uniek duaal systeem waarbij rechtsbijstand wordt verleend door zowel openbare advocaten voor rechtsbijstand als door particuliere advocaten. In gerechtelijke procedures wordt rechtsbijstand geboden door openbare advocaten voor rechtsbijstand, en andere advocaten die een vergunning hebben om cliënten bij te staan in rechtszaken voor rechtsbijstand. In andere zaken wordt alleen rechtsbijstand verleend door openbare advocaten voor rechtsbijstand. Dit heeft tot gevolg dat alle buitengerechtelijke kwesties, zoals juridisch advies of het opstellen van documenten, die onder de bevoegdheid van de openbare bureaus voor rechtsbijstand vallen, door openbare advocaten voor rechtsbijstand worden behandeld.

Openbare advocaten voor rechtsbijstand werken in overheidsbureaus voor rechtsbijstand. De kantoren zijn gewoonlijk gevestigd in dezelfde gemeenten als de arrondissementsrechtbanken (23 locaties met ongeveer 160 bijkantoren). Advocaten die werkzaam zijn bij de overheidsbureaus voor rechtsbijstand zijn maandelijks betaalde ambtenaren die alle soorten maatregelen kunnen behandelen, van juridisch advies tot gerechtelijke procedures. De meeste openbare advocaten voor rechtsbijstand dragen de titel van *varatuomari*, hetgeen betekent dat zij een gerechtelijke stage bij een arrondissementsrechtbank hebben gevolgd en een gerechtelijke kwalificatie hebben.

Hoewel advocaten de belangrijkste actoren zijn, omdat zij als professionele wettelijke vertegenwoordigers fungeren, kunnen we in sommige landen andere actoren aantreffen die rechtsbijstand verlenen, zoals gesuggereerd in Algemene Opmerking nr. 24. In **Duitsland** bijvoorbeeld kan een *adviseur* ("*Beistand*") voor het aangeklaagde kind worden aangewezen indien het kind de leeftijd van 18 jaar nog niet heeft bereikt en de omstandigheden de aanwijzing van een raadsman niet rechtvaardigen. Formeel kan iedereen - ook een advocaat, maar ook een familielid, leraar, maatschappelijk werker of vriend - als adviseur worden aangewezen. Het belangrijkste is dat ervoor wordt gezorgd dat de adviseur het vertrouwen van het kind geniet.<sup>28</sup> Tijdens het eigenlijke proces of de hoofdzitting heeft de adviseur de rechten van een raadsman van de verdediging, maar zijn positie is er een van steun, troost en zorg in plaats van juridische

---

<sup>26</sup> Handbook on Ensuring Quality of Legal Aid Services in Criminal Justice Processes. Practical Guidance and Promising Practices. UNODC, 2019, p.18.

<sup>27</sup> Handbook on Ensuring Quality of Legal Aid Services in Criminal Justice Processes. Practical Guidance and Promising Practices. UNODC, 2019, p.18.

<sup>28</sup> (Duitsland) BeckOK/Noak, comm. op het JGG, § 69, overw. 4; Eisenberg/Kölbel, comm. op JGG, sectie 69, overw. 6.

verdediging. De adviseur heeft namelijk dezelfde rechten van verdediging als een advocaat, maar kan het kind niet vertegenwoordigen, zodat hij of zij alleen optreedt in gevallen waarin de verdediging niet verplicht is. Ook zou in **Zweden** iemand die geen rechtendiploma heeft behaald, theoretisch het recht kunnen hebben rechtsbijstand te verlenen, indien hij of zij door de rechter geschikt wordt bevonden voor de opdracht. Dit betekent dat de eis van juridische opleiding niet verplicht is, maar dat de persoon op de een of andere manier vertrouwd moet zijn met het rechtsgebied of in enige vorm recht moet praktiseren.

## 4.2. Vereisten voor verleners van rechtsbijstand

De rechtsbijstand moet van voldoende kwaliteit zijn. Daartoe moeten de advocaten voor rechtsbijstand vakbekwaam zijn en over de nodige kwalificaties beschikken, en moeten zij tevens verplicht zijn om permanente opleiding of gespecialiseerde opleidingsprogramma's te volgen. Bovendien moet hun werk worden gecontroleerd en geëvalueerd, en moeten tegen hen ingediende klachten onmiddellijk worden onderzocht en beoordeeld.

De **VN-beginselen en richtsnoeren van 2012 inzake toegang tot rechtsbijstand in strafrechtssystemen** bepalen dat staten mechanismen moeten invoeren om ervoor te zorgen dat alle verleners van rechtsbijstand beschikken over *onderwijs, opleiding, vaardigheden en ervaring* die in overeenstemming zijn met de aard van hun werk, de rechten en behoeften van vrouwen, kinderen en groepen met bijzondere behoeften.

In de **verklaring van Tbilisi van 2018** onderstrepen de deskundigen op het gebied van rechtsbijstand dat de ontwikkeling van kindvriendelijke systemen voor rechtsbijstand moet worden ondersteund om rechtsbijstand van hoge kwaliteit aan kinderen te verlenen. In de verklaring wordt ook opgeroepen doeltreffende systemen voor het verstrekken van rechtsbijstand tot stand te brengen en ervoor te zorgen dat de verleners van rechtsbijstand over de nodige kwalificaties, opleiding, ervaring en het toezicht beschikken om rechtsbijstand van hoge kwaliteit te verlenen, die gebaseerd is op een goed begrip van de professionele normen voor verleners van rechtsbijstand, de gedragscodes en de ethische plichten, met inbegrip van gespecialiseerde rechtsbijstand voor kwetsbare en gemarginaliseerde bevolkingsgroepen, waaronder kinderen.

### *Algemene vereisten voor verleners van rechtsbijstand*

Uit de 14 landenrapporten waarop dit onderzoeksverslag is gebaseerd, kan worden afgeleid dat de betrokken Europese landen trachten rekening te houden met de bovengenoemde internationale normen en eisen proberen te stellen die een goede kwalificatie van de rechtsbijstandverleners moeten garanderen. De modellen die worden gekozen om dergelijke normen toe te passen verschillen echter van land tot land.

Naast de eis dat men de status van advocaat moet hebben en lid moet zijn van de Balie, stellen sommige landen aanvullende eisen aan advocaten die rechtsbijstand verlenen.

In **Litouwen** moet een advocaat die wenst te worden opgenomen op de lijst van advocaten die continue rechtsbijstand verlenen (rechtsbijstand is het hoofdwerk van een advocaat die een contract heeft met de door de staat gegarandeerde rechtsbijstand), slagen voor een speciaal selectie-examen. Het eerste deel van het examen heeft betrekking op de basiskennis van het recht (grondwettelijk recht en internationaal publiek- en privaatrecht, enz.) en op de specifieke rechtsdomeinen waarop de kandidaat juridische bijstand wil verlenen. Het tweede deel van het examen is de "evaluatie van de voordelen". In deze fase beoordeelt de commissie de professionele en persoonlijke kwaliteiten van de kandidaat, zijn of haar motivatie om secundaire rechtsbijstand te verlenen, beroepservaring, activiteiten op het gebied van wetenschappelijk onderzoek en andere vaardigheden en bekwaamheden die nuttig kunnen zijn voor het verlenen van rechtsbijstand.

In **Parijs** bijvoorbeeld<sup>29</sup> moeten de kandidaat-advocaten, om te worden opgenomen op de lijst van advocaten die bereid zijn deel te nemen aan de verlening van rechtsbijstand, eerst een informatiesessie volgen over de wet die de rechtsbijstand organiseert<sup>30</sup>. Bovendien moet de advocaat jaarlijks een opleiding van 6 uur volgen op elk van de gekozen domeinen waarvoor rechtsbijstand wordt verleend (familierecht, arbeidsrecht, handelsrecht, enz.). In **Italië** moet men niet alleen advocaat zijn en ingeschreven zijn bij de Italiaanse orde van advocaten, maar ook beroepservaring hebben en in de afgelopen vijf jaar niet aan disciplinaire maatregelen onderworpen zijn.

### *Specifieke vereisten voor verleners van rechtsbijstand die rechtsbijstand verlenen aan kinderen*

#### ***VN-beginselen en richtsnoeren 2012***

*Principe 11.* Rechtsbijstand in het belang van het kind

58. De staten dienen passende maatregelen te nemen om kindvriendelijke en kindgevoelige systemen voor rechtsbijstand in te stellen, rekening houdend met de evoluerende capaciteiten van kinderen en de noodzaak om het juiste evenwicht te vinden tussen de belangen van het kind en het recht van kinderen om te worden gehoord in gerechtelijke procedures, waaronder:

---

<sup>29</sup> Het Franse verslag is toegespitst op verleners van rechtsbijstand in Parijs, waarbij de Balie van Parijs de grootste poule van verleners van rechtsbijstand in Frankrijk vormt en in 2019 42% van de in het land werkzame advocaten vertegenwoordigt: [http://www.justice.gouv.fr/art\\_pix/1\\_1\\_commentaire2019\\_avocats.pdf](http://www.justice.gouv.fr/art_pix/1_1_commentaire2019_avocats.pdf) p. 1

<sup>30</sup> (Frankrijk) Wet nr. 91-647 van 10 juli 1991 en het uitvoeringsdecreet nr. 91-1266 van 19 december 1991

(a) De instelling, waar mogelijk, van specifieke mechanismen ter ondersteuning van kinderen en steun voor de integratie van kindvriendelijke rechtsbijstand in algemene en niet-gespecialiseerde mechanismen;

Veel in Europa geldende wetten vereisen specialisatie voor alle actoren die werken met minderjarige verdachten, met inbegrip van advocaten, rechters, officieren van justitie, reclasseringsambtenaren en politieambtenaren.

In sommige landen, zoals in **België, Finland, Albanië, Italië** en **Frankrijk**, moet een advocaat, om rechtsbijstand aan kinderen te kunnen verlenen, op de "lijst van jeugdadvocaten" staan, d.w.z. gespecialiseerd zijn in het verlenen van rechtsbijstand aan kinderen. In dergelijke gevallen beschikken de bureaus voor rechtsbijstand over een interne lijst van verleners van rechtsbijstand die gespecialiseerd zijn op dit gebied.

In sommige van deze landen is deze lijst gemakkelijk toegankelijk. De **Finse** Orde van advocaten bijvoorbeeld houdt lijsten bij van advocaten en hun specialismen. Een verzoeker kan contact opnemen met de Finse orde van advocaten<sup>31</sup> of gebruik maken van hun onlinedienst voor het vinden van advocaten, om een advocaat te vinden die gespecialiseerd is in kinderrechten. Een lijst van verleners van rechtsbijstand is ook gemakkelijk te vinden op de officiële website van het **Hongaarse** ministerie<sup>32</sup>.

In andere landen bestaat deze lijst wel, maar is minder gemakkelijk beschikbaar. Dit is het geval voor **Albanië** en **België**. In **Albanië** brachten de advocaten die werden geïnterviewd aan het licht dat, hoewel de lijst van gespecialiseerde advocaten die rechtsbijstand aan kinderen kunnen verlenen aan het ministerie van Justitie en aan de gerechtelijke instanties (b.v. rechtbanken, politie) wordt toegezonden, de autoriteiten er zelden naar verwijzen. Het lijkt erop dat advocaten niet op basis van hun bekwaamheid in een zaak worden aangesteld, maar eerder op basis van de voorkeur van de politiemensen of rechters. De ouders van de kinderen hebben geen toegang tot de lijst van gespecialiseerde advocaten.

In een aantal landen bestaat een dergelijke speciale categorie van "jeugdadvocaten" echter niet. De advocaten verlenen rechtsbijstand aan zowel kinderen als volwassenen en er worden geen specialisaties afgebakend met betrekking tot de leeftijd van de ontvanger van rechtsbijstand. Dit is met name het geval voor **Litouwen, Duitsland, Oostenrijk, de Tsjechische Republiek, Ierland** en **Polen**. In die landen zijn er weliswaar een aantal beroepsbeoefenaars die de reputatie hebben opgebouwd dat zij gespecialiseerd zijn in de vertegenwoordiging van kinderen, maar er bestaat geen formele of officiële lijst van beroepsbeoefenaars die gespecialiseerd zijn in het verstrekken van rechtsbijstand aan kinderen in strafzaken.

---

<sup>31</sup> [www.findanattorney.fi](http://www.findanattorney.fi)

<sup>32</sup> <https://szakrendszer.im.gov.hu/nevjegyzeke/>; <https://igazsagugyiinformaciok.kormany.hu/jogi-segitsegnyujtas>.

Specialisatie is echter zeer belangrijk vanwege de specifieke opleiding die wordt genoten. Een groot aantal professionals die tijdens het project in **Albanië, Litouwen en België** werden ondervraagd, is van mening dat werken met minderjarige verdachten specifieke vaardigheden en speciale kennis vereisen. Een goede kennis van het recht wordt immers als essentieel beschouwd. De ondervraagde professionals benadrukten de noodzaak van een goede kennis van de procedures die van toepassing zijn op kinderen, maar ook van kennis van de filosofie van het jeugdrecht, dat sterk verschilt van het strafrecht voor volwassenen omdat het beschermend en niet repressief is. Zij moeten goed geïnformeerd zijn over een groot aantal onderwerpen in verband met adolescentie en delinquentie. Een andere vaardigheid waarop in de verslagen vaak de nadruk wordt gelegd is psychologische en sociale kennis, het belang van "weten hoe je met jongeren moet praten", in staat zijn zich door een kind gehoord en begrepen te laten voelen (communicatie met tieners). De ondervraagde professionals wezen erop dat daarvoor een aangepaste woordenschat nodig is, en speciale vaardigheden in intermenselijke communicatie waardoor juristen zowel naar de kinderen kunnen luisteren als met hen kunnen praten. Het verdient dus aanbeveling dat professionals die met kinderen werken de grondbeginselen van het maatschappelijk werk toepassen op deze jongeren; met name respect, luisteren en aanvaarding.

### 4.3. Opleiding van verleners van rechtsbijstand

#### ***VN-beginselen en richtsnoeren 2012***

##### *Principe 11.* Rechtsbijstand in het belang van het kind

58. De staten moeten passende maatregelen nemen om kindvriendelijke en kindgevoelige systemen voor rechtsbijstand op te zetten, rekening houdend met de evoluerende capaciteiten van kinderen en met de noodzaak om een passend evenwicht te vinden tussen de belangen van het kind en het recht van kinderen om in gerechtelijke procedures te worden gehoord, zoals:

(d) Standaard opleidingsprogramma's inzake rechtsbijstand bevorderen. Verleners van rechtsbijstand die kinderen vertegenwoordigen, moeten worden opgeleid in en bekend zijn met de rechten van kinderen en aanverwante kwesties, een permanente en grondige opleiding krijgen en in staat zijn met kinderen te communiceren op hun niveau van begrip. Alle verleners van rechtsbijstand die met en voor kinderen werken, moeten een interdisciplinaire basisopleiding krijgen over de rechten en behoeften van kinderen van verschillende leeftijdsgroepen en over procedures die aan hen zijn aangepast, alsook een opleiding over psychologische en andere aspecten van de ontwikkeling van kinderen, met bijzondere aandacht voor meisjes en kinderen die tot minderheids- of inheemse groepen behoren, en over de beschikbare maatregelen ter bevordering van de verdediging van minderjarige verdachten;

##### *Beginsel 13.* Bekwaamheid en verantwoordingsplicht van rechtsbijstandverleners

37. De staten moeten mechanismen invoeren om ervoor te zorgen dat alle verleners van

rechtsbijstand beschikken over onderwijs, opleiding, vaardigheden en ervaring die in overeenstemming zijn met de aard van hun werk, met inbegrip van de ernst van de behandelde strafbare feiten, en de rechten en behoeften van vrouwen, kinderen en groepen met speciale behoeften.

De **Regels van Beijing** bepalen dat "opleiding, bijscholing en andere passende wijzen van onderricht moeten worden gebruikt om de nodige vakbekwaamheid van al het personeel dat zich bezighoudt met zaken van kinderen, vast te stellen en op peil te houden.

In de **richtsnoeren over kindvriendelijke justitie** van de Raad van Europa wordt het belang benadrukt van een degelijke opleiding van de advocaten. Er wordt bepaald dat advocaten die kinderen vertegenwoordigen, een voortdurende en grondige opleiding moeten krijgen en in staat moeten zijn om met kinderen te communiceren op hun niveau van begrip. Een systeem van gespecialiseerde jeugdadvocaten wordt aanbevolen, met eerbiediging van de vrije keuze van een advocaat door het kind.

De **EU-richtlijn 2016/1919 inzake rechtsbijstand** benadrukt het belang van een adequate opleiding van het personeel dat betrokken is bij de besluitvorming over rechtsbijstand voor kinderen en hun vermogen om in te spelen op de specifieke behoeften van het kind.

In de **Algemene Opmerking nr. 24** wordt ook benadrukt dat de kwaliteit van de personen die betrokken zijn bij de rechtsbedeling voor kinderen, een essentiële voorwaarde is voor een correcte en doeltreffende uitvoering van de rechten van het kind. De opleiding van professionals, met inbegrip van vertegenwoordigers van het kind, is van cruciaal belang en moet systematisch en permanent plaatsvinden. "Deze beroepsbeoefenaren moeten in staat zijn in interdisciplinaire teams te werken en moeten goed op de hoogte zijn van de fysieke, psychologische, mentale en sociale ontwikkeling van kinderen en adolescenten, alsook van de bijzondere behoeften van de meest gemarginaliseerde kinderen".

Ook in het **UNODC Handbook on Ensuring Quality of Legal Aid Services in Criminal Justice Processes** wordt herhaald dat verleners van rechtsbijstand voor kinderen voortdurend opleiding moeten krijgen op domeinen die van belang zijn voor de vertegenwoordiging van minderjarige cliënten.

De eis van een degelijke opleiding van verleners van rechtsbijstand wordt regelmatig vermeld in internationale en Europese instrumenten en wordt vaak beschouwd als een maatregel om de kwaliteit van de rechtsbijstand te waarborgen. De vraag hoe een dergelijke eis op nationaal niveau moet worden geïmplementeerd, is in veel Europese landen onderwerp van discussie geweest. Uit het onderzoek is gebleken dat de staten voor verschillende strategieën en benaderingen hebben gekozen. Omwille van de duidelijkheid is de volgende analyse in twee delen opgedeeld: initiële opleiding (opleiding die met succes moet zijn afgerond voordat men verlener van rechtsbijstand kan worden) en bijscholing (bijscholing die nodig is om de beroepskennis en -vaardigheden op peil te houden).

*Initiële opleiding van verleners van rechtsbijstand die rechtsbijstand willen verlenen aan minderjarige verdachten*

In veel Europese landen hangt de mogelijkheid om op te treden als verlener van rechtsbijstand af van de opleiding die de persoon in kwestie heeft genoten en van zijn of haar kwalificaties (zoals hierboven is opgemerkt, is het in de Europese landen gebruikelijk dat een advocaat gerechtigd is om secundaire rechtsbijstand te verlenen). In landen waar een categorie "jeugdadvocaten" bestaat, is voor opname in deze categorie vaak een gespecialiseerde basisopleiding vereist, d.w.z. dat de advocaat die rechtsbijstand wil verlenen aan minderjarige verdachten, een aanvullende opleiding moet krijgen die de vereiste kennis weerspiegelt voor het werken met cliënten voor rechtsbijstand die kinderen zijn.

**België, Frankrijk en Italië** zijn voorbeelden van landen die hebben gekozen voor een verplichte basisopleiding voor advocaten die rechtsbijstand verlenen aan kinderen.

Wat de initiële opleiding in **België** betreft, bepaalt de deontologische code van zowel de Franstalige als de Duitstalige balies dat een advocaat, om op de "jeugdlijst" te worden ingeschreven, erkend moet zijn als specialist in het kinderrecht, ofwel de cursus(sen) kinderrecht van de CAPA-cursussen (het bewijs van bekwaamheid voor het beroep van advocaat in opleiding dat met succes moet worden afgelegd) in de loop van de 3 jaar voorafgaand aan zijn of haar aanvraag met succes hebben afgerond, ofwel een permanente opleiding kinderrecht hebben gevolgd (15 punten in de voorafgaande 3 jaar, waarvan ten minste 8 punten juridische opleiding, waarbij een punt overeenkomt met ongeveer een uur opleiding).

In **Frankrijk** bepaalt het Handvest voor kinderrechten voor kinderadvocatengroepen dat elke balie een groep speciaal opgeleide jeugdadvocaten moet hebben. Hierdoor wordt een uniforme multidisciplinaire opleiding opgezet en kunnen de balies een gepersonaliseerde en aangepaste verdediging opzetten die is afgestemd op de behoeften van het kind<sup>33</sup>. Deze opleiding is verplicht en gratis.

In **Italië** zijn de advocaten die door de rechtbank zijn aangewezen om kinderen in strafzaken te vertegenwoordigen, opgenomen in een specifieke lijst die door de orde van advocaten van elke rechtbank is opgesteld. De vereisten om in deze lijst te worden opgenomen zijn de volgende: (i) regelmatig het beroep van advocaat hebben uitgeoefend voor jeugdrechtbanken; of (ii) een voortgezette opleiding voor advocaten hebben gevolgd met betrekking tot jeugdrecht en jeugdgerelateerde kwesties. Deze vereisten gelden alleen voor de door de rechtbank aangewezen advocaten en er zijn geen specifieke vereisten voor verlener van rechtsbijstand die op een andere manier zijn gecontracteerd.

---

<sup>33</sup>[https://www.cnb.avocat.fr/sites/default/files/documents/10\\_cnb-recharte\\_2017-07-07\\_ldh\\_avocats-d-enfants-meilleure-visibilite-logo-chartefinal-p.pdf](https://www.cnb.avocat.fr/sites/default/files/documents/10_cnb-recharte_2017-07-07_ldh_avocats-d-enfants-meilleure-visibilite-logo-chartefinal-p.pdf)



In **Litouwen, Tsjechië, Ierland, Polen en Zweden** is geen gespecialiseerde opleiding vereist voor advocaten die rechtsbijstand verlenen aan kinderen. Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen advocaten die rechtsbijstand verlenen aan kinderen en aan volwassenen. Er is alleen vrijwillige opleiding beschikbaar voor advocaten, die deze naar eigen goeddunken kunnen volgen indien zij dat noodzakelijk achten voor hun professionele ontwikkeling.

### *Voortdurende opleiding van verleners van rechtsbijstand die rechtsbijstand verlenen aan minderjarige verdachten*

In sommige van de aan het onderzoek deelnemende landen zijn advocaten die minderjarige verdachten vertegenwoordigen, verplicht zich bij te scholen en op die manier hun kennis en vaardigheden op peil te houden.

In **België** bijvoorbeeld is bijscholing verplicht. Dit geldt in het algemeen voor alle advocaten, maar specifiek voor advocaten die kinderen willen vertegenwoordigen. Zij moeten een bepaald aantal uren van het opleidingsprogramma in verband met de jeugdadvocatuur volgen. Een jeugdadvocaat die niet voldoet aan de verplichtingen inzake permanente vorming kan van de lijst van jeugdadvocaten worden geschrapt. De deontologische code van de Orde van de Franstalige en Duitstalige balies vereist dat een advocaat om de drie jaar ten minste 18 punten opleiding in jeugdrecht volgt (één punt komt overeen met ongeveer één uur opleiding).

In België kan bijscholing verschillende vormen aannemen, zoals: het bijwonen van of deelnemen aan colloquia, lunchdebatten, seminaries, webinars, workshops in scholen, een bezoek georganiseerd in een Openbare Instelling voor Jeugdbescherming (detentiecentra voor minderjarige verdachten), enz. Deze opleidingssessies kunnen betrekking hebben op verschillende onderwerpen, zoals de presentatie van hervormingen in de jeugdrechtwetgeving, seksuele criminaliteit, ouderschap, strafrecht in het jeugdrecht, bepaalde psychologische aspecten, enz. De sessies worden hoofdzakelijk georganiseerd door de balies. Daarnaast kunnen verenigingen, universiteiten en andere actoren ook bepaalde opleidingen aanbieden in het kader van de permanente vorming van advocaten.

Gewoonlijk nemen kinderen niet deel aan de opleidingssessies. Er zij echter op gewezen dat ook kinderen aan ad hoc-opleidingen kunnen deelnemen. Dit is het geval voor de opleidingscursussen die in het kader van het Youthlab-project in 2021 door DCI Belgium zijn georganiseerd.

In **Italië** moeten advocaten volgens de wet op de advocatuur deelnemen aan activiteiten die gericht zijn op permanente opleiding en bijscholing. Het doel is om 60 uur te studeren, zowel theorie als praktijk, door het bijwonen van verschillende activiteiten zoals opleidingssessies over juridische zaken over een periode van drie jaar. Advocaten kunnen hun opleiding kiezen uit een

---

<sup>34</sup> De Youthlab-methode, die in 2015 in Nederland is ontwikkeld, omvat de participatie van kinderen en jongeren bij de opleiding van jeugdrechters. Meer informatie over het Youthlab-model:

[https://www.younginprison.org/files/uploads/youthlab\\_flyeren%5B2%5D.pdf](https://www.younginprison.org/files/uploads/youthlab_flyeren%5B2%5D.pdf) Voor meer informatie over het Youthlab-project in België: <https://dei-belgique.be/index.php/projets/en-cours/youthlab.html>

gediversifieerd aanbod. Er is geen gemeenschappelijk verplichte inhoud voor deze bijscholing en advocaten kunnen de opleidingsprogramma's kiezen die zij willen volgen. De opleiding kan al dan niet kosteloos zijn. De programma's kunnen door verschillende instanties (bv. balies) worden georganiseerd en variëren qua duur en inhoud.

Wat de bijscholing in **Frankrijk** betreft, moet elke advocaat die bij een balie is ingeschreven, sinds 2005 jaarlijks 20 uur bijscholing volgen (of 40 uur in twee opeenvolgende jaren). Als bijscholingsactiviteiten worden beschouwd: juridische of beroepsopleidingen die worden gegeven door rechtenfaculteiten of universiteiten; opleidingen die worden gegeven door advocaten met goedkeuring van hun rechtenfaculteit, of door andere onderwijsinstellingen; colloquia en conferenties van juridische aard in verband met de beroepsactiviteit van advocaten; afstandsonderwijs; de publicatie van werken van juridische aard; het geven van juridisch onderwijs in verband met het beroep, in een universitaire of professionele context. Deze vormen van bijscholing zijn beschikbaar voor alle materies, inclusief kinderrechtspraak. Advocaten die rechtsbijstand verlenen aan kinderen kunnen echter de specifieke bijscholing kiezen die zij wensen, met inbegrip van een opleiding die niet noodzakelijk over kinderrechtspraak gaat, en deze bijscholing is in Frankrijk niet verplicht.

In landen waar geen specialisatie "jeugdadvocaten" bestaat, kan het toch nodig zijn dat verleners van rechtsbijstand (die rechtsbijstand verlenen aan alle soorten cliënten, volwassenen en kinderen) voortdurend worden bijgeschoold, hoewel het dan om elk domein van het recht kan gaan. In **Finland** bijvoorbeeld bestaan er geen afzonderlijke vereisten voor verleners van rechtsbijstand die rechtsbijstand verlenen aan kinderen. In het algemeen zijn alle advocaten verplicht om elk jaar 18 uur bijscholing te volgen. De Finse orde van advocaten organiseert opleidingen voor haar leden. Het is echter aan de advocaten om het onderwerp van de opleiding te kiezen waaraan zij wensen deel te nemen. Zij hoeven niet te voldoen aan een gemeenschappelijke reeks vereisten voor het hele land. Opleidingsprogramma's worden dus aangeboden door universiteiten, balies of NGO's. In Finland bestaat de opleiding vaak uit dagsessies en seminars. De inhoud varieert van algemene kinderrechten tot meer specifieke onderwerpen. De duur van de sessies hangt af van het soort opleiding; seminarsessies duren vaak één of twee dagen, terwijl cursussen die door universiteiten worden aangeboden, weken of langer dan een maand kunnen duren. De door universiteiten aangeboden cursussen zijn vaak theoretisch, terwijl NGO's meer praktische cursussen aanbieden en meer multidisciplinair geïntereerd zijn. Er zij op gewezen dat kinderen niet deelnemen aan deze opleidingen, maar statistieken op basis van door kinderen beantwoorde vragenlijsten kunnen vaak wel worden opgenomen.

Een zeer vergelijkbare situatie bestaat in **Litouwen**.

Samengevat kan worden gesteld dat bijscholing van advocaten voor rechtsbijstand in sommige landen verplicht is, maar niet in allemaal. Bovendien is een dergelijke eis tot bijscholing vaak algemeen van aard en er waren slechts enkele gevallen waarbij advocaten die rechtsbijstand verlenen aan minderjarige verdachten verplicht zijn zich bij te scholen op het gebied van kinderrechten en de specifieke kenmerken van het werken met kinderen. De meeste van deze bijscholingscursussen zijn theoretisch van aard, hoewel er steeds meer praktische cursussen met

een multidisciplinaire oriëntatie beschikbaar zijn. Zeer weinig cursussen lijken de deelname van kinderen te integreren.

De vereisten op het gebied van bijscholing kunnen afhangen van de balie, in welk geval zij van land tot land verschillen. Daarnaast kan een balie van haar leden verlangen dat zij een specifieke cursus volgen die niet door andere balies wordt vereist. Het komt dan ook zelden voor dat de inhoud van de bijscholing van verleners van rechtsbijstand in het hele land hetzelfde is.

#### 4.4. Functie en rol van een advocaat die rechtsbijstand verleent aan kinderen

Er zijn een aantal functies en een speciale rol die een advocaat voor rechtsbijstand moet vervullen, waaronder het verstrekken van juridische vertegenwoordiging aan beklaagden in alle fasen van het strafproces, het samenwerken met de beklagde ter voorbereiding van een proces, en het adviseren van de ontvanger van rechtsbijstand over het proces. Dit geldt wanneer de cliënt van rechtsbijstand een volwassene is en ook wanneer hij of zij een kind is.

In het geval van een minderjarige verdachte is de advocaat de woordvoerder van het kind en niet de voogd. Wat is zijn of haar functie? In hoeverre wordt hij of zij geacht tussen te komen?

Om die vraag te beantwoorden, kunnen we de hulp inroepen van de **richtlijnen over kindvriendelijke justitie** van de Raad van Europa. Volgens de Richtlijnen hoeft een advocaat niet naar voren te brengen wat hij of zij in het belang van het kind acht (zoals een voogd of een openbare verdediger), maar moet hij of zij de standpunten en meningen van het kind vaststellen en verdedigen, zoals in het geval van een volwassen cliënt. De advocaat moet het kind vragen in te stemmen met de beste te gebruiken strategie. Indien de advocaat het niet eens is met de mening van het kind, moet hij of zij proberen het kind te overtuigen, zoals het geval zou zijn met elke andere cliënt. Kinderen moeten worden beschouwd als volwaardige cliënten met hun eigen rechten en advocaten die kinderen vertegenwoordigen moeten de mening van het kind naar voren brengen." <sup>35</sup>

Het **Verdrag van de Verenigde Naties inzake de rechten van het kind** (KRV) garandeert dat de rol en de functie van verleners van rechtsbijstand in overeenstemming zijn met deze waarborgen. Het KRV bepaalt met name het recht op informatie (artikel 17), behandeling met spoed (artikel 10), het recht om "te worden gehoord in iedere gerechtelijke en bestuurlijke procedure die het kind betreft" (artikel 12), onverwijld beschikking over juridische bijstand en onverwijld beslissing van de rechter (artikel 37(d)).

<sup>35</sup> Hier moet ook worden opgemerkt dat PACE in 2014 een resolutie over kindvriendelijke jeugdrechtspraak heeft aangenomen, waarmee het de aandacht vestigt op de noodzaak van een op rechten gebaseerde en kindspecifieke behandeling van minderjarige verdachten. De kwestie van de rechtsbijstand komt in het verslag echter niet aan de orde.

Bovendien beklemtoont het KRV het belang van het kind. Uit het KRV kunnen we ook afleiden dat een andere rol en functie van de verlener van rechtsbijstand is om het kind eerlijk te behandelen en/of ervoor te zorgen dat het eerlijk wordt behandeld, op een wijze die strookt met de bevordering van het gevoel van waardigheid en eigenwaarde van het kind.

Deze benadering dat kinderen moeten worden beschouwd als volwaardige cliënten met eigen rechten, komt tot uiting in het recht van de landen die tijdens het onderzoek zijn beoordeeld.

De **Italiaanse** gedragscode en de wet op juridische beroepen geven een goed overzicht van de algemene functies van advocaten (deze zijn van toepassing op volwassen en minderjarige cliënten):

- In de eerste plaats moet de advocaat de rechten van vrijheid, onschendbaarheid en doeltreffendheid van de verdediging beschermen, en de geldigheid van het vonnis en de eerbiediging van het beginsel van hoor en wederhoor tijdens een gerechtelijke procedure waarborgen;
- Ten tweede moeten advocaten er tijdens hun juridische bijstand voor zorgen dat de wetten in overeenstemming zijn met de beginselen van de Grondwet en de verordeningen van de Europese Unie, alsmede met het Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, teneinde de belangen van de cliënt zo goed mogelijk te beschermen.

Ook in **Duitsland** verschilt de rol van een advocaat die een kind vertegenwoordigt niet van de rol van een advocaat die een volwassene vertegenwoordigt.<sup>36</sup> De advocaat die een kind vertegenwoordigt, heeft echter ook tot taak de subjectieve positie van het kind in de zaak te versterken, met name om zijn of haar taalkundige, intellectuele en sociale inferioriteit te compenseren.<sup>37</sup> Bovendien is de advocaat verplicht een evenwicht te vinden tussen de onervarenheid van het kind in de gerechtelijke procedure en het gebrek aan juridische kennis, en moet hij aandringen op de naleving van alle procedureregels die in het voordeel van de verweerder werken. Ten slotte moet de advocaat erop toezien dat de specifieke regelgeving ter bescherming van kinderen wordt nageleefd. Erkend wordt dat advocaten die voor kinderen optreden, hun woordvoerder moeten zijn, net zoals dat het geval is wanneer zij voor volwassenen optreden.

In **België** benadrukten de ondervraagde advocaten hun rol als woordvoerders van de jeugd: "uw rol is om de woordvoerder van het kind te zijn. Vraag hem echt wat hij wil vragen en vertel het aan de rechter en help het hem zeggen"<sup>38</sup>. Zij sommen hun verschillende taken op als volgt: adviseren, informeren (over wat er gaat gebeuren, over zijn of haar rechten), luisteren, helpen, de eerbiediging van rechten garanderen, pleiten voor het kind voor de rechter. Voorts verklaarde een

---

<sup>36</sup> (Duitsland) BeckOK/Noak, commentaar op het JGG, punt 68, overweging 12. <sup>37</sup>

(Duitsland) BeckOK/Noak, commentaar op het JGG, punt 68, overweging 12. <sup>38</sup>

Uittreksel uit een interview met een jonge advocaat in België.

van de ondervraagde advocaten dat het haar taak is "de situatie juridisch te lezen en niet alleen een lezing in het beland van het kind, maar eerder een juridische". De advocaat van het kind heeft tot taak erop toe te zien dat de rechten van het kind, met name de procedurele rechten, worden geëerbiedigd.

#### 4.5. Handleidingen over de rol en missie van advocaten die kinderen vertegenwoordigen in strafzaken

Het bestaan van ondersteunende professionele documenten die de rol van de advocaat in verschillende omstandigheden verduidelijken, kan hen helpen hun taken zo goed mogelijk uit te voeren en ervoor zorgen dat de rechten van kinderen worden geëerbiedigd. Daarom hebben verschillende instanties richtsnoeren opgesteld over kindvriendelijke rechtsbijstand, waarin de internationale normen worden uitgewerkt die binnen het kinderrechtstelsel moeten worden gehanteerd.

In 2018 heeft het VN-kinderfonds (UNICEF) **Richtlijnen voor kindvriendelijke rechtsbijstand** ontwikkeld. Deze richtlijnen werden ontwikkeld als een praktisch instrument om zowel ervaren als pas afgestuurde juristen te ondersteunen bij hun dagelijkse werk in de frontlinie van de rechten van het kind. De richtlijnen zijn gericht tot door de overheid gefinancierde en particuliere advocaten, juridische medewerkers en andere beoefenaars van juridische beroepen die rechtsbijstand verlenen aan kinderen in burger-, strafrechtelijke en administratieve procedures en in procedures voor herstelrecht.

Voorts bestaan er speciale normen die door de Raad van Europa zijn vastgelegd in de **Richtsnoeren over een kindvriendelijke justitie**.

In het kader van het Europese project My Lawyer, My Rights is een praktische gids ontwikkeld voor advocaten die minderjarige verdachten vertegenwoordigen.<sup>39</sup>

Tijdens ons onderzoek hebben wij getracht na te gaan of er aanvullende nationale instrumenten (materialen) op nationaal niveau bestaan. Er werd echter zeer weinig informatie gevonden.

In de **Tsjechische Republiek** is er op nationaal niveau een document met de naam "Working Standards for the Performance of Social and Legal Protection of Children", dat kan worden beschouwd als een speciaal richtsnoer voor het verlenen van rechtsbijstand aan kinderen.

In **Frankrijk** verbindt de *Conseil national des barreaux* (de nationale organisatie die alle bij een Franse balie ingeschreven advocaten vertegenwoordigt) zich er in het kader van het Handvest van de rechten van het kind toe alle informatie, acties, en opleidingskits van de balie beschikbaar te stellen. Het heeft een resolutie aangenomen voor "een betere zichtbaarheid van

---

<sup>39</sup> De gids is in 6 talen beschikbaar op de website: <https://lachild.eu/the-projects/mylawyer-myrights/manuals/>

kinderadvocaten", waarin de rol van de advocaat voor kinderen wordt omschreven<sup>40</sup>.

In **Duitsland** biedt de particuliere organisatie *Deutsche Vereinigung für Jugendgerichte und Jugendgerichtshilfen e.V* opleidingen en opleidingsmateriaal voor alle soorten professionals die betrokken zijn bij strafprocedures voor kinderen<sup>41</sup>. Dat is ook het geval in **België**, waar beide verenigingen *Jeunesse et Droit* en *DCI-Belgium* opleidingen en speciale instrumenten aanbieden aan alle professionals die werken met kinderen die in gevaar zijn en/of minderjarige verdachten.

---

<sup>40</sup> [https://www.cnb.avocat.fr/sites/default/files/documents/10\\_cnb-recharte\\_2017-07-07\\_ldh\\_avocats-d-enfants-meilleure-visibilite-logo-chartefinal-p.pdf](https://www.cnb.avocat.fr/sites/default/files/documents/10_cnb-recharte_2017-07-07_ldh_avocats-d-enfants-meilleure-visibilite-logo-chartefinal-p.pdf)

<sup>41</sup> <https://www.dvjj.de/>

## RECHT OP RECHTSBIJSTAND VAN MINDERJARIGE VERDACHTEN

### 5.1. Omstandigheden waarbij een minderjarige verdachte recht heeft op rechtsbijstand

#### ***Richtlijn (EU) 2016/800 betreffende procedurele waarborgen voor kinderen die verdachte of beklaagde zijn in een strafprocedure***

##### *Artikel 18. Recht op rechtsbijstand*

De lidstaten zorgen ervoor dat de nationale wetgeving inzake rechtsbijstand de daadwerkelijke uitoefening van het in artikel 6 bedoelde recht op bijstand van een advocaat garandeert.

##### *Artikel 6. Bijstand door een advocaat*

1. Kinderen die verdachte of beklaagde zijn in een strafprocedure hebben recht op toegang tot een advocaat in overeenstemming met Richtlijn 2013/48/EU. Geen enkele bepaling in deze richtlijn, en met name in dit artikel, doet afbreuk aan dat recht.

2. De lidstaten zorgen ervoor dat kinderen bijstand krijgen van een advocaat in overeenstemming met dit artikel, teneinde hen in staat te stellen hun recht van verdediging daadwerkelijk uit te oefenen.

3. De lidstaten zorgen ervoor dat kinderen zonder onnodige vertraging bijstand van een advocaat krijgen vanaf het moment dat zij ervan in kennis worden gesteld dat zij verdachte of beklaagde zijn. In ieder geval worden kinderen door een advocaat bijgestaan vanaf om het even welk van de volgende momenten het eerst valt:

(a) voordat zij door de politie of door een andere rechtshandhavingsautoriteit of rechterlijke instantie worden verhoord;

(b) wanneer de onderzoeks- of andere bevoegde autoriteiten een tot onderzoek of andere vorm van bewijsgaring strekkende handeling verrichten, overeenkomstig lid 4, onder c);

(c) zonder onnodig uitstel na de vrijheidsbeneming;

(d) indien zij voor een in strafzaken bevoegde rechtbank zijn opgeroepen, binnen een redelijke termijn voordat zij voor deze rechtbank in rechte verschijnen.

4. Bijstand door een advocaat omvat het volgende:

(a) de lidstaten zorgen ervoor dat kinderen het recht hebben de advocaat die hen vertegenwoordigt onder vier ogen te ontmoeten en met hem te communiceren, ook voordat zij door de politie of een andere rechtshandavingsinstantie of rechterlijke instantie worden verhoord;

(b) de lidstaten zorgen ervoor dat kinderen door een advocaat worden bijgestaan tijdens verhoren en dat de advocaat daadwerkelijk aan het verhoor kan deelnemen. Deze deelname geschiedt overeenkomstig procedures van het nationale recht, mits die procedures

de daadwerkelijke uitoefening of de essentie van het desbetreffende recht onverlet laten. Wanneer een advocaat aan een verhoor deelneemt, wordt dat feit vastgelegd overeenkomstig de in het nationale recht voorziene vastleggingsprocedure;

(c) de lidstaten zorgen ervoor dat kinderen ten minste door een advocaat worden bijgestaan tijdens de volgende onderzoekshandelingen of handelingen voor het vergaren van bewijsmateriaal, mits het handelingen betreft waarin het nationale recht voorziet en de aanwezigheid van de verdachte of beklaagde persoon bij die handelingen wordt verlangd:

(i) meervoudige confrontaties,

(ii) confrontaties;

(iii) reconstructies van de plaats van een delict.

5. De lidstaten eerbiedigen het vertrouwelijke karakter van de communicatie tussen kinderen en hun advocaat bij de uitoefening van het recht op bijstand door een advocaat op grond van deze richtlijn. Die communicatie omvat ontmoetingen, briefwisseling, telefoongesprekken en elke andere vorm van communicatie die krachtens het nationale recht is toegestaan.

6. Op voorwaarde dat dit met het recht op een eerlijk proces strookt, mogen de lidstaten afwijken van lid 3 wanneer bijstand door een advocaat niet evenredig is in de omstandigheden van de zaak, met inachtneming van de ernst van het ten laste gelegde strafbare feit, de complexiteit van de zaak en de maatregelen die naar aanleiding van een dergelijk strafbaar feit zouden kunnen worden opgelegd, waarbij geldt dat de belangen van het kind altijd de eerste overweging dienen te vormen.

In ieder geval zorgen de lidstaten ervoor dat kinderen door een advocaat worden bijgestaan:

(a) wanneer zij voor een bevoegde rechtbank of rechter verschijnen met het oog op een besluit over detentie in elk stadium van de procedure dat onder het toepassingsgebied van deze richtlijn valt, en

(b) tijdens detentie.

De lidstaten zorgen er verder voor dat vrijheidsbeneming niet als sanctie in een strafprocedure wordt opgelegd, tenzij het kind op zodanige wijze is bijgestaan door een advocaat dat het zijn rechten van verdediging daadwerkelijk heeft kunnen uitoefenen en, in ieder geval, tijdens de behandeling van zijn zaak voor een rechtbank.

7. Indien het kind overeenkomstig dit artikel door een advocaat moet worden bijgestaan, maar er geen advocaat aanwezig is, stellen de bevoegde autoriteiten het verhoor van het kind of andere onderzoeks- of handelingen voor het vergaren van bewijs zoals bedoeld in lid 4, onder c), voor een redelijke termijn uit, om de komst van een advocaat mogelijk te maken of, indien het kind geen advocaat heeft aangesteld, een advocaat voor het kind te kunnen regelen.

8. In uitzonderlijke omstandigheden kunnen de lidstaten, uitsluitend in de fase voorafgaand aan de rechtszaak, tijdelijk afwijken van de toepassing van de in lid 3 vastgestelde rechten, voor zover dit gerechtvaardigd is in het licht van de bijzondere omstandigheden van het geval, op grond van een of meer van de volgende dwingende redenen:



(a) indien er sprake is van een dringende noodzaak om ernstige negatieve gevolgen voor het leven, de vrijheid of de fysieke integriteit van een persoon te voorkomen;

(b) indien onmiddellijk optreden door de onderzoeksinstanties noodzakelijk is om te voorkomen dat substantiële schade wordt aangebracht aan de strafprocedure in verband met een ernstig strafbaar feit.

De lidstaten zorgen ervoor dat de bevoegde autoriteiten bij de toepassing van dit lid rekening houden met de belangen van het kind.

De beslissing om tot verhoor over te gaan ondanks het feit dat geen advocaat aanwezig is op grond van dit lid, mag alleen genomen worden na een beoordeling per geval, die ofwel uitgaat van een rechterlijke instantie of van een andere bevoegde autoriteit op voorwaarde dat de beslissing kan worden onderworpen aan rechterlijke toetsing.

### ***VN-beginselen en richtsnoeren 2012***

*Beginsel 3.* Rechtsbijstand voor personen die verdacht worden of beschuldigd zijn van een strafbaar feit

22. Kinderen moeten toegang hebben tot rechtsbijstand onder dezelfde voorwaarden als volwassenen of onder soepelere voorwaarden.

#### *Richtlijn 1.* Verlening van rechtsbijstand

Wanneer staten een draagkrachttoets uitvoeren om te bepalen of iemand voor rechtsbijstand in aanmerking komt, moeten zij ervoor zorgen dat: <...> Kinderen zijn altijd vrijgesteld van de draagkrachttoets;

### ***Verdrag inzake de rechten van het kind***

#### Artikel 40

b) ieder kind dat wordt verdacht van of vervolgd wegens het begaan van een strafbaar feit, heeft ten minste de volgende garanties :

(ii) dat het onverwijld en rechtstreeks in kennis wordt gesteld van de tegen hem ingebrachte beschuldigingen, of, indien van toepassing, door tussenkomst van zijn ouders of wettige voogd, en dat het juridische of andere passende bijstand krijgt in de voorbereiding en het voeren van zijn verdediging;

In de eerste plaats moet worden opgemerkt dat kinderen in alle onderzochte landen toegang hebben tot rechtsbijstand in strafzaken, en dat de voorwaarden daarvoor niet minder gunstig zijn dan voor volwassenen. Het recht op rechtsbijstand is niet afhankelijk van nationaliteit en staat open voor iedereen binnen het rechtsgebied van de staten.<sup>42</sup> In de meeste gevallen, wanneer een kind de plaatselijke taal niet verstaat, voorziet de wetgeving ook in het recht op een tolk om te helpen bij de communicatie tijdens de procedure (zie punt 5.4 hieronder).

---

<sup>42</sup> Er zijn geen uitzonderingen wat betreft het recht op rechtsbijstand bij terroristische misdrijven, integendeel, de aanwezigheid van een advocaat is in de regel verplicht wanneer een kind van terrorisme wordt beschuldigd.

In sommige landen wordt de deelneming van een advocaat verplicht geacht wanneer een kind verdachte of beklaagde is (gevallen van verplichte verdediging). Vaak wordt de financiële situatie van het kind niet geëvalueerd en slechts in enkele gevallen voorziet de nationale wetgeving in terugbetaling van de kosten van de rechtsbijstand indien het kind wordt veroordeeld.

Gearresteerde verdachten hebben het recht om vóór het verhoor door de politie een advocaat te raadplegen en hebben het recht op aanwezigheid van een advocaat tijdens het verhoor door de politie (zie het arrest *Salduz v. Turkey (2008)* van het Europees Hof voor de rechten van de mens).

In **Litouwen** is volgens het wetboek van strafvordering de deelneming van een advocaat vereist bij het onderzoek van zaken waarin de verdachte of beklaagde een kind is (in al deze zaken is verplichte verdediging vereist)<sup>43</sup>. Op grond van het wetboek van strafvordering wordt dezelfde bijstand ook verleend aan kinderen die het slachtoffer zijn geworden van een misdrijf, maar dan wanneer dit noodzakelijk wordt geacht door de onderzoeksofficier, de openbare aanklager (op grond van een met redenen omklede beschikking) of de rechter (rechterlijk bevel)<sup>44</sup>. Minderjarige verdachten en kinderen die het slachtoffer zijn van een strafbaar feit hebben recht op secundaire rechtsbijstand, ongeacht hun vermogen en inkomen.

Wat betreft het moment waarop het recht op een advocaat en rechtsbijstand ontstaat, hebben kinderen (net als volwassenen) recht op een advocaat vanaf het moment van aanhouding of het eerste verhoor. De met het gerechtelijk vooronderzoek belaste officier, de openbare aanklager en de rechtbank leggen dit recht uit aan de verdachte en de beklaagde en stellen hem of haar in staat dit recht uit te oefenen. De aangehouden verdachte wordt in de gelegenheid gesteld om vóór het eerste verhoor een advocaat te ontmoeten zonder dat daarbij andere personen aanwezig zijn.

In **België** is rechtsbijstand voor kinderen, zoals eerder opgemerkt, volledig kosteloos.<sup>45</sup> Bovendien kunnen kinderen geen afstand doen van hun recht om door een advocaat te worden bijgestaan.<sup>46</sup> Kinderen hebben het recht om vanaf het begin van het politieverhoor door een advocaat te worden bijgestaan. Meer in het bijzonder omvat dit recht vertrouwelijk overleg tussen het kind en de advocaat voorafgaand aan het verhoor, alsmede de deelname van de advocaat aan het verhoor.<sup>47</sup> Dezelfde procedure wordt ook toegepast wanneer het verhoor door een openbare onderzoeksrechter of een rechter wordt afgenomen.

In **Albanië** bepaalt de wet zeer duidelijk dat minderjarige verdachten altijd moeten worden bijgestaan door een advocaat. Dit geldt vanaf het allereerste moment dat ze in contact komen

---

<sup>43</sup> (Litouwen) Artikel 51, lid 1, van het wetboek van strafvordering (verplichte deelname van de advocaat).

<sup>44</sup> (Litouwen) Artikel 12(12) van het wetboek van strafvordering.

<sup>45</sup> (België) Justitiële bijstand is de bijstand die aan een procespartij wordt verleend ter dekking van de kosten van een gerechtelijke procedure. 3 AUGUSTUS 2016. — Koninklijk besluit tot wijziging van het koninklijk besluit van 18 december 2003 tot vaststelling van de voorwaarden van de volledige of gedeeltelijke kosteloosheid van de juridische tweedelijnsbijstand en de rechtsbijstand.

<sup>46</sup> (België) Artikel 47(12) van het wetboek van strafvordering.

<sup>47</sup> (België) Artikel 47(12) van het wetboek van strafvordering.

met de politie voor het begin van het verhoor door de politie, waarbij de aanwezigheid van een advocaat tijdens de gehele procedure verplicht wordt gesteld, met inbegrip van de fase van de tenuitvoerlegging van de veroordeling.

De wet in **Hongarije** bepaalt dat rechtsbijstand voor minderjarige verdachten verplicht is vanaf het eerste moment van de gerechtelijke procedure. Bovendien kunnen minderjarige verdachten op grond van de wet inzake rechtsbijstand toegang krijgen tot rechtsbijstand, ongeacht hun inkomensniveau.

In **Oostenrijk** wordt rechtsbijstand verleend aan zowel volwassenen als kinderen onder dezelfde omstandigheden en is de nationaliteit van de betrokkene niet bepalend. Voor kinderen van 14 tot 18 jaar die beschuldigd worden van een strafbaar feit is rechtsbijstand verplicht tijdens de gehele gerechtelijke procedure voor regionale rechtbanken en indien nodig ook tijdens de procedure voor arrondissementsrechtbanken.

In **Frankrijk** wordt in het geval van een kind dat van een strafbaar feit wordt verdacht of beschuldigd, of daarvoor is veroordeeld, geen rekening gehouden met financiële middelen indien de ouders van het kind niet bereid zijn hem of haar financieel bij te staan. In dergelijke gevallen wordt de juridische dienst gratis verleend. De aanwezigheid van een advocaat is verplicht gedurende de gehele strafprocedure wanneer een kind wordt vervolgd.<sup>48</sup> Bovendien is de aanwezigheid van een advocaat ook verplicht wanneer een kind door de politie in hechtenis wordt genomen, ook al wordt hij of zij nog niet vervolgd.<sup>49</sup>

In **Spanje** hebben kinderen die van een strafbaar feit worden verdacht of er het slachtoffer van zijn, net als in de andere landen, recht op gratis rechtsbijstand gedurende de gehele gerechtelijke procedure. Op grond van het wetboek van strafvordering moet de verdediger bij elke fase van het juridisch proces aanwezig zijn. Alvorens de procedure tegen een kind in te leiden, eist de openbare aanklager dat het kind en zijn of haar wettelijke vertegenwoordigers binnen drie dagen een advocaat vinden.<sup>50</sup> Doen zij dit niet, dan wordt de advocaat ambtshalve aangewezen uit de lijst van de balie.

Er zij echter op gewezen dat in sommige EU-lidstaten eisen worden gesteld met betrekking tot de financiële situatie van het kind of de ouders (draagkrachtoetsen). In andere gevallen kan in geval van veroordeling terugbetaling van de kosten voor rechtsbijstand worden geëist.

In **Tsjechië** heeft een kind recht op rechtsbijstand vanaf het ogenblik waarop maatregelen uit hoofde van de wet inzake jeugdrecht op hem of haar worden toegepast of handelingen uit hoofde van het wetboek van strafvordering worden verricht. Als een kind zich geen particuliere advocaat kan veroorloven, wordt rechtsbijstand verleend door de staat, maar als het kind wordt veroordeeld, moeten de kosten voor rechtsbijstand worden betaald.

---

<sup>48</sup> (Frankrijk) Artikel 4-1 van beschikking nr. 45-174 van 2 februari 1945.

<sup>49</sup> (Frankrijk) Wet nr. 2016-1547.

<sup>50</sup> (Spanje) Artikel 22, lid 2, van de Organieke wet 5/2000 van 12 januari, die de strafrechtelijke aansprakelijkheid van kinderen regelt.

Indien het kind echter om kosteloze rechtsbijstand verzoekt, is het aan de rechter om te beslissen of deze bijstand wordt verleend.

Volgens de wet op de rechtsbijstand wordt in **Finland** rechtsbijstand verleend aan minderjarige verdachten die de kosten van de rechtspleging niet kunnen betalen. Aangezien kinderen over beperkte financiële middelen beschikken, wordt de rechtsbijstand gewoonlijk door hun ouders betaald. Als het inkomensniveau van de ouders lager is dan EUR 600, is de rechtsbijstand gratis; als hun inkomensniveau hoger is dan EUR 1300, is de rechtsbijstand niet gratis. Als het inkomensniveau tussen EUR 600 en 1300 ligt, wordt een gedeeltelijke aftrek van de vergoeding toegepast. Op grond van de Finse wet op de strafvordering is de aanwezigheid van een wettelijke verdediger verplicht wanneer een kind van een strafbaar feit wordt beschuldigd. Indien het kind zich geen advocaat kan veroorloven, wordt een openbare raadsman aangesteld.

In **Duitsland** wordt, overeenkomstig de wet op de jeugdrechtbanken, in geval van verplichte verdediging de raadsman voor de ondervraging aangewezen.<sup>51</sup> Uitzonderingen op deze regel bestaan indien de toewijzing, gelet op de omstandigheden van de zaak, niet in het belang van het kind zou worden geacht. Voorts kan in bijzondere gevallen een verhoor worden afgenomen zonder voorafgaande toewijzing van een raadsman. Indien er geen sprake is van een verplicht verweer, kan door de voorzitter in elke fase van de procedure een raadsman voor het kind worden aangesteld.

Als het kind wordt veroordeeld, wordt hem of haar een vergoeding voor de rechtsbijstand in rekening gebracht. Indien het kind de kosten van de rechtsbijstand niet kan betalen, worden deze door de staat vergoed. Indien het kind een private bijkomende aanklager heeft<sup>52</sup>, heeft hij of zij ook recht op een door de rechter benoemde raadsman of rechtsbijstand volgens de beginselen van het burgerlijk recht.

## 5.2. Toegang tot informatie over rechtsbijstand

Krachtens het internationale en het EU-recht hebben verdachten of beklaagden, en in het bijzonder kinderen, het recht te worden geïnformeerd over hun rechten, met name wat betreft de toegang tot rechtsbijstand. Correcte informatie over procedurele rechten is essentieel voor de doeltreffendheid van deze rechten.

In **de EU-richtlijnen 2012/13/EU en 2016/800/EU** wordt melding gemaakt van het recht van verdachten of beklaagden om naar behoren te worden geïnformeerd over hun rechten (artikel 3). Richtlijn 2016/800 bepaalt dat kinderen die verdacht of beschuldigd worden, moeten worden geïnformeerd over hun recht op rechtsbijstand. (Artikel 6).

Zowel de **VN-richtsnoeren inzake rechtsbijstand 2012** en de **Richtsnoeren over kindvriendelijke justitie** van de RvE voorzien in het recht van mensen om te worden geïnformeerd over hun recht op rechtsbijstand.

<sup>51</sup> (Duitsland) Artikel 68a van de wet op de jeugdrechtbanken.

<sup>52</sup> (Duitsland) BeckOK/*Weiner*, commentaar op het StPO, punt 395 eerste overweging.

## Brede voorlichting van kinderen en de bevolking over rechtsbijstand

Overeenkomstig de **VN-richtsnoeren inzake rechtsbijstand van 2012** moet informatie over rechtsbijstand "beschikbaar worden gesteld aan de gemeenschap en het grote publiek in plaatselijke overheidskantoren en onderwijs- en religieuze instellingen en via de media, waaronder internet, of via andere passende middelen;" (richtsnoer 2).

De **Richtsnoeren van de Raad van Europa inzake kindvriendelijke justitie** stellen: "Kindvriendelijk materiaal met relevante juridische informatie moet beschikbaar worden gesteld en op grote schaal worden verspreid, en er moeten speciale voorlichtingsdiensten voor kinderen worden opgezet, zoals gespecialiseerde websites en hulplijnen" (IV, A, 1.).

In de bestudeerde landen zijn geen nationale voorlichtingscampagnes over rechtsbijstand voor kinderen gehouden. Niettemin dient de aandacht te worden gevestigd op een aantal interessante praktijken om ervoor te zorgen dat een groot aantal kinderen toegang heeft tot deze informatie.

In **Finland** krijgen alle Finse middelbare scholieren in het kader van hun studie maatschappijleer colleges over het Finse rechtssysteem. In **Albanië** heeft het directoraat voor kosteloze rechtsbijstand (het administratieve orgaan dat belast is met de coördinatie van de diensten voor rechtsbijstand die op plaatselijk niveau worden verleend) tot taak bewustmakingscampagnes te voeren over het systeem en de procedures voor rechtsbijstand. Door vertragingen bij de oprichting van de instelling en doordat nog niet al het personeel is aangeworven, is deze taak voorlopig echter nog niet voltoerd. In **Hongarije** wordt de informatie beschikbaar gesteld via folders en posters die door organisaties gefinancierd door de overheid in bepaalde instellingen worden opgehangen en die kinderen informeren over de mogelijkheden om rechtsbijstand te krijgen wanneer dat nodig is. In **Litouwen** zijn folders over rechtsbijstand aan kinderen beschikbaar in gedrukte vorm en online.

Bovendien is in veel landen informatie over de beschikbaarheid van rechtsbijstand beschikbaar op websites. In **Zweden** hebben de maatschappelijke diensten een website met beperkte informatie over rechtsbijstand<sup>53</sup>. In **Oostenrijk** wordt informatie over rechtsbijstand ook verstrekt op de websites van organisaties en instellingen voor kinderen. In **Spanje** wordt hierover informatie verstrekt op de websites van de regering van elke autonome Gemeenschap. In **België** is de informatie beschikbaar op verschillende websites, zoals de websites van de Orde van advocaten.

Hoewel er online informatie beschikbaar is, wordt deze niet altijd op een kindvriendelijke manier verstrekt, of zelfs maar gemakkelijk toegankelijk en begrijpelijk voor het grote publiek.

## Instellingen en organisaties die informatie verstrekken over rechtsbijstand

<sup>53</sup> www.kallpasoc.se

Wanneer kinderen informatie nodig hebben over rechtsbijstand en de wijze waarop zij daartoe toegang kunnen krijgen, kunnen zij deze informatie krijgen door contact op te nemen met verschillende organisaties en instellingen.

Instellingen en organisaties die eerstelijns rechtsbijstand verlenen, spelen een zeer belangrijke rol bij het informeren van kinderen over hun recht op toegang tot tweedelijnsrechtsbijstand. Deze praktijk is gebruikelijk in veel van de bestudeerde landen.

In **Frankrijk** bijvoorbeeld worden de bureaus voor rechtsbijstand (*les bureaux d'aide juridictionnelle*) gebruikt om rechtzoekenden algemeen te informeren over rechtsbijstand en, sinds de oprichting ervan, hebben ook de nieuwe "unieke onthaaldiensten voor rechtzoekenden"<sup>54</sup> tot taak de gebruiker individueel te informeren over zijn of haar procedures, naast het verstrekken van algemene informatie over procedures. In dit kader ontvangen zij personen die een verzoek om rechtsbijstand willen indienen. Er zijn ook enkele lokale initiatieven met betrekking tot kinderen opgezet. Zo heeft de Parijse balie een afdeling voor kinderzaken die alle vragen met betrekking tot jongeren beantwoordt<sup>55</sup>.

In **België** is de voorlichting van het publiek, met inbegrip van kinderen, over rechtsbijstand gedeeltelijk afhankelijk van de Commissies voor juridische bijstand (de belangrijkste organisaties voor eerstelijnsrechtsbijstand) en andere erkende organisaties voor eerstelijnsrechtsbijstand in de Franstalige gemeenschap. Zij moeten zorgen voor de "verspreiding van informatie over het bestaan van en de toegangsvoorwaarden tot de juridische bijstand".<sup>56</sup> In **Spanje** is de balie van elke stad belast met gratis rechtsbijstand en verstrekt hierover informatie.

In heel Europa verstrekken verschillende NGO's en plaatselijke verenigingen informatie over rechtsbijstand aan kinderen. In **Duitsland**, bijvoorbeeld, biedt de federale vereniging voor de bescherming van kinderen (*Der Kinderschutzbund*), die is samengesteld uit verschillende lokale en regionale verenigingen, gratis juridisch advies van ervaren advocaten.

Advocaten spelen ook een belangrijke rol bij de voorlichting van kinderen over rechtsbijstand. In **België** zijn advocaten bijvoorbeeld verplicht om alle kinderen die contact met hen opnemen, te informeren over rechtsbijstand. Op grond van zowel de Ethische Code voor Advocaten (OVB) als de *Code de déontologie de l'avocat* (OBFG) heeft elke advocaat die veronderstelt of weet dat de cliënt die hem of haar raadpleegt voldoet aan de voorwaarden om tweedelijns rechtsbijstand te ontvangen "de ethische plicht om de cliënt daarvan in kennis te stellen."<sup>57</sup>

---

<sup>54</sup> (Frankrijk) Service unique d'accueil du justiciable, opgericht bij wet nr. 2016-1547 van 18 november 2016 betreffende de modernisering van de justitie van de 21e eeuw.

<sup>55</sup> L'Antenne des mineurs du barreau de Paris

<sup>56</sup> (België) Gerechtelijk Wetboek, artikel 508/3 en in de Franse Gemeenschap: artikel 20 van het decreet van 2016 betreffende de juridische eerstelijnsbijstand

<sup>57</sup> (België) Compendium over juridische tweedelijnsbijstand, onder verwijzing naar de deontologische code van de OVB artikel 89 en de deontologische code van de OBFG art. 5.10 en volgende.

Ten slotte kunnen de sociale diensten ook een rol spelen bij het informeren van het kind over zijn of haar recht op rechtsbijstand. In **Zweden**, bijvoorbeeld, informeren de sociale diensten het kind en zijn of haar ouders gewoonlijk over de rechten van het kind tijdens het proces, met inbegrip van rechtsbijstand.

### *Verplichting om een kind dat wordt verdacht, beschuldigd of veroordeeld te informeren*

Wanneer een kind met justitie in aanraking komt omdat het van een strafbaar feit wordt verdacht, beschuldigd of veroordeeld, hebben alle actoren van justitie de opdracht en de plicht om het kind te informeren over zijn rechten, met name over zijn procedurele rechten.

De **2012 UN Guidelines on Legal Aid** bepaalt dat staten ervoor moeten zorgen dat "politieambtenaren, officieren van justitie, rechterlijke ambtenaren en ambtenaren in elke inrichting waar personen gedetineerd of vastgehouden worden" niet-vertegenwoordigde personen inlichten over hun rechten inzake rechtsbijstand (Richtlijn 2). In de richtlijnen is bepaald dat informatie over rechtsbijstand moet worden verstrekt in politiebureaus, detentiecentra, rechtbanken en gevangenissen.

Kinderen die met justitie in aanraking komen, moeten onverwijld over hun rechten worden geïnformeerd. In de **Europese richtlijn 2016/800** staat dat kinderen, zodra zij weten dat zij verdacht zijn, onverwijld moeten worden geïnformeerd over hun rechten (waaronder toegang tot een advocaat en rechtsbijstand).

Deze eis dat onverwijld moet worden geïnformeerd over de mogelijkheid van rechtsbijstand is ook opgenomen in **de richtsnoeren van de Raad van Europa over kindvriendelijke justitie**, waarin wordt bepaald dat kinderen "vanaf hun eerste contact met justitie of de bevoegde autoriteiten" over hun rechten moeten worden geïnformeerd (deel IV, A, 1). De **2012 UN Guidelines on Legal Aid** bepalen dat de informatie moet worden verstrekt "voorafgaand aan elk verhoor en op het moment van vrijheidsbeneming" (Beginsel 8, nr. 29).

Het is van fundamenteel belang dat de informatie over de beschikbaarheid van rechtsbijstand zo snel mogelijk wordt verstrekt. Dit helpt ervoor te zorgen dat het kind niet verstoken blijft van een advocaat bij een hoorzitting met de politie of een rechter omdat het niet op de hoogte is van zijn of haar recht op een advocaat. Een kind dat niet naar behoren is geïnformeerd over het recht op rechtsbijstand, zou om financiële redenen kunnen afzien van het recht om door een advocaat te worden bijgestaan.

Wanneer een kind van zijn vrijheid is beroofd, hangt de informatie over rechtsbijstand nog meer af van de autoriteiten, omdat zij misschien de enige personen zijn die rechtstreeks contact hebben met het kind. In dat geval zijn zij verplicht het kind in te lichten over het recht op een advocaat en de mogelijkheid van rechtsbijstand zodra het kind van zijn vrijheid is beroofd. Deze norm houdt vaak de verplichting in om het kind een verklaring van rechten of een handvest

van rechten te geven.

In alle landen die aan dit onderzoek deelnemen, voorziet de wet in het recht van een persoon die is gearresteerd, verdacht of beschuldigd van een strafbaar feit, om onverwijld en voordat hij wordt gehoord, te worden geïnformeerd over zijn of haar rechten. De nationale wetgeving schrijft voor dat de bij de procedure betrokken autoriteiten (politieambtenaren, openbare aanklagers, rechters, enz.) het kind moeten inlichten over zijn of haar rechten, met inbegrip van het recht op bijstand door een advocaat zodra het kind van zijn of haar vrijheid is beroofd.

In **Litouwen**, bijvoorbeeld, verplicht het wetboek van strafvordering<sup>58</sup> een opsporingsambtenaar, een openbare aanklager of een rechtbank om een verdachte te informeren over zijn of haar recht op een advocaat vanaf het ogenblik van de aanhouding of het eerste verhoor, en om de mogelijkheid te waarborgen om dit recht uit te oefenen. De verklaring van rechten, die aan elke verdachte moet worden betekend, bevat de formele verklaring dat "indien de verdachte niet over voldoende middelen beschikt om voor rechtsbijstand te betalen, deze bijstand hem kosteloos wordt verleend overeenkomstig de procedure die is vastgesteld in de wet tot regeling van de door de staat gewaarborgde rechtsbijstand"<sup>59</sup>. Een verwijzing naar de mogelijkheid om kosteloze rechtsbijstand te krijgen is ook opgenomen in het proces-verbaal van kennisgeving van het recht op toegang tot een advocaat<sup>60</sup>.

In **Albanië** moeten de openbare aanklager en de officier van de gerechtelijke politie maatregelen nemen die strikt in overeenstemming zijn met de strafprocesrechtelijke bepalingen om het kind rechtstreeks of via de ouders of een wettelijke vertegenwoordiger onmiddellijk in kennis te stellen van het recht op kosteloze rechtsbijstand<sup>61</sup>, alsmede van alle andere noodzakelijke bijstand.

In **België** krijgt een kind dat op het politiebureau van zijn vrijheid is beroofd en als verdachte zal worden gehoord, een verklaring van zijn rechten waarin de mogelijkheid wordt vermeld om in het kader van de rechtsbijstand om een advocaat te verzoeken. Deze verklaring van rechten bevat geen speciale vermelding voor kinderen en is niet op een kindvriendelijke manier geschreven.

---

<sup>58</sup> (Litouwen) Wetboek van strafvordering (artikel 50(1)).

<sup>59</sup> (Litouwen) Besluit van de procureur-generaal nr. I-288 van 29 december 2014. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymas I-288 "Dėl baudžiamojo proceso dokumentų formų patvirtinimo". Beschikbaar op <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/7d88c1908f6911e4a98a9f2247652cf4/asr>

<sup>60</sup> (Litouwen) Besluit van de procureur-generaal nr. I-288 van 29 december 2014. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymas I-288 "Dėl baudžiamojo proceso dokumentų formų patvirtinimo". Beschikbaar op <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/7d88c1908f6911e4a98a9f2247652cf4/asr>

<sup>61</sup> (Albanië) Artikel 10 - Besluit nr. 3 van 25.11.2013, "inzake het onderzoek van strafbare feiten waarbij kinderen verdacht, beschuldigd of getuige zijn"



Evenzo heeft in **Ierland** een beschuldigde het recht om door de rechtbank waarbij hij of zij moet verschijnen, in kennis te worden gesteld van zijn of haar eventuele recht op rechtsbijstand. In **Frankrijk** bepaalt het wetboek van strafvordering<sup>62</sup>, zonder melding te maken van rechtsbijstand, dat de in hechtenis genomen persoon onmiddellijk door een officier van de gerechtelijke politie of, onder diens toezicht, in een taal die hij of zij begrijpt, op zijn of haar rechten moet worden gewezen, met inbegrip van het recht op rechtsbijstand.

### *Informatie op een kindvriendelijke manier presenteren*

Om ervoor te zorgen dat de informatie over de toegang tot rechtsbijstand goed wordt gepresenteerd, is het niet alleen van belang dat de informatie wordt doorgegeven, maar ook dat deze op een voor kinderen begrijpelijke manier wordt overgebracht. Dit houdt in dat de informatie op een kindvriendelijke manier moet worden verstrekt (bv. duidelijke taal, minder formele termen) en in een taal die het kind begrijpt (zo nodig vertaald).

Volgens de **EU-richtlijnen (2012/13/EU en bevestigd door EU/2016/800)** moet informatie over rechten in eenvoudige en toegankelijke taal worden verstrekt, waarbij rekening wordt gehouden met de bijzondere behoeften van kwetsbare personen.

De **2012 UN Guidelines on Legal Aid** en de **Richtsnoeren van de Raad van Europa over kindvriendelijke justitie** wordt opgemerkt dat voor kinderen de informatie moet worden verstrekt "op een wijze die aangepast is aan hun leeftijd en maturiteit, in een taal die zij kunnen begrijpen en die gender- en cultuurgevoelig is." (Richtlijnen van de RvE Deel IV, A, 1, 2, VN-Richtlijn 2, §42, (d))

Uit ons onderzoek is gebleken dat in sommige van de deelnemende landen een regel bestaat die voorschrijft dat het recht op rechtsbijstand op een kindvriendelijke manier moet worden gepresenteerd. Er is echter geen verklaring van rechten die geschreven is op een kindvriendelijke manier.

De **Duitse** wet<sup>63</sup> bepaalt, als bijzondere regel voor minderjarige verdachten, dat de voorgeschreven instructies moeten overeenstemmen met het ontwikkelingsniveau en het onderwijsniveau van het kind. In **Ierland** bepaalt de Children Act dat een kind de informatie moet krijgen dat hij of zij het recht heeft een advocaat te raadplegen en hoe van dit recht gebruik kan worden gemaakt, op een wijze en in een taal die aangepast is aan de leeftijd en het niveau van begrip van het kind.

---

<sup>62</sup> (Frankrijk) Artikel 63-1 van het wetboek van strafvordering.

<sup>63</sup> (Duitsland) Punt 70b JGG.

In **Albanië** krijgt het kind aan het begin van het onderhoud met de gerechtelijke politieambtenaar de verklaring van rechten. Er bestaat echter slechts één type verklaring voor zowel volwassenen als kinderen, hetgeen betekent dat ze niet is geschreven in een taal die is aangepast aan kinderen. Daarom is het niet zeker of het kind zijn of haar rechten altijd goed begrijpt. Hetzelfde kan gezegd worden van **Litouwen**.

Voor vertalen en tolken daarentegen lijkt er geen probleem te zijn. Voor zowel volwassenen als kinderen die de taal van de procedure niet verstaan, bepalen alle nationale wetten van de bestudeerde landen dat personen die met de wet in conflict zijn, op hun rechten moeten worden gewezen in een taal die zij verstaan.

In **Spanje** moet iedere gedetineerde of gevangene in een taal die hij verstaat worden ingelicht over de rechten die hij of zij heeft<sup>64</sup>. In het bijzonder hebben vreemdelingen die het Spaans of de officiële taal van de betrokken procedure niet verstaan of spreken, of doven of slechthorenden, alsmede andere personen met taalproblemen, het recht kosteloos door een tolk te worden bijgestaan. In **Litouwen** moeten alle documenten die volgens het wetboek van strafvordering aan de verdachte moeten worden overhandigd, worden vertaald<sup>65</sup>.

In **Duitsland** bestaat geen specifieke verplichting om de informatie in de moedertaal van het kind te verstrekken, maar de beschuldigde en/of aangehouden persoon moet over zijn of haar rechten worden ingelicht in een taal die hij of zij begrijpt. In **Frankrijk** bepaalt het wetboek van strafvordering dat, indien een persoon geen Frans verstaat, hij of zij op zijn of haar rechten moet worden gewezen door een tolk, indien nodig nadat hem of haar een formulier is overhandigd om hem of haar onmiddellijk op de hoogte te brengen<sup>66</sup>.

### 5.3. Het kiezen en veranderen van advocaat

De vrije keuze van een advocaat is een zeer belangrijk beginsel; het maakt deel uit van het recht op verdediging, en moet derhalve ook in het kader van de rechtsbijstand zoveel mogelijk worden gewaarborgd. In het geval van kinderen helpt dit beginsel ook bij het opbouwen van een op vertrouwen gebaseerde relatie met de advocaat.

De keuze van een advocaat en de mogelijkheid om van advocaat te veranderen zijn daarom twee kwesties die bijzondere aandacht verdienen.

---

<sup>64</sup> (Spanje) Artikel 520.2 van het wetboek van strafvordering.

<sup>65</sup> (Litouwen) Artikel 8(5) van het wetboek van strafvordering.

<sup>66</sup> (Frankrijk) Artikel 63-1 van het wetboek van strafvordering.

Er zij ook op gewezen dat dit recht, overeenkomstig de jurisprudentie van het Europees Hof voor de rechten van de mens, niet absoluut is en dat er uitzonderingen op kunnen worden gemaakt.

Niettegenstaande het belang van een vertrouwensrelatie tussen advocaat en cliënt, is het recht om te worden verdedigd door een raadsman "van eigen keuze" noodzakelijkerwijs aan bepaalde beperkingen onderworpen wanneer het gaat om kosteloze rechtsbijstand. Zo moet de rechter bij de aanwijzing van de raadsman rekening houden met de wensen van de verdachte, maar deze wensen kunnen terzijde worden geschoven wanneer er relevante en voldoende redenen zijn om aan te nemen dat dit in het belang van de rechtspleging noodzakelijk is ((**Croissant v. Germany (1992)**; **Lagerblom v. Sweden (2003)**). Evenzo kan artikel 6 § 3 (c) niet aldus worden uitgelegd dat dit het recht waarborgt om de openbare raadsman te laten vervangen (**Lagerblom v. Sweden (2003)**).

### *Beginsel van de vrije keuze van een advocaat voor minderjarige verdachten die in aanmerking komen voor rechtsbijstand*

De keuze van een advocaat wordt vermeld in artikel 14§3 van het **Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten** waarin sprake is van het recht van eenieder tegen wie een vervolging is ingesteld, op bijstand door een advocaat van zijn of haar keuze.

De **VN-richtsnoeren inzake rechtsbijstand van 2012** bepalen dat mensen moeten worden vertegenwoordigd "door een advocaat van eigen keuze, indien nodig, of door een bekwame advocaat die door de rechtbank of een andere instantie voor rechtsbijstand kosteloos wordt toegewezen wanneer de betrokkene niet over voldoende middelen beschikt om te betalen en/of wanneer de belangen van een behoorlijke rechtspleging dit vereisen" (Richtsnoer 5).

De **Richtsnoeren van de Raad van Europa over kindvriendelijke justitie** staat: "Een systeem van gespecialiseerde jeugdadvocaten wordt aanbevolen, met eerbiediging van de vrije keuze van een advocaat door het kind" (punt 104).

In de landen die aan dit onderzoek deelnemen, hebben wij verschillende normen vastgesteld met betrekking tot de keuze van een advocaat in het kader van de rechtsbijstand voor minderjarige verdachten.

In sommige landen is de vrije keuze van een advocaat zelfs in het kader van de rechtsbijstand bij wet gewaarborgd. In deze landen is het mogelijk vrij een advocaat te kiezen die vervolgens wordt toegewezen om op te treden in het kader van de rechtsbijstand (het moet echter wel gaan om een advocaat die ermee instemt op te treden als verlener van rechtsbijstand). Dit is althans het geval in **Finland, Frankrijk, Duitsland, Italië, Litouwen, Zweden, Albanië** en **België**.

In **Italië**, bijvoorbeeld, kunnen minderjarige verdachten een advocaat kiezen uit de lijst van advocaten die zich bereid hebben verklaard in het kader van de rechtsbijstand tussen te komen.

In **Litouwen** bepaalt de wet dat de State-Guaranteed Legal Aid Service verantwoordelijk is voor de aanwijzing van de door de staat gegarandeerde advocaat van de verdediging. De cliënt die rechtsbijstand ontvangt, heeft echter de mogelijkheid een advocaat te kiezen. Zoals uit de interviews met professionals is gebleken, worden advocaten in de meeste gevallen op willekeurige basis benoemd, afhankelijk van hun beschikbaarheid en toegankelijkheid. Er zijn echter ook situaties waarin de verdachte een bepaalde advocaat kiest nadat de gerechtelijk vooronderzoeker hem de mogelijkheid biedt er een van de lijst te kiezen. In deze omstandigheden wordt de specifieke advocaat waaraan de voorkeur wordt gegeven, vermeld in de aanvraag van het dienstverzoek.

In andere landen is de vrije keuze van een advocaat in het kader van de rechtsbijstand niet bij wet gewaarborgd, maar in de praktijk wel toegestaan.

In **Ierland**, bijvoorbeeld, heeft een beschuldigde niet het absolute recht om een bepaalde advocaat te kiezen. Indien iemand rechtsbijstand wordt verleend, wijst de rechter een advocaat uit het panel voor rechtsbijstand aan de zaak toe. Indien de beschuldigde de wens te kennen geeft te worden vertegenwoordigd door een bepaalde advocaat uit het panel, zal de rechter hem gewoonlijk die advocaat toewijzen, afhankelijk van de beschikbaarheid. Ook al bestaat er geen absoluut recht om een advocaat te kiezen, toch weigeren rechtbanken zeer zelden om de door de verweerder gevraagde advocaat toe te wijzen. De gewenste advocaat moet echter deel uitmaken van het panel voor rechtsbijstand en beschikbaar zijn.

### *De rol van ouders of voogden bij de keuze van een advocaat*

Hoewel een minderjarige verdachte zelf zijn of haar advocaat kan kiezen, kunnen ouders of wettelijke vertegenwoordigers in dit verband een grote hulp betekenen. In alle strafprocedures kunnen ouders een belangrijke rol spelen bij het helpen van hun kinderen, ook bij het begrijpen van hun rechten en het proces op zich. Niettemin, zelfs indien de ouders de advocaat voor het kind hebben gekozen, moet de advocaat zich ervan bewust zijn dat hij het kind vertegenwoordigt, en niet de ouders.

De **UNICEF Guidelines on Legal Aid for Children** stellen dat "beoefenaars van juridische beroepen zich bewust moeten zijn van de machtsdynamiek in de relatie tussen volwassenen en kinderen, en moeten opletten voor de mogelijkheid dat een kind wordt gemanipuleerd of geïntimideerd. Het is belangrijk dat de belangen van anderen, zoals ouders of broers of zussen, die meer welbespraakt en mondiger kunnen zijn, niet strijdig zijn met of voorrang krijgen boven de belangen van een minderjarige cliënt. Dit is met name van belang in situaties waarin de ouders de honoraria van de juridische professional betalen en er derhalve van kunnen uitgaan dat hun belangen die van de cliënt van het kind overtroeven." (Richtlijn 8).

In de richtsnoeren staat ook: "Het is ook belangrijk dat de juridische kosten van de advocaat van het kind niet direct of indirect aan de ouders worden aangerekend. Indien een advocaat door de ouders wordt betaald, met name in zaken met tegenstrijdige belangen, is er geen garantie dat hij of zij in staat zal zijn de standpunten van het kind onafhankelijk te verdedigen". In die zin moet de toegang tot een kosteloze advocaat in het kader van de rechtsbijstand worden veralgemeend tot kinderen en mag, hoewel de rol van de ouder belangrijk is, deze geen afbreuk doen aan het recht van het kind om te worden vertegenwoordigd.

In dit opzicht kunnen in Europa verschillende tendensen worden waargenomen. In sommige landen is de rol van de ouders bij de keuze van de advocaat vrij groot, terwijl die in andere landen zwakker is.

In **Finland** bijvoorbeeld wordt de beslissing over de keuze van een advocaat in het algemeen door de ouders en het kind samen genomen. De wensen van het kind worden in aanmerking genomen op basis van de maturiteit en de leeftijd van het kind (d.w.z. er wordt meer gewicht gegeven aan de wensen van een kind van 17 jaar dan aan die van een kind van 12 jaar). Indien het kind geen ouders heeft, verkeert de wettelijke voogd van het kind in dezelfde positie als de ouders zouden verkeren, d.w.z. dat de beslissing door de wettelijke voogd samen met het kind wordt genomen.

In **Albanië** hebben ouders, wettelijke voogden en vertegenwoordigers voor de procedure het recht om de advocaat voor de verdediging te kiezen of aan te wijzen<sup>67</sup> voor minderjarige verdachten. Deze rechtsregel vereist dat de plicht van de advocaat van de verdediging om de mening en het standpunt van het kind (als cliënt) naar voren te brengen, duidelijk wordt bepaald.

In sommige van de bestudeerde landen hebben de ouders of de wettelijke vertegenwoordigers geen wettelijke rol bij de keuze van een advocaat. Toch wordt de keuze in de praktijk soms nog door de ouders gemaakt.

In **België** krijgen alle minderjarige verdachten een advocaat toegewezen in het kader van de rechtsbijstand en hebben zij de mogelijkheid om deze te kiezen. Ouders hebben geen wettelijke rol in deze keuze. De deontologische code van de Franstalige en Duitstalige Ordes van advocaten bepaalt dat de advocaat vrij wordt gekozen door het kind, wiens beslissing niet afhankelijk is van de toestemming van zijn wettelijke vertegenwoordiger<sup>68</sup>. In de praktijk kiezen sommige ouders wel een advocaat voor hun kind dat een minderjarige verdachte is (maar niet in de overgrote meerderheid van de gevallen). Bovendien hoeven de ouders meestal niet voor de advocaat te betalen. Advocaten voor minderjarige verdachten worden meestal betaald via een rechtsbijstandsregeling.

### *De mogelijkheid om de advocaat te veranderen*

<sup>67</sup> (Albanië) Artikel 48 van het wetboek van strafrecht voor kinderen.

<sup>68</sup> (België) Artikel 2.21 van de deontologische code van de Franstalige en Duitstalige Ordes van advocaten.

De vrije keuze van een advocaat houdt ook rechtstreeks verband met de mogelijkheid om van advocaat te veranderen. Zoals hierboven opgemerkt, heeft het EHRM verduidelijkt dat dit geen absoluut recht is.

De **UNICEF Guidelines on Legal Aid for Children** stellen dat "indien de relatie met het kind disfunctioneel wordt en hij of zij verzoekt van advocaat te veranderen, respecteer dan het recht van het kind om een advocaat te kiezen, en geef daarbij uitleg over de moeilijkheden die dan kunnen ontstaan." (Richtlijn 4)

In alle landen die aan het onderzoek deelnemen, is het altijd mogelijk een advocaat te weigeren die in het kader van de rechtsbijstand werkt en een advocaat in te huren buiten de rechtsbijstand om. Een moeilijkere taak is de vervanging van een advocaat voor rechtsbijstand door een andere advocaat voor rechtsbijstand.

In de meeste bestudeerde landen zijn de twee voornaamste situaties waarin het mogelijk is om op verzoek van het kind van advocaat voor rechtsbijstand te veranderen:

- Als er een "vertrouwensbreuk" of "onenigheid" is tussen het kind en zijn of haar advocaat.
- In het geval dat de advocaat in gebreke blijft.

In **België**, bijvoorbeeld, kan een jongere die rechtsbijstand ontvangt, verzoeken van advocaat te veranderen in geval van een vertrouwensbreuk of een andere ernstige reden die zijn of haar advocaat in opspraak brengt. Het verzoek om van advocaat te veranderen moet worden gericht aan de voorzitter van het Bureau voor juridische bijstand dat de eerste advocaat heeft aangewezen. De advocaat wordt pas van de zaak ontheven en er kan pas een nieuwe advocaat worden aangesteld nadat de voorzitter van het Bureau voor juridische bijstand een gunstig antwoord heeft gegeven. Uit het onderzoek dat in het kader van het project *My Lawyer, My Rights* is verricht, is echter gebleken dat het voor jongeren moeilijk is om van advocaat te veranderen, ook al is dat proces niet per se ingewikkeld. Kinderen weten immers meestal niet wie zij moeten bellen of welke procedure moet worden gevolgd.

De interpretatie van wat "vertrouwensbreuk", "onenigheid" of "in gebreke blijven van de advocaat" is, varieert. De beoordelingsvrijheid is in dit opzicht vrij groot. In **Hongarije** lijkt de mogelijkheid om van advocaat te veranderen zeer beperkt, omdat zelfs de slechte kwaliteit van het werk van een advocaat voor rechtsbijstand niet altijd een reden is om van advocaat te veranderen. Andere landen daarentegen volgen een meer soepele aanpak.

De instanties die belast zijn met de beoordeling van verzoeken om van advocaat voor rechtsbijstand te veranderen, kunnen zijn:

- Ordes van advocaten (bv. **Oostenrijk, Spanje, Frankrijk**)

- Rechtbanken (bv. **Finland, Ierland, Polen, Zweden**)
- Instanties voor rechtsbijstand (bv. **Litouwen, Spanje**).

Deze instanties hebben verschillende niveaus van controle en gezag bij het veranderen van advocaat. In sommige landen hoeft het kind alleen maar te laten weten dat hij of zij van advocaat wil veranderen ( **Tsjechië**). In sommige landen moet een verzoek worden ingediend dat aan een standaardformulier beantwoordt (de meeste landen), in andere landen moet een kind bewijzen dat hij of zij verkeerd vertegenwoordigd was (**Oostenrijk**).

Hieruit kan worden geconcludeerd dat er verschillende belemmeringen om van advocaat te veranderen vastgesteld kunnen worden. Ten eerste is het, nadat het verzoek van het kind is ingediend, aan de bevoegde instantie om het veranderen van de advocaat goed te keuren of te weigeren. De criteria voor de wijziging van een advocaat voor rechtsbijstand zijn vaag en kunnen restrictief worden uitgelegd, hetgeen de bevoegde instantie een ruime beoordelingsmarge laat. Ten slotte is het mogelijk dat een kind niet volledig op de hoogte is van de mogelijkheid of het recht om van advocaat voor rechtsbijstand te veranderen en van de procedure voor een dergelijke verandering.

#### 5.4. Vertolking en vertaling bij de interactie tussen kind en advocaat

Een andere kwestie die in overweging moet worden genomen, zijn de tolkdiensten die een kind kunnen bijstaan in de communicatie met de advocaat wanneer hij of zij de plaatselijke taal niet spreekt.

De **richtlijn betreffende het recht op vertolking en vertaling in strafprocedures** (2010/64/EU) bepaalt dat, waar dit nodig is om het eerlijke verloop van de procedure te garanderen, vertolking beschikbaar moet zijn voor communicatie tussen de verdachte of beklaagde en zijn raadsman die rechtstreeks verband houdt met een verhoor of zitting tijdens de procedure, met de instelling van een beroep of met andere procedurele verzoeken (artikel 2, lid 2). Artikel 4 voegt hieraan toe dat deze vertolking kosteloos moet zijn.

Deze regel van de richtlijn is omgezet in het nationale recht van de EU-lidstaten.

In **Litouwen** moet de verweerder, overeenkomstig artikel 8(4) van het wetboek van strafvordering, tijdens de strafprocedure met een verdachte, een beklaagde, een veroordeelde of een vrijgesproken persoon die geen Litouws spreekt, communiceren in een taal die zij begrijpen, en als dit niet mogelijk is, moet worden gezorgd voor vertolking van hun communicatie. Om de vertrouwelijkheid van de vertolking te waarborgen, verbiedt het wetboek van strafvordering dat de tolk als getuige wordt ondervraagd over de omstandigheden die hij of zij heeft vernomen tijdens het tolken tussen de verdachte en zijn of haar advocaat. Echter, interviews met advocaten en onderzoekers hebben aangetoond dat



in de praktijk voor de communicatie met een cliënt niet vaak gebruik wordt gemaakt van de mogelijkheid om te verzoeken om vertolking.<sup>69</sup>

In **Frankrijk** bepaalt het wetboek van strafvordering met betrekking tot het recht op een tolk dat, indien de verdachte of beklaagde geen Frans verstaat, hij of zij het recht heeft tot het einde van de procedure door een tolk te worden bijgestaan tijdens de zittingen of voor de vertaling van relevante documenten voor de wettige verdediging, tenzij hij of zij uitdrukkelijk en welbewust van dit recht afziet. Indien deze dienst wordt verleend in het kader van rechtsbijstand, is hij kosteloos. In **Duitsland** is voorzien in de inschakeling van een kosteloze tolk voor procesgerelateerde gesprekken, zoals gesprekken met raadslieden van de verdediging of indien de verdachte de taal van de rechtbank niet verstaat.<sup>70</sup>

Ook in **Hongarije, Oostenrijk, Tsjechië, Finland** en andere landen is gratis vertolking tijdens de gehele gerechtelijke procedure beschikbaar.

---

<sup>69</sup>Instituut voor toezicht op de mensenrechten. "Inside Police Custody 2. Suspects' Procedural Rights in Lithuania. Onderzoeksverslag, 2018. Beschikbaar op: [http://hrmi.lt/wp-content/uploads/2019/03/National\\_report\\_Lithuania\\_2018.pdf](http://hrmi.lt/wp-content/uploads/2019/03/National_report_Lithuania_2018.pdf)

<sup>70</sup> (Duitsland) Punt 187 lid 1 van de Grondwettelijke wet inzake rechtbanken.

## BESCHERMING VAN DE BELANGEN VAN DE MINDERJARIGE VERDACHTE

### ***Richtlijn 2013/48/EU betreffende het recht op toegang tot een advocaat***

#### ***Artikel 13. Kwetsbare personen***

De lidstaten zorgen ervoor dat bij de toepassing van deze richtlijn rekening wordt gehouden met de specifieke behoeften van kwetsbare verdachten en kwetsbare beklaagden.

***Richtlijn (EU) 2016/800 betreffende procedurele waarborgen voor kinderen die verdachte of beklaagde zijn in een strafprocedure*** bepaalt in overweging 8 dat de lidstaten ervoor moeten zorgen dat het belang van het kind steeds de eerste overweging vormt, overeenkomstig artikel 24(2) van het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie (het Handvest). Artikel 6. (Bijstand door een advocaat) verwijst ook naar het belang van het kind. De richtlijn voorziet in het recht van het kind dat de informatie zo spoedig mogelijk wordt verstrekt aan een persoon die het ouderlijk gezag heeft (artikel 5), het recht op een individuele beoordeling (artikel 7) en het recht op medisch onderzoek (artikel 8). Ze voorziet ook in andere mechanismen die zijn aangewezen om de belangen van de minderjarige verdachte te beschermen.

### ***VN-beginselen en richtsnoeren 2012***

#### ***Richtlijn 10. Specifieke maatregelen voor kinderen***

De staten moeten zorgen voor specifieke maatregelen voor kinderen om de daadwerkelijke toegang van kinderen tot de rechtspleging te bevorderen en stigmatisering en andere nadelige gevolgen als gevolg van hun betrokkenheid bij het strafrechtelijk systeem te voorkomen, waaronder:

- (a) Waarborging van het recht van het kind om een raadsman toegewezen te krijgen om het kind in zijn of haar eigen naam te vertegenwoordigen in procedures waarin een belangenconflict bestaat of kan ontstaan tussen het kind en zijn of haar ouders of andere betrokken partijen;
- (b) Kinderen die worden aangehouden, gearresteerd, verdacht van of beschuldigd van een strafbaar feit, in staat stellen onmiddellijk contact op te nemen met hun ouders of voogden en verbieden dat zij in afwezigheid van hun advocaat of andere verlener van rechtsbijstand, en ouder of voogd indien beschikbaar, in het belang van het kind, worden ondervraagd;
- (c) Het recht van het kind waarborgen om de zaak te laten beslechten in aanwezigheid van de ouders of wettelijke voogd van het kind, tenzij dit niet wordt geacht in het belang van het kind te zijn;
- (d) Ervoor zorgen dat kinderen vrijelijk en in volledige vertrouwelijkheid overleg kunnen plegen met ouders en/of voogden en wettelijke vertegenwoordigers;

(e) Informatie verstrekken over wettelijke rechten op een wijze die passend is voor de leeftijd en de maturiteit van het kind, in een taal die het kind kan begrijpen en op een wijze die gender- en cultuurgevoelig is. Het verstrekken van informatie aan ouders, voogden of verzorgers moet een aanvulling zijn op, en geen alternatief voor, het verstrekken van informatie aan het kind;

(f) In voorkomend geval, de afleiding bevorderen van het formele strafrechtstelsel en ervoor zorgen dat kinderen in elke fase van het proces waarin afleiding wordt toegepast, recht hebben op rechtsbijstand;

(g) Waar passend, het gebruik van alternatieve maatregelen en sancties voor vrijheidsbeneming aan te moedigen en ervoor te zorgen dat kinderen recht hebben op rechtsbijstand, zodat vrijheidsbeneming een laatste redmiddel is en voor de kortst mogelijke passende periode;

(h) Het nemen van maatregelen om ervoor te zorgen dat gerechtelijke en administratieve procedures worden gevoerd in een sfeer en op een wijze die kinderen in staat stellen te worden gehoord, hetzij rechtstreeks, hetzij via een vertegenwoordiger of een geschikt orgaan, op een wijze die in overeenstemming is met de procedureregels van het nationale recht. Rekening houden met de leeftijd en de rijpheid van het kind kan ook gewijzigde gerechtelijke en administratieve procedures en praktijken vereisen.

De persoonlijke levenssfeer en de persoonsgegevens van een kind dat betrokken is of is geweest bij gerechtelijke of buitengerechtelijke procedures en andere interventies, moeten in alle fasen worden beschermd, en die bescherming moet door de wet worden gewaarborgd. Dit houdt in het algemeen in dat geen informatie of persoonsgegevens beschikbaar mogen worden gesteld of gepubliceerd, met name in de media, die de identiteit van het kind zouden kunnen onthullen of indirect de onthulling daarvan mogelijk zouden kunnen maken, met inbegrip van afbeeldingen van het kind, gedetailleerde beschrijvingen van het kind of de familie van het kind, namen of adressen van familieleden van het kind en audio- en video-opnamen.

## 6.1. Bescherming van de belangen van het kind in geval van belangenconflict

Belangenconflicten ontstaan wanneer de vertegenwoordiging van een cliënt wezenlijk kan worden beperkt hetzij door de plichten van de advocaat jegens een andere cliënt of jegens een derde, hetzij door de belangen van de advocaat in kwestie. Conflictanalyse is al moeilijk genoeg wanneer de cliënt een volwassene is en wordt nog ingewikkelder wanneer de cliënt een kind is. Bij de behandeling van een dergelijke uitdaging moeten juridische professionals echter het leidende beginsel van de bescherming van het belang van het kind in acht nemen.

Wat de ouders en voogden betreft, hoewel zij geacht worden in het belang van het kind te handelen en de belangen van het kind naar behoren te vertegenwoordigen, kan in bepaalde gevallen een belangenconflict ontstaan. Een voorbeeld van een dergelijk geval is de situatie waarin het kind wordt beschuldigd van een strafbaar feit en de ouder of voogd het slachtoffer van het feit is of nauwe banden met het slachtoffer heeft.

In de meeste Europese landen bepaalt de wet dat een belangenconflict tussen het kind en zijn of haar advocaat en tussen het kind en de ouders of voogden moet worden vermeden en voorziet in maatregelen om dergelijke conflicten op te lossen.

De wet in **België** lijkt erop gericht te zijn elk potentieel belangenconflict tussen het kind en de wettelijke voogden te voorkomen. Om een dergelijk conflict te vermijden, verbiedt de wet dat dezelfde advocaat beide partijen in een gerechtelijke procedure vertegenwoordigt.<sup>71</sup> Wat een belangenconflict tussen het kind en zijn of haar wettelijke verdediger betreft, verplicht de wet de advocaat om elke mogelijke reden die tot een dergelijk conflict zou kunnen leiden, te onderzoeken en te vermijden. De advocaat moet zich uit de zaak terugtrekken als zich een belangenconflict voordoet.<sup>72</sup>

In **Litouwen** wordt de kwestie van belangenconflicten tussen het kind en de ouders geregeld in het wetboek van strafvordering.<sup>73</sup> Het wetboek bepaalt dat wettelijke vertegenwoordigers aan de procedure mogen deelnemen en de belangen van het kind mogen verdedigen, tenzij dit in strijd zou zijn met de belangen van het kind. Wat een belangenconflict tussen het kind en de advocaat betreft, bepaalt de Litouwse deontologische code voor advocaten<sup>74</sup> dat een advocaat een cliënt moet weigeren wanneer de uitvoering van de opdracht tot een belangenconflict leidt.

Volgens de **Albanese** wetgeving zijn advocaten verplicht te zorgen voor een transparante verdediging en vertegenwoordiging in het belang van de cliënt door elk belangenconflict te voorkomen.<sup>75</sup> Bovendien kunnen volgens het wetboek van strafrecht voor kinderen<sup>76</sup> de rechter tijdens een proces en de openbare aanklager in de onderzoeksfase de wettelijke vertegenwoordiger van een minderjarige verdachte, verbieden om procedurele handelingen bij te wonen indien dit in het belang van het kind is.

In **Finland** zijn belangenconflicten een wettelijke grondregel, die door het Finse rechtsstelsel wordt erkend en waarover van geval tot geval wordt beslist. De rechten en belangen van kinderen prevaleren boven die welke daarmee in strijd zijn. Wanneer er een belangenconflict bestaat tussen het kind en de ouders, wordt aan het kind een vertrouwenspersoon toegewezen die bevoegd is om tijdens de gerechtelijke procedure het belang van het kind te beschermen.

In **Frankrijk** wordt een belangenconflict tussen het kind en de ouders geregeld door het

---

<sup>71</sup> (België) Avocat.be (Orde van de Franstalige en Duitstalige balies), Deontologische Code, Art. 2.22.

<sup>72</sup> (België) Art. 5.41 en art. 5.46 van het Gerechtelijk Wetboek.

<sup>73</sup> (Litouwen) Artikel 53 het wetboek van strafvordering.

<sup>74</sup> Beschikbaar op: <http://www.advokatura.lt/en/about-the-bar/code-of-ethics-ksah.html>

<sup>75</sup> (Albanië) Artikel 8 (ç) - Wet nr. 55/2018 betreffende het beroep van advocaat in de Republiek Albanië.

<sup>76</sup> (Albanië) Artikel 49 van het wetboek van strafrecht voor kinderen.

wetboek van strafrecht voor kinderen. Het bepaalt dat het kind zich bij alle zittingen kan laten bijstaan door wettelijke vertegenwoordigers. Wanneer dit niet mogelijk of wenselijk is, kan een andere volwassene worden toegewezen. Wanneer de toegewezen volwassene niet aanvaardbaar is voor de bevoegde autoriteit, wijst de openbare aanklager, de kinderrechter of de onderzoeksrechter een andere persoon aan, die ook een vertegenwoordiger kan zijn van een autoriteit of instelling die bevoegd is inzake kindbescherming. Voorts bepaalt het wetboek dat wanneer het niet in het belang van het kind is, het niet door de ouders mag worden vergezeld.

In **Hongarije** wordt, indien de ouder als tegenpartij bij een zaak betrokken is, de rol van een ouder (d.w.z. als de wettelijke vertegenwoordiger van het kind) vervangen door die van een aangestelde voogd. In **Polen** is, in geval van een belangenconflict tussen een kind en de ouders, rechtsbijstand in procedures voor de jeugdrechter verplicht. In geval van een belangenconflict tussen het kind en zijn of haar advocaat, kan het kind verzoeken om vervanging van de advocaat.

In **Spanje** lijkt de wet ook duidelijk het belang van het kind te steunen wanneer zich een belangenconflict voordoet tussen het kind en de ouders. In elke gerechtelijke procedure waarin een conflict bestaat tussen de belangen van het kind en andere legitieme belangen van een derde partij, hebben de belangen van het kind in alle gevallen voorrang. Evenzo wordt volgens het wetboek van strafvordering in geval van een belangenconflict met de ouders, of met degenen die de facto de voogdij over het kind hebben, een gerechtelijk verdediger aangesteld.

**Duitsland** lijkt deze kwestie enigszins anders aan te pakken. Wanneer er een belangenconflict bestaat tussen het kind en de ouder, is de heersende opvatting dat de rechten van het kind en die van de ouders tegen elkaar moeten worden afgewogen, waarbij ook rekening moet worden gehouden met de leeftijd en de ontwikkelingsfase van het kind. De rechter kan de beschuldigde ouder of voogd echter zo nodig van de zitting uitsluiten. Bovendien kunnen de procedurele rechten van de ouders door de rechter worden geschrapt indien zij van wangedrag worden beschuldigd. In een dergelijk geval benoemt de rechter een voogd om het kind in de procedure bij te staan. Wanneer er een belangenconflict is tussen het kind en de raadsman van de verdediging of wanneer hun relatie is verstoord, moet de raadsman zich bovendien terugtrekken uit de zaak. Indien hij of zij zich niet terugtrekt, kan door de rechtbank een andere raadsman worden toegewezen.

## 6.2. Het verlenen van psychologische bijstand en het betrekken van instellingen voor kindbescherming bij strafrechtelijke procedures

***VN-beginselen en richtsnoeren 2012***

*Principe 11. Rechtsbijstand in het belang van het kind*

58. De staten dienen passende maatregelen te nemen om kindvriendelijke en kindgevoelige systemen voor rechtsbijstand in te stellen, rekening houdend met de evoluerende capaciteiten van kinderen en de noodzaak om het juiste evenwicht te vinden tussen de belangen van het kind en het recht van kinderen om te worden gehoord in gerechtelijke procedures, waaronder:

(e) Het opzetten van mechanismen en procedures om te zorgen voor nauwe samenwerking en systemen voor doorverwijzing tussen verleners van rechtsbijstand en verschillende professionals om een alomvattend begrip van het kind, alsmede een beoordeling van zijn of haar rechten, psychologische, sociale, emotionele, fysieke en cognitieve situatie en behoeften.

Wanneer een kind betrokken is bij een strafprocedure (als verdachte, beklaagde of slachtoffer), zetten de meeste Europese staten een speciaal ondersteuningssysteem in werking om de bescherming van de rechten van het kind te waarborgen. In de meeste landen die aan het onderzoek deelnemen, wordt psychologische bijstand aangeboden als ondersteuning voor een kind. Bovendien worden de instellingen voor kindbescherming uitgenodigd voor en nemen deel aan de procedure als orgaan dat toeziet op de adequate bescherming van de rechten en belangen van het kind.

In **België** is de Raad voor de Kinderbescherming de instelling die betrokken is bij strafprocedures wanneer een kind verdacht wordt van of slachtoffer is van een strafbaar feit. In de voorlopige fase onderzoekt de Raad voor de Kinderbescherming de sociale situatie van het kind, terwijl het in de fase van het vonnis de rechter een psychosociale evaluatie verschaft om hem of haar bij te staan bij het overwegen van beslissingen tot doorverwijzing. Ten slotte roept de directeur van de Raad voor de Kinderbescherming na de beslissing van de rechtbank het kind en/of de ouders op om de opgelegde maatregel aan hen uit te leggen. De directeur bepaalt de voorwaarden van de opgelegde maatregel en moet de beslissingen schriftelijk motiveren; deze kunnen te allen tijde worden gewijzigd uitsluitend in het belang van het kind. Wanneer de directeur ervan overtuigd is dat er geen gevaar meer is voor het kind en de door de rechter opgelegde maatregel niet langer nodig is, kan hij voorstellen deze te beëindigen.

Wat de inschakeling van deskundigen inzake geestelijke gezondheid betreft, kan de rechter verzoeken om de inschakeling van een deskundige, gewoonlijk een psycholoog. Er zij op gewezen dat in geval van een verwijzingsbeschikking een psychologische expertise moet worden gevraagd door de jeugdrechter<sup>77</sup>. Psychologen, sociale en medische hulpverleners kunnen ook worden verzocht de door de jeugdrechter bevolen maatregelen uit te voeren. De rechter kan bijvoorbeeld gelasten dat het kind een ambulante behandeling ondergaat of in een instelling voor drugsrehabilitatie wordt geplaatst.

---

<sup>77</sup>In België kan de jeugdrechter, wanneer een minderjarige verdachte ten tijde van het strafbare feit ouder dan 16 jaar was en afhankelijk van de voorwaarden met betrekking tot de ernst of de veelheid van de betrokken strafbare feiten, besluiten de zaak te seponeren en over te dragen aan een rechtbank die de zaak volgens het strafrecht voor volwassenen zal berechten. Deze praktijk, die in strijd is met het Internationaal Verdrag inzake de rechten van het kind, wordt verwijzingsbeschikking genoemd.

In **Litouwen** kan, wanneer een kind verwickeld is in een strafprocedure, het personeel van het bureau voor de bescherming van de rechten van het kind worden verzocht deel te nemen aan het verhoor. Hun taak is ervoor te zorgen dat de rechten van het kind niet worden geschonden. De kosten van deze specialisten worden gedekt door staatsfondsen. Bovendien kan op verzoek van de deelnemers aan het proces of op initiatief van de rechter een psycholoog worden uitgenodigd om deel te nemen aan het verhoor. De rol van de psycholoog is om het gesprek met het kind te vergemakkelijken.

In **Albanië** is de aanwezigheid van een psycholoog voor het kind in elk stadium van de strafprocedure verplicht. Zijn of haar rol bestaat erin het kind psychologische bijstand te verlenen, de verklaringen van het kind te beoordelen en ervoor te zorgen dat het kind op een behoorlijke manier wordt ondervraagd.

Een instelling die een belangrijke rol speelt tijdens de gerechtelijke procedure van een minderjarige verdachte is de eenheid kindbescherming. Het wetboek van strafrecht voor kinderen bepaalt dat de eenheid kindbescherming tot op zekere hoogte de rol van de wettelijke vertegenwoordiger van het kind tijdens de strafprocedure vervangt. In dit verband voorziet de wet, overeenkomstig het wetboek van strafrecht voor kinderen, in de positieve verplichting voor de vervolgende instantie om samen te werken met en kennisgeving te doen aan de eenheid kindbescherming in alle volgende gevallen<sup>78</sup>: (i) de wettelijke vertegenwoordiger kan onmogelijk gevonden worden; (ii) het is duidelijk is dat de wettelijke vertegenwoordiger van het kind het kind heeft misbruikt, of dat er sprake is van een geval van huiselijk geweld; (iii) er bestaat twijfel over de onpartijdigheid van de wettelijke vertegenwoordiger van het kind ten aanzien van de aard van de betrekkingen met het familielid dat letsel heeft opgelopen; (iv) er sprake is van een van de soorten belangenconflicten. Voorts wordt de eenheid kindbescherming opgedragen een lijst op te stellen met procesvertegenwoordigers, die de rol van *voogd ad litem* voor de strafprocedure vervullen.

Naast de partnerlanden van het Project kan een soortgelijke situatie worden waargenomen in andere Europese staten.

In **Frankrijk** is de gerechtelijke jeugdbescherming de instelling die belast is met alle aangelegenheden in verband met kinderrechtspraak, met inbegrip van interinstitutionele samenwerking. Zij staat de jeugdrechter bij en voert de rechterlijke beslissingen uit, ziet toe op de zorg van de aan haar toevertrouwde kinderen in haar openbare inrichtingen en stelt de normen vast voor het werk binnen het systeem voor kinderrechtspraak. Een psychologisch deskundige kan bij de rechtsgang worden betrokken wanneer de rechter om een deskundigenonderzoek verzoekt of voordat een beslissing wordt genomen waarbij een opvoedkundige maatregel aan een kind wordt opgelegd.

In **Polen** zijn ook gespecialiseerde instellingen betrokken bij de gerechtelijke procedure in verband met kinderen. De familierechtbank kan een beroep doen op een sociale instelling om

---

<sup>78</sup> Artikel 74 van het wetboek van strafrecht voor kinderen.

deel te nemen aan de procedure. Bovendien worden ook deskundigen op het gebied van de geestelijke gezondheidszorg bij de gerechtelijke procedure betrokken. Indien het nodig is een volledig profiel van de persoonlijkheid van een kind te verkrijgen, kan de rechter een deskundige (bijvoorbeeld een psycholoog) verzoeken een psychologische beoordeling van het kind te verrichten. Er wordt ook psychologische bijstand verleend tijdens het verhoren van de kinderen. De vergoeding van de deskundige wordt gedekt door staatsmiddelen.

In **Spanje** zijn er verschillende instellingen die gespecialiseerd zijn in strafrechtelijke procedures voor kinderen, zoals de kindereenheden van de politie, het openbaar ministerie voor kinderen, de kinderrechtbanken, de rechtsbijstand voor kinderen, de diensten voor maatschappelijk werk voor kinderen en de reclasseringsdiensten voor kinderen. De rol van het openbaar ministerie voor kinderen is zeer belangrijk, aangezien het gericht is op de bevordering van de gerechtigheid en de verdediging van de wettigheid en op de bescherming van de rechten van het kind.

Bij alle juridische procedures lijken psychosociale deskundigen betrokken te zijn. Het wetboek van strafvordering bepaalt dat het kind recht heeft op emotionele en psychologische bijstand in elk stadium van de gerechtelijke procedure. Het kind kan ook de aanwezigheid van ouders of een andere persoon eisen. Bovendien is een technisch team (*Equipo Técnico*), dat bestaat uit psychologen, maatschappelijk werkers en opvoedingsspecialisten, bij de gehele procedure betrokken. Dit team staat het openbaar ministerie en de kinderrechter bij door psychologische evaluaties voor te bereiden. Het is ook betrokken bij de fase na het vonnis om ervoor te zorgen dat een maatregel wordt uitgevoerd of beveelt aan deze te wijzigen.

In **Duitsland** is, wanneer een kind betrokken is bij een strafrechtelijke procedure, de instelling die belast is met de behandeling van de zaak de bijstand bij de jeugdrechtbank (*Jugendgerichtshilfe*). Vertegenwoordigers van deze instelling houden gedurende de gehele gerechtelijke procedure toezicht op het proces, de sociale aspecten en de aspecten in verband met de kinderopvang.

In **Hongarije** wordt een forensische evaluatie uitgevoerd door een psycholoog en indien nodig kunnen andere deskundigen bij het proces worden betrokken. De kosten van de vertegenwoordiger voor de rechten van het kind, de voogd en andere professionals worden altijd door de staat gedekt. Wat betreft de deskundigheid die nodig is in een strafzaak waarbij een kind is betrokken, wordt, wanneer het kind tussen twaalf en veertien jaar oud is, een deskundige aangewezen om zijn of haar geestelijke toestand te onderzoeken indien er enige twijfel bestaat over de geestelijke gezondheid van het kind. Daartoe moet een gezamenlijk advies van een deskundige forensische psychiatrie en een deskundige psychologie worden ingewonnen.

In **Italië** moeten kinderen, wat de inschakeling van deskundigen inzake geestelijke gezondheid in de procedure betreft, in elke fase van de procedure psychologische bijstand krijgen. De rechter kan de hulp inroepen van speciale diensten voor kinderen.



In **Finland** wordt, wanneer een kind betrokken is bij een strafprocedure, de plaatselijke sociale dienst op de hoogte gebracht en stuurt deze haar vertegenwoordiger om deel te nemen aan het verhoor, tenzij dit duidelijk niet nodig is. Deze dienst wordt financieel ondersteund door de gemeente.

### 6.3. Andere entiteiten die (rechts)bijstand verlenen aan kinderen die in een strafprocedure verwickeld zijn

Daarnaast kan de bijstand aan kinderen ook worden verleend door andere rechtspersonen (verenigingen of organisaties). In deze gevallen gaat het echter vooral om eerstelijns rechtsbijstand en andere vormen van bijstand, en niet om vertegenwoordiging voor de rechtbanken. Deze organisaties bieden vaak bredere ondersteuning, zoals psychologische bijstand en hulp bij latere re-integratie in de samenleving.

In **Frankrijk** zijn er, in het kader van *l'aide à l'accès au droit*, lokale initiatieven met betrekking tot kinderen. Zo houdt *l'Antenne des Mineurs* zich bezig met de alle kwesties met betrekking tot jongeren, of zij nu slachtoffer of beklaagde zijn, of wanneer er een ouderlijk conflict is en het kind door een rechter wenst te worden gehoord.

In **Duitsland** is de *bijstandsdienst voor de jeugdrechtbank (Jugendgerichtshilfe)* een van de wettelijke taken van het bureau voor jeugd- en sociaal welzijn en wordt verzorgd door opvoedingsspecialisten. Via deze dienst krijgen kinderen advies voor, tijdens en na strafprocedures. Het advies is niet afhankelijk van de nationaliteit van de kinderen.<sup>79</sup> Er bestaat ook een NGO *Weißer Ring* die slachtoffers van een misdrijf buiten de gerechtelijke procedure om hulp biedt.

In **Oostenrijk** verleent de organisatie *Die Möwe* steun aan kinderen en jongeren. Het doel is minderjarige slachtoffers van een misdrijf tijdens de strafprocedure te ondersteunen. Deze dienst omvat psychosociale en juridische bijstand.

In **Spanje** heeft de stichting *Save the Children* verschillende programma's voor de bescherming van kinderen en voor de rechten van het kind. In het algemeen is haar missie gericht op de verdediging van kinderen tegen geweld door ervoor te zorgen dat zij toegang hebben tot het rechtssysteem, door de rechten van kinderen in het overheidsbeleid te waarborgen en door de cyclus van armoede en uitsluiting te doorbreken via onderwijs. Evenzo houdt de *Fundación Raíces* zich ook bezig met de verdediging van (zowel Spaanse als buitenlandse) kinderen die het risico lopen op sociale uitsluiting, met het doel hun toegang tot het rechtssysteem te garanderen en hun rechten te beschermen in geval van een belangenconflict dat vaak bestaat tussen deze kinderen en hun eigen voogden van de staat.

---

<sup>79</sup> BeckOK/Gertler/Schwarz, commentaar op het JGG, punt 38 overweging 4.

In **Polen** is er een ombudsman voor kinderen die kan deelnemen aan alle gerechtelijke procedures voor kinderen. De ombudsman beheert ook een *vertrouwenstelefoon* voor kinderen die slachtoffer zijn van een misdrijf en psychologische hulp nodig hebben. Het *Irena Kornatowska hulpcentrum voor kinderen* biedt directe psychologische en juridische bijstand aan kinderen die het slachtoffer zijn van misbruik. *We give children strength* is een organisatie die psychologische bijstand verleent aan kinderen die geweld en seksueel misbruik hebben meegemaakt en die als getuige en slachtoffer deelnemen aan gerechtelijke procedures.

In **Litouwen** verlenen niet-gouvernementele organisaties zoals *Caritas* steun en juridische bijstand aan slachtoffers van een misdrijf. Niet-gouvernementele instanties voor primaire rechtsbijstand zoals *Law Clinics* (primaire rechtsbijstand verleend door rechtenstudenten) kunnen juridische bijstand verlenen in de vorm van adviesverlening of het opstellen van juridische documenten. In Litouwen verleent de organisatie van het *Rode Kruis* ook rechtsbijstand aan kinderen, hoofdzakelijk vluchtelingen- of immigrantenkinderen.

**Albanië** beschikt over een goed aantal organisaties en verenigingen die rechtsbijstand verlenen aan kinderen. De *Tirana Legal Aid Society* (TLAS) is een van de vele voorbeelden van dergelijke organisaties. Haar opdracht bestaat erin tegemoet te komen aan de sociale en juridische behoeften van mensen in nood: onderwijs en bewustmaking van de Albanese samenleving inzake de rechtsstaat en de mensenrechten; bevordering van verbeteringen in de Albanese wetgeving; vooruitgang van de gemeenschap en versterking van de democratie in Albanië. Vele andere organisaties zoals het *Centre for Integrated Legal Services and Practices* (CILPS), *For You Mothers and Children*, *Albanian Rehabilitation Centre for Trauma and Torture* (ARCT), *The Centre for Legal Civic Initiatives* (CLCI) moeten ook worden genoemd.

## BEOORDELING VAN DE KWALITEIT VAN DE RECHTSBIJSTAND

Zowel internationale als EU-instrumenten bepalen dat rechtsbijstand niet alleen formeel moet worden verleend, maar ook doeltreffend moet zijn. Uit een onderzoek van UNODC<sup>80</sup> uit 2016 blijkt dat het verbeteren van de kwaliteit van rechtsbijstand steeds meer aandacht krijgt in de nationale stelsels: het aantal landen dat geavanceerde maatregelen voor kwaliteitscontrole van rechtsbijstand uitvoert, verbetert de kwaliteit van de rechtsbijstand. Naast de traditionele systemen om klachten te beantwoorden, is er een toenemende aandacht voor proactieve benaderingen van kwaliteitsbewaking, zoals kwaliteitsnormen en peer review audits.<sup>81</sup> In ons onderzoek hebben wij getracht te achterhalen in welke mate, op welke wijze en met welke instrumenten de staten de kwaliteit van de rechtsbijstand voor kinderen trachten te waarborgen.

### ***VN-beginselen en richtsnoeren 2012***

#### *Principe 11. Rechtsbijstand in het belang van het kind*

58. De staten dienen passende maatregelen te nemen om kindvriendelijke en kindgevoelige systemen voor rechtsbijstand in te stellen, rekening houdend met de evoluerende capaciteiten van kinderen en de noodzaak om het juiste evenwicht te vinden tussen de belangen van het kind en het recht van kinderen om te worden gehoord, in gerechtelijke procedures, waaronder:

(c) Vaststelling van kindvriendelijke normen voor rechtsbijstand en professionele gedragscodes.

Verleners van rechtsbijstand die met en voor kinderen werken, moeten, waar nodig, regelmatig worden onderworpen aan doorlichting om er zeker van te zijn dat ze geschikt zijn om met kinderen te werken;

(e) Het opzetten van mechanismen en procedures om te zorgen voor nauwe samenwerking en aangepaste systemen voor doorverwijzing tussen verleners van rechtsbijstand en verschillende professionals om een alomvattend begrip van het kind, alsmede een beoordeling van zijn of haar rechten, psychologische, sociale, emotionele, fysieke en cognitieve situatie en behoeften.

In de Europese landen die aan ons onderzoek deelnemen, zijn de balies, wegens de onafhankelijkheid van de advocatuur, de belangrijkste organen die toezicht houden op de activiteiten van advocaten. In dit verband is de tussenkomst van de raden voor rechtsbijstand (waar deze bestaan) beperkt.

<sup>80</sup> Global Study on Legal Aid, UNODC, 2016.:

<[https://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/democratic-governance/access\\_to\\_justiceandruleoflaw/global-study-on-legal-aid.html](https://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/democratic-governance/access_to_justiceandruleoflaw/global-study-on-legal-aid.html)> [žiūrēta 2019 m. birželio 10 d.].

<sup>81</sup> Nikartas S., Limantė A. Tools and Criteria for Measuring Legal Aid Quality: Guidelines for EU Member States.

Vilnius, 2018: <http://teise.org/wp-content/uploads/2019/03/Qualaid-Guidelines-for-EU-Member-States.pdf>

In veel gevallen is de evaluatie van klachten van ontvangers van rechtsbijstand het belangrijkste mechanisme voor kwaliteitscontrole. Voorts zouden eisen inzake de bijscholing van advocaten kunnen worden beschouwd als maatregelen die de kwaliteit van de rechtsbijstand waarborgen.

In **Litouwen** wordt het toezicht op de advocaten die rechtsbijstand verlenen, uitgeoefend door de Litouwse orde van advocaten en de dienst voor de door de staat gegarandeerde rechtsbijstand (State-guaranteed Legal Aid Service, SGLAS), die klachten van begunstigden over het optreden van rechtsbijstandverleners afhandelt. De Litouwse orde van advocaten heeft een algemene toezichthoudende taak ten aanzien van advocaten en controleert de kwaliteit van de activiteiten die worden uitgevoerd door advocaten en medewerkers die secundaire rechtsbijstand verlenen overeenkomstig de door de Litouwse orde van advocaten goedgekeurde regels voor de kwaliteitsbeoordeling van secundaire rechtsbijstand.

Na ontvangst van een klacht over de verleende rechtsbijstand kan de SGLAS, overeenkomstig de met een advocaat ondertekende overeenkomsten inzake de verlening van rechtsbijstand, de volgende controlemaatregelen nemen: (i) vragen om uitleg over de situatie, en een beslissing nemen om de advocaat te vervangen; (ii) indien SGLAS vaststelt dat de klacht betrekking heeft op een kwestie in verband met de kwaliteit van het werk van de advocaat, de klacht overdragen voor behandeling door de Litouwse balie; (iii) de met de advocaat ondertekende overeenkomst beëindigen.

De baliewet en de interne rechtshandelingen van de balie bepalen welke maatregelen de Litouwse orde van advocaten kan nemen om de kwaliteit te controleren van de activiteiten van de advocaten en de medewerkers die secundaire rechtsbijstand verlenen. De orde van advocaten is verantwoordelijk voor het onderzoeken van tuchtzaken betreffende advocaten (via het hof van eer van de balie). Een van de taken van de balie is het organiseren van de kwaliteitsbeoordeling van de activiteiten van advocaten bij het verlenen van secundaire rechtsbijstand. Hoewel de baliewet voorziet in regels voor de beoordeling van de kwaliteit die door de balie moeten worden goedgekeurd, zijn dergelijke regels nog niet goedgekeurd. De balie behandelt de klachten van personen voor wie rechtsbijstand wordt verleend volgens dezelfde procedure als klachten betreffende particuliere advocaten.

In **Albanië** is het directoraat voor kosteloze rechtsbijstand (DKR) de verantwoordelijke instelling voor het beheer van en het toezicht op het stelsel van rechtsbijstand. Het is gericht op (i) de invoering van het systeem voor de kwaliteitsbeoordeling van de rechtsbijstand, en (ii) de jaarlijkse controle van de normen voor de verlening van primaire en secundaire rechtsbijstand door de non-profitorganisaties en de advocaten. De algemene aanpak van de kwaliteitsbeoordeling is gebaseerd op de beoordeling van de vraag of de procedures voor het verstrekken van diensten voor primaire en secundaire rechtsbijstand naar behoren functioneren en voldoen aan de algemene beginselen van toegang tot de rechter, goed bestuur en planning, professionalisme, kwaliteit, efficiëntie en doeltreffendheid.

In geval van klachten tegen een advocaat is de Albanese kamer van advocaten (AKA) bevoegd om de klachten te onderzoeken en er een uitspraak over te doen. Het vervolgende orgaan

(namelijk het openbaar ministerie of de rechtbank) heeft de bevoegdheid om de stuurgroep van de AKA in kennis te stellen dat er redenen zijn om disciplinaire maatregelen te nemen tegen een advocaat van de verdediging op grond dat de advocaat de verdediging heeft geweigerd of zijn loyaliteits- en eerlijkheidsplicht heeft geschonden.<sup>82</sup> Wanneer een advocaat van de verdediging ambtshalve wordt toegewezen, heeft de AKA bovendien het recht om tuchtmaatregelen te nemen in geval van afstand of weigering van de verdediging.

Bijgevolg kan het behandelend orgaan enkel op deze twee gronden, die verband houden met de beroepsintegriteit en de beroepsethiek, en voor deze categorie advocaten, een tuchtprocedure inleiden, op basis waarvan de AKA het recht heeft tuchtmaatregelen op te leggen. Aangezien kinderen volgens de wet inzake rechtsbijstand en het wetboek van strafrecht voor kinderen een bijzondere categorie begunstigen zijn, hebben zij het recht om een tuchtprocedure tegen hun advocaat in te leiden. Kinderen hebben echter de steun van hun ouders of wettelijke voogden nodig om klachten in te dienen, aangezien zij onder een bepaalde leeftijd niet handelingsbekwaam zijn. Bovendien kunnen de toezichthouders van het DKR, die de advocaten voor rechtshulp regelmatig controleren, ambtshalve een tuchtprocedure inleiden, of nadat zij een klacht tegen een advocaat hebben ontvangen.

In **België** wordt de kwaliteit van de rechtsbijstand gecontroleerd en beoordeeld door de Orde van advocaten. In het Compendium over juridische tweedelijnsbijstand wordt gespecificeerd dat de kwaliteitscontrole van de diensten op twee niveaus wordt toegepast:

- *Ex ante*, betreffende met name de rechtvaardiging van de verklaarde oriëntaties<sup>83</sup> of de verbintenis om een opleiding te volgen, die de voorwaarden zijn voor de inschrijving op de lijst van advocaten die deelnemen aan de rechtsbijstand<sup>84</sup>;
- *Ex post*, betreffende de doeltreffendheid en de kwaliteit van de verleende diensten, op grond waarvan de raad van de orde van advocaten de inschrijving van de advocaat op de lijst aan bepaalde voorwaarden kan onderwerpen, de advocaat kan schorsen of van de lijst kan schrappen.<sup>85</sup>

Om een klacht in te dienen tegen een advocaat, kan een kind een klacht indienen bij de voorzitter van de orde van advocaten. De voorzitter van de orde van advocaten onderzoekt de klacht en kan een onderzoek instellen of een onderzoeker aanwijzen die het kind en de advocaat hoort. De voorzitter van de balie beslist vervolgens of de advocaat voor een tuchtraad wordt gedaagd of dat de klacht wordt geseponeerd.

---

<sup>82</sup> (Albanië) Artikel 56.1 het wetboek van strafvordering.

<sup>83</sup> Wanneer een advocaat in België wil tussenkomen in het kader van de rechtsbijstand, moet hij zich inschrijven op een lijst. Bij de inschrijving op de lijst moet hij het soort geschillen aangeven waarvoor hij bevoegd is (bijvoorbeeld strafrecht, familierecht en jeugdrecht). Indien hij niet bekwaam is in een van de soorten geschillen waarin hij wil tussenkomen, moet hij zich ertoe verbinden een passende opleiding te volgen.

<sup>84</sup> (België) Artikel 508/7 van het Gerechtelijk Wetboek.

<sup>85</sup> (België) Compendium over juridische tweedelijnsbijstand, blz. 70.

Er is ook een ombudsman beschikbaar die bevoegd is in gevallen waarin de cliënt niet tevreden is over de samenwerking met zijn advocaat (of vice versa). Deze dienst helpt de partijen vervolgens bij het vinden van een oplossing. De klacht kan bij de Ombudsdienst worden ingediend door het invullen van een online vragenlijst.

In **Italië** moet in geval van een klacht van een kind of ouders tegen de advocaat worden aangegeven of de aard van de aansprakelijkheid van de advocaat (i) burgerrechtelijk is - in dit geval kan de cliënt schadevergoeding vorderen voor de bevoegde burgerlijke rechter, (ii) strafrechtelijk (bv. de strafbare feiten van ontrouwe advocatuur of advies en andere ontrouw handelen van de advocaat of technisch adviseur) - in dit geval treedt de cliënt op voor de bevoegde strafrechter, of (iii) tuchtrechtelijk wegens schending van de regels van de deontologische code - in dit geval is er een procedure bij de balies van elke rechtbank. Het kind kan samen met zijn of haar ouders of wettelijke voogden een klacht tegen de advocaat indienen.

In **Spanje** kan een kind alleen via zijn of haar ouders een klacht indienen tegen een advocaat en deze voorleggen aan de balie van Madrid, die vervolgens een onderzoeksprocedure start. Als het wangedrag van de advocaat is bewezen, kan hij of zij worden vervangen.

Er zij op gewezen dat de balies (*Colegios de Abogados*) om de twee jaar enquêtes houden onder burgers die een advocaat hebben gekregen voor kosteloze rechtsbijstand, om hun prestaties te beoordelen. De balies (*Colegios de Abogados*) zijn verantwoordelijk voor deze onderzoeken en elke balie (*Colegio de Abogados*) heeft zijn eigen procedures en criteria voor de beoordeling. Aspecten zoals deugdelijke verdediging, tevredenheid, informatie en aandacht die tijdens het proces zijn ontvangen, worden beoordeeld.

In **Finland** worden advocaten in geval van wangedrag onderworpen aan tuchtmaatregelen door de Finse orde van advocaten. Meer dan de helft van de openbare verleners van rechtsbijstand in Finland is lid van de orde van advocaten. Als een kind een klacht wil indienen tegen het gedrag van een advocaat, kan hij of zij een klachtenbrief sturen naar de disciplinaire raad van de Finse orde van advocaten.

In **Zweden** bestaan geen procedures voor de beoordeling van de algemene kwaliteit van het werk van advocaten. De meeste beoordelingen vinden plaats: (i) tijdens de uitvoering van de geschiktheidsbeoordeling voor de aanstelling van een advocaat, (ii) bij de indiening van een verzoek om van advocaat te veranderen, en (iii) wanneer een klacht is ingediend over een advocaat. Alle advocaten staan echter onder toezicht van de Zweedse orde van advocaten en moeten bij hun werk rekening houden met de algemeen aanvaarde juridische praktijk.

Geconcludeerd kan worden dat in de meeste Europese landen de kwaliteitscontrole van de rechtsbijstand achteraf plaatsvindt en voornamelijk gebaseerd is op klachten. Slechts in zeldzame gevallen worden andere instrumenten, zoals enquêtes, gebruikt.

## AFSLUITENDE OPMERKINGEN: WAT IS KINDVRIENDELIJKE RECHTSBIJSTAND?

Uit de voorgaande analyse blijken de praktijken die bestaan in de verschillende Europese rechtsgebieden met betrekking tot het verlenen van rechtsbijstand aan minderjarige verdachten. Alle staten die aan het onderzoek deelnemen, laten zich leiden door dezelfde beginselen van de rechtsstaat, de bescherming van kwetsbare groepen en het belang van het kind. Hoewel alle staten de voornaamste internationale en regionale instrumenten inzake het recht op rechtsbijstand onderschrijven, zijn er toch talrijke verschillen tussen hen vast te stellen.

Een gemeenschappelijk leidend beginsel dat in Europa kan worden vastgesteld, is de specifieke aandacht die wordt besteed aan de rechtsbijstand voor kinderen. In hun wetgeving garanderen de staten rechtsbijstand voor minderjarige verdachten, en in de meeste gevallen is vertegenwoordiging door een advocaat verplicht, toegewezen zonder toepassing van een draagkrachttoets en vanaf de eerste fasen. De staten trachten er vaak voor te zorgen dat advocaten die secundaire rechtsbijstand aan kinderen verlenen, goed opgeleid en gespecialiseerd zijn. Bovendien staan andere gespecialiseerde diensten ter beschikking van kinderen. Dit leidt tot de veronderstelling dat de Europese staten zich laten leiden door het beginsel dat aan kinderen verleende rechtsbijstand kindvriendelijk moet zijn. De staten moeten echter het begrip "kindvriendelijke rechtsbijstand" beter definiëren en het als een doelstelling formuleren.

UNODC-definitie: "Kindvriendelijke rechtsbijstand" is het verstrekken van rechtsbijstand aan kinderen in strafrechtelijke, burgerrechtelijke en administratieve procedures, die toegankelijk, leeftijdgericht, multidisciplinair en doeltreffend is, en inspeelt op de uiteenlopende juridische en sociale behoeften van kinderen en jongeren. Kindvriendelijke rechtsbijstand wordt verleend door advocaten en niet-advocaten die zijn opgeleid in kinderrecht en in de ontwikkeling van kinderen en adolescenten, en die doeltreffend kunnen communiceren met kinderen en hun verzorgers.

### *Toegankelijke rechtsbijstand*

Uit het onderzoek is gebleken dat rechtsbijstand niet altijd gratis is voor minderjarige verdachten. Dit vormt een aanzienlijke belemmering voor de toegankelijkheid van de rechtsbijstand. Staten moeten rechtsbijstand in alle gevallen kosteloos maken voor minderjarige verdachten, en rechtsbijstand mag niet worden onderworpen aan een draagkracht- of een gegrondheidstoets. De regel van verplichte vertegenwoordiging is een goede praktijk die in alle staten zou moeten worden toegepast.

Bovendien moeten kinderen gedurende de gehele procedure, vanaf het allereerste begin, toegang hebben tot rechtsbijstand. De door ons geïnterviewde professionals wijzen erop hoe belangrijk het is dat de advocaat of verlener van rechtsbijstand vanaf het beginstadium van de procedure aanwezig is, vaak de eerste ondervraging door de politie. Kinderen moeten ook contact kunnen houden met hun advocaat of verlener van rechtsbijstand wanneer zij van hun



vrijheid zijn benomen.

Er zij ook op gewezen dat het verrassend is dat, hoewel alle aan het onderzoek deelnemende staten voorzien in het recht op rechtsbijstand voor minderjarige verdachten, kinderen zich niet altijd bewust zijn van dit recht en vooral niet van de draagwijdte ervan. Uit de resultaten van de interviews blijkt dat professionals van mening zijn dat kinderen nog steeds onvoldoende geïnformeerd zijn over hun procedurele rechten, waaronder het recht op rechtsbijstand.

In dit verband is het van belang instrumenten te ontwikkelen waarmee kinderen toegang kunnen krijgen tot informatie over rechtsbijstand, met name wanneer het kind van zijn vrijheid is beroofd. Verklaringen van rechten aan minderjarige verdachten bevatten gewoonlijk een nota over de beschikbaarheid van rechtsbijstand. Dergelijke bepalingen, die vaak technisch van aard zijn, zijn echter niet altijd duidelijk voor kinderen en maken het voor hen moeilijk om hun rechten volledig te begrijpen. Foldes en interactieve instrumenten in politiebureaus zouden hierbij kunnen helpen.

### *Rechtsbijstand door advocaten die gespecialiseerd zijn op het gebied van kinderrechtspraak*

Uit de interviews die gehouden werden in Litouwen, België en Albanië bleek dat de professionals het erover eens zijn dat het voor advocaten vaak niet voldoende is om alleen een goede algemene kennis van de wetgeving te hebben. Zij moeten een grondige kennis hebben van specifieke aspecten van kinderrechtspraak en een diepgaand inzicht in kinderveerpsychologie en -ontwikkeling. Het is ook belangrijk om goed met het kind te kunnen omgaan en zijn of haar situatie te begrijpen, om tijdens de strafprocedure als woordvoerder van het kind te kunnen optreden. Het is essentieel voor een advocaat die werkt met een minderjarige verdachte om een proactieve band en relatie op te bouwen die gebaseerd is op vertrouwen, gevoeligheid en aandachtig luisteren.

In sommige landen zijn de advocaten voor rechtsbijstand gespecialiseerd en bestaat er een categorie "jeugdadvocaten". Dergelijke "jeugdadvocaten" beschikken over gerichte opleiding en hebben ervaring in het verlenen van rechtsbijstand aan kinderen. In veel landen bestaan er echter geen "jeugdadvocaten" en worden advocaten voor rechtsbijstand dan vaak toegewezen op basis van beschikbaarheid of een wachtlijst, terwijl in sommige gevallen de selectie van advocaten om kinderen te verdedigen gebaseerd is op de voorkeuren van politieagenten of rechters. Dergelijke advocaten zijn zelden opgeleid in de specifieke aspecten van het verlenen van rechtsbijstand aan kinderen of van kinderrechtspraak in het algemeen.

Deze situatie maakt duidelijk dat er permanente opleidingsprogramma's over de kindvriendelijke aanpak en kinderrechtspraak moeten worden ontwikkeld en aangeboden. Zoals in de VN-beginselen en -richtsnoeren van 2012 wordt opgemerkt, moeten verleners van rechtsbijstand die kinderen vertegenwoordigen, worden opgeleid in en kennis hebben van kinderrechten en aanverwante kwesties, permanente en grondige opleiding krijgen en in staat zijn om te communiceren met kinderen op hun niveau van begrip. Alle verleners van rechtsbijstand die met en voor kinderen werken, moeten een interdisciplinaire basisopleiding

krijgen over de rechten en behoeften van kinderen van verschillende leeftijdsgroepen en over procedures die op hen zijn afgestemd. In deze opleiding moet ook aandacht worden besteed aan de psychologische en andere aspecten van de ontwikkeling van kinderen, met speciale aandacht voor meisjes en kinderen die tot minderheids- of inheemse groepen behoren. De verleners van rechtsbijstand moeten een grondige en actuele kennis verwerven van de beschikbare maatregelen ter bevordering van de verdediging van minderjarige verdachten.

### *Aan de leeftijd aangepaste rechtsbijstand*

Dit brengt ons bij een verwante kwestie - het idee dat bij rechtsbijstand aan kinderen rekening moet worden gehouden met hun leeftijd en ontwikkelingsniveau. Er moeten speciale maatregelen worden genomen om kinderen een zinvolle toegang tot rechtsbijstand te bieden; deze maatregelen moeten onder meer voorzien in aan de leeftijd aangepaste rechtsbijstand.

Uit het onderzoek is gebleken dat, met uitzondering van de op internationaal niveau ontwikkelde richtsnoeren (die niet altijd bij advocaten bekend zijn en door hen worden gebruikt), er op nationaal niveau weinig richtsnoeren voor advocaten beschikbaar zijn over de wijze waarop rechtsbijstand aan kinderen moet verschillen van die aan volwassenen. Bijgevolg zouden kindvriendelijke normen voor rechtsbijstand of professionele gedragscodes die richtsnoeren bieden voor een kindvriendelijke aanpak van een minderjarige verdachte zeer nuttig zijn voor alle juridische professionals die zich bezighouden met rechtszaken betreffende kinderen.

Het verlenen van rechtsbijstand aan kinderen wordt soms ook belemmerd door technische problemen, zoals moeilijkheden om een advocaat telefonisch te bereiken of om een afspraak te maken met een advocaat op een geschikte neutrale plaats. De in België ondervraagde advocaten hebben vastgesteld dat het moeilijk is contact te leggen met hun minderjarige cliënten en betreuren het in sommige gevallen dat zij hen pas in de rechtszaal voor het eerst ontmoeten. Professionals in Albanië benadrukten het feit dat de ondervragingsfaciliteiten op een politiebureau, een openbaar ministerie of een rechtbank niet kindvriendelijk zijn. Terwijl er in Europa een tendens bestaat om voor het verhoor van kinderen in rechtbanken neutrale kamers in te richten waar de kinderen thuis kunnen worden ondervraagd, zijn soortgelijke faciliteiten zelden beschikbaar in politiebureaus.

Bovendien is de continuïteit van de vertegenwoordiging, die bijzonder belangrijk is voor het opbouwen van vertrouwen met het kind, niet altijd gewaarborgd. In veel gevallen volgt een advocaat het kind niet gedurende de gehele gerechtelijke procedure en wisselen de advocaten (de advocaten die deelnemen aan het verhoor op het politiebureau zijn niet altijd degenen die het kind voor de rechtbank vertegenwoordigen). Het zou voor het kind nuttig zijn dat dezelfde advocaat hem of haar tijdens de gehele gerechtelijke procedure bijstaat. Dit zou zowel de advocaat als het kind voldoende tijd geven om een positieve en vertrouwensrelatie op te bouwen, en zou de advocaat ook in staat stellen meer informatie over de zaak in te winnen en deze te gebruiken om een passende strategie van de verdediging voor te bereiden.

### *Multidisciplinaire aanpak*

Ook moet worden gewezen op het belang van uitgebreide bijstand en de coherente, uniforme en doelgerichte werking van zowel de juridische als de ondersteunende systemen. Psychologen en kindbeschermingsorganisaties moeten worden betrokken bij het bijstaan van minderjarige verdachten. Zoals de deskundigen die ondervraagd werden in Litouwen opmerkten, kan alleen samenwerking tussen alle betrokken instellingen het mogelijk maken de negatieve gevolgen van strafprocedures voor het verdachte en beschuldigde kind zoveel mogelijk te beperken en de voorwaarden te scheppen voor misdaadpreventie.

### *Rechtsbijstand aangepast aan kinderen met specifieke behoeften*

Er moeten extra inspanningen worden geleverd in gevallen van kinderen met speciale behoeften. Met name de beschikbaarheid van een tolk is van essentieel belang wanneer een kind de taal van de procedure niet spreekt of slechts in geringe mate verstaat. Kinderen met een handicap kunnen ook specifieke behoeften hebben om daadwerkelijk toegang te krijgen tot rechtsbijstand.

### *Kwaliteitsbeoordeling*

De verbetering van de kwaliteit van de rechtsbijstand krijgt steeds meer aandacht op internationaal en nationaal niveau, en de toepassing van geavanceerde maatregelen ter waarborging van de kwaliteit van de rechtsbijstand wordt geacht de kwaliteit van de rechtsbijstand te kunnen verbeteren. De nationale strategieën inzake rechtsbijstand moeten derhalve maatregelen omvatten om de kwaliteit te beoordelen.

In de Europese landen die deelnemen aan het onderzoek is de beoordeling van klachten van ontvangers van rechtsbijstand het belangrijkste mechanisme voor kwaliteitscontrole. Andere instrumenten, zoals enquêtes, worden slechts in zeldzame gevallen gebruikt. Zoals in de semigestructureerd interviews werd opgemerkt, is het aantal klachten in sommige landen echter vrij laag, omdat kinderen een speciale categorie van begunstigden vormen die steun en bijstand nodig hebben bij het indienen van een klacht. Daarom is het van groot belang te zorgen voor verschillende maatregelen om de kwaliteit van de rechtsbijstand te evalueren.

In het kader van dit project zullen richtsnoeren worden opgesteld voor rechtsbijstand aan minderjarige verdachten. Voor meer informatie over kindvriendelijke rechtsbijstand, zie: <https://lachild.eu/the-projects/la-child/guidelines-on-legal-aid-for-children/>

# LA CHILD

Enhancing legal aid for children in conflict with the law

---



The project is funded by the Justice Programme of the European Union (2014-2020)

## Coördinatie van het project



LAW INSTITUTE  
LITHUANIAN CENTRE FOR  
SOCIAL SCIENCES

## Projectpartners



QENDRA E SHËRBIMEVE  
DHE PRAKTIKAVE LIGJORE TË INTEGRUARA  
CENTRE OF INTEGRATED LEGAL SERVICES AND PRACTICES

